

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri
Research Articles

Understanding US Foreign Policy: A Theoretical Analysis

Amerikan Dış Politikasını Anlamak: Teorik Bir Analiz

Ahmet Ateş

İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı

Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention
and Responsibility to Protect Approaches

Selma Yakut

Çatışma Çözümü ve Neoklasik Realizm: Kırım'ın İlhakı ve Rusya-Ukrayna Çatışmasının Bir Analizi

Conflict Resolution and Neoclassical Realism: An
Analysis of the Annexation of Crimea and the Russia-
Ukraine Conflict

Ash Şevval Abdik

Moldova ve AB'nin Komşuluk Politikası: İnişli Çıkışlı Bir Ortaklık

Moldova on the Road to the European Union:
Looking East or West?

Shideh Ghanbari

Kitap İncelemesi
Book Review

Martin Ford

(Çev. Cem Duran)

Robotların Yükselişi:

Yapay Zekâ Ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi

Sena Nadide Kaya

Editörler Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi

Genel Koordinatör / General Coordinator

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Alper Tolga Bulut

Yönetici Editörler / Managing Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Hülya Kınık
- Arş. Gör. / Research Assist. Göktuğ Kıprızlı
- Arş. Gör. / Research Assist. Fevzi Kırbaşoğlu

Kitap İnceleme Editörleri / Book Review Editors

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Bülent Şener (*Türkçe Kitap / Books in Turkish*)
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Murat Ülgül (*İngilizce Kitap / Books in English*)

Alan Editörleri / Section Editors

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ayça Eminoğlu
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Vahit Güntay
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Erol Kalkan
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. İsmail Köse

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Professor Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Rahman Dağ – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Professor Süleyman Erkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – York St John University, UK
- Professor Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Professor Gökhan Koçer – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Professor Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Professor Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Hüsrev Tabak – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
- Professor Coşkun Topal – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Novus Orbis

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

ISSN: 2687-220X

Cilt 4 | Sayı 1 | 2022
Volume 4 | Number 1 | 2022

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

4

Understanding Us Foreign Policy: A Theoretical Analysis

Amerikan Dış Politikasını Anlamak: Teorik Bir Analiz

Ahmet Ateş

28

İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı

Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect Approaches

Selma Yakut

71

Çatışma Çözümü ve Neoklasik Realizm: Kırım'ın İlhakı ve Rusya-Ukrayna Çatışmasının Bir Analizi

Conflict Resolution and Neoclassical Realism: An Analysis of the Annexation of Crimea and the Russia-Ukraine Conflict

Ash Şevval Abdik

93

Moldova ve AB'nin Komşuluk Politikası: İnişli Çıkışlı Bir Ortaklık

Moldova on the Road to the European Union: Looking East or West?

Shideh Ghanbari

Kitap İncelemesi / Book Review

115

Martin Ford

(Çev. Cem Duran)

Robotların Yükselişi:

Yapay Zekâ Ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi

Sena Nadide Kaya

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

UNDERSTANDING US FOREIGN POLICY:
A THEORETICAL ANALYSIS

Ahmet ATEŞ*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 26.01.2022
Düzeltilme Tarihi // Revised: 21.04.2022
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 26.04.2022

Abstract

From the point of view of international relations theory, understanding **America and the world** is mostly about the world: The United States (the US) is a vital actor, but it acts mostly in response to international trends. However, from the point of view of theories of American politics and domestic politics theories of foreign policy, **America and the world** is mostly about America: American actions are primarily the result of domestic political institutions and the political processes they help to structure. In that manner, this article surveys three selected theories of international relations, namely, realism, liberalism and constructivism and three selected theories of American politics, namely, mass politics, psychological explanations, and institutional approaches to provide a thorough analysis of US foreign policy studies. Further, it argues that international relations theories usually explain why US foreign policy acts in a particular way while American politics theories explain why US foreign policy specifically acts that way and why it does not act in an alternative way. Hence, this article argues that while international relations theories are useful to explain general trends in US foreign policy, American politics theories are better to capture the complexity of US foreign policy.

* Öğr. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-5184-7701, ahmet.ates@igdir.edu.tr

Keywords: Foreign Policy, United States of America, Realism, Liberalism, Public Opinion

Amerikan Dış Politikasını Anlamak: Teorik Bir Analiz

Öz

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından, *Amerika ve dünyayı* anlamak çoğunlukla dünya ile ilgilidir: Amerika Birleşik Devletleri (ABD) önemli bir aktördür, ancak çoğunlukla uluslararası eğilimlere yanıt olarak hareket etmektedir. Bununla birlikte, Amerikan siyaseti teorileri açısından bakıldığında, *Amerika ve dünya* çoğunlukla Amerika ile ilgilidir: Amerikan dış politikası öncelikle iç siyasi kurumların ve bunların yapılandırılmasına yardımcı oldukları siyasi süreçlerin sonucudur. Bu bağlamda, bu makale Amerikan dış politika çalışmalarının kapsamlı bir analizini sağlamak için üç uluslararası ilişkiler teorisi; realizm, liberalizm ve konstrüktivizm ile üç Amerikan siyaseti teorisini; kitle siyaseti, psikolojik açıklamalar ve kurumsal yaklaşımları incelemektedir. Yapılan çalışma sonucunda uluslararası ilişkiler teorilerinin Amerikan dış politikasının neden belirli bir şekilde hareket ettiğini açıklarken, Amerikan siyaset teorilerinin Amerikan dış politikasının neden özellikle bu şekilde hareket ettiğini ve neden alternatif bir şekilde hareket etmediğini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler teorilerinin Amerikan dış politikasındaki genel eğilimleri açıklamak hususunda başarılı olduğu, Amerikan siyaset teorilerinin ise Amerikan dış politikasının karmaşıklığını daha iyi analiz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Amerika Birleşik Devletleri, Realizm, Liberalizm, Kamuoyu

Introduction

From the point of view of international relations theory, understanding *America and the world* is mostly about the world: The United States (the US) is a vital actor, but it acts mostly in response to international trends—security concerns, economic pressures, ideational change, etc. However, from the point of view of theories of American politics and domestic politics theories of foreign policy, *America and the world* is mostly about America: American actions are primarily the result of domestic political institutions and the political processes they help to structure. In other words, the United States is a vital part of the study of politics not only because it is one of the most important actors in the international system but also its unique domestic structure and politics. On the one hand, as an important actor, the United States acts in response to international trends. On the other hand, US politics is mostly

shaped by domestic political structures and processes. In that manner, any comprehensive explanation of US foreign policy should involve both international and domestic politics. However, the tension explains which part of the politics plays more role in determining US foreign policy. I argue that even though international relations (IR) theories explain some part of US foreign policy, theories of US domestic politics and processes have more explanatory power. Put differently, IR theories usually explain why US foreign policy acts in a particular way. However, American political theories explain why US foreign policy specifically acts that way and why it does not act in an alternative way. Hence, I argue that while we can explain general trends in US foreign policy by IR theories, we can capture the complexity of US foreign policy through American politics theories.

In order to provide a thorough theoretical analysis of approaches to understanding US foreign policy, this article proceeds as follows. First, I explain how IR theories help us to understand and explain US foreign policy. Given the limited space, I use three mainstream IR theories, namely, (neo)realism, liberalism, and constructivism. Second, I explain how domestic politics theories help us to understand and explain US foreign policy. I use three different approaches, namely, mass politics, psychological explanations, and institutional approaches. Third, I evaluate contributions, insights, and evidence from two sides.

1) **The World and the US: Selected IR Theories to Explain US Foreign Policy**

Understanding and analyzing international politics has been the central intellectual focal point of international relations studies from the early 1930s. As the four *Great Debates of IR* show, scholars have diverse mindsets, approaches and tools to understand global politics. As a result, there are several IR theories/approaches emerged. However, I use three mainstream IR theories, namely, (neo)realism, liberalism, and constructivism, to explain US foreign policy in this section because, as Walt (1998) and Snyder (2009) argue, these three theories shape both public discourse and policy analysis more than other IR approaches and play a vital role policymakers' foreign policy formulations. Below, for each theory, I provide a brief explanation of the theory and then explain how each theory explains US foreign policy with examples.

a) (Neo)realism and US Foreign Policy

The roots of realism go back to approximately 2500 years ago. From Thucydides (460-c.390 BCE) to today's realists, scholars have been trying to explain international politics (Lebow, 2013, p. 60). Realism in international relations discipline is mainly divided into three groups: classical realism, structural (neo) realism, and neoclassical realism. All approaches try to explain international politics regarding (questioning) order and stability (Lebow, 2013, p. 60). Classical realism outlined the realist approach to international politics and concluded several assumptions. Then, Kenneth Waltz theorized realism in his widely-known book *Theory of International Politics (1979)*. Waltz's book is usually considered a major advance on classical realism (Schroeder, 1994, p. 108). After the end of the Cold War, however, neoclassical realism emerged and included domestic factors in the realist analysis of international politics.

Classical realism has several assumptions about the international system and state behaviour. It can be said that classical realism references the Hobbesian state of nature. In the Hobbesian state of nature, human beings are inherently tending to oppress one another. According to classical realists, the international system is an anarchic, self-help system, and international politics is a struggle for power, and this struggle is inevitable and rational. Asserting national interests are defined with respect to power; all states' main aim is to survive in a competitive international system. Otherwise, the consequences can be devastating. To prevent unfavourable consequences, the balance of power is the key feature of the realist analysis of the international system (Morgenthau, 1948; Holsti, 1989).

Structural realism accepts most of the classical realist assumptions, such as anarchy self-help international system, but there are main points that the two approaches differ. Structural realists define power regarding military might and economic capacity. Also, structural realists focus on the structure of the international system and do not focus on human nature as classical realists do (Mearsheimer, 2013, p. 78). Furthermore, structural realists classify the international system in terms of polarity (Lebow, 2013, p. 67). They claim that system change occurs when the pole number changes and that the change results from shifts in the balance of material capabilities (Lebow, 2013, p. 67).

Structural realism, as a third image systemic level theory, focuses on great powers in the international system. It explains the international system regarding the distribution of power

and pays attention to great powers and their capabilities when they define the international system. It also claims that the bipolar international system is the best because it is stable and easy to predict state behaviour. The main advantages of realism are its parsimoniousness and general applicability. Realist theory has fewer variables with higher probabilities than other theories, which are usually applied to explain the international system. Regardless of the political phenomenon, realists are usually able to explain state behaviour using one of the main arguments: States always seek power, and international politics is all about the struggle for power.

Neoclassical realism, on the other hand, differs from realism and structural realism by combining internal and external factors in evaluating an actor's foreign policy (Rose, 1998, p. 145). In other words, while states are affected by the international system in determining their foreign policies, domestic factors such as policymakers' perceptions and society also play a vital role in foreign policy formulation (Ripsman, Taliaferro and Lobell, 2016, p. 19; Rose, 1998, p. 152). Per neoclassical realism, since policymakers are key actors in foreign policy decision-making, their perceptions and interpretations of other actors' behaviours and the international system have a considerable effect on foreign policy decisions (Rose, 1998, p. 147). Also, domestic society can constrain foreign policy options for policymakers and leaders (Taliaferro, 2006, p. 489).

Given the brief background of classical, structural and neoclassical realism, US foreign policy in a realist sense is as follows. US foreign policy is a result of the US' struggle for power in an anarchical international system. The US is responding to international trends and threats to survive in the system. Because of the international system, the US declares war or participates in alliances to balance other revisionist states. In other words, US foreign policy is shaped by its relative power, external threats and struggle for power (Nguyen, 2013, p. 22).

Considering structural realism is a theory to explain mostly the Cold War era, it is successful in explaining US foreign policy with the polarization of the international system, motives of containment of the Union of Soviet Socialist Republics (the USSR) and creation of alliances such as the NATO. In other words, from a neorealist perspective, US foreign policy was affected by the international system—expansionism of the USSR, its conventional advantage vis-à-vis European countries and so on. However, the end of the Cold War changed the discipline in several ways. New debates and theories

emerged to explain the international system, and some of them also were applied to explain US foreign policy. However, the very nature of realism, the importance of power and the nation-states seem still relevant.

To see a realist explanation of US foreign policy, let us take the 2003 Iraqi Invasion as an example. There are different explanations for this specific US foreign policy decision—invading Iraq. From a realist perspective, however, the Iraqi invasion is an attempt to maximize US national interest. The US invaded Iraq and overthrew Saddam Regime because it wanted to demonstrate its power to allies and competitors and also to avoid the appearance of declining as a hegemon after the 9/11 attacks (Lieberfeld, 2005, p. 4). Also, the US overthrew Saddam regime to eliminate the Iraqi WMD threat to the US and its allies and also to increase Israel's security (Lieberfeld, 2005, p. 4). In other words, US foreign policy regarding Iraq is a response to the increasing threat to the US and its allies. The US acted to maximize its interest and minimize threats against it. It is also important to note that the then-President George W. Bush's perception of the Saddam Regime and US national security also played a role in determining US foreign policy.

Realist explanations of US foreign policy, particularly regarding the Iraqi invasion, uncover the motives of power and interest in US foreign policy. It also reflects the effects of the nature of the international system. In a unipolar international system, the US acted to maintain its hegemony in a competitive self-help environment. However, even if realist explanations uncover the motives of interest and power in determining US foreign policy, they lack specificity. Questions like why US foreign policy machinery chose a specific policy, invasion, rather than other alternative foreign policy options or how the decision-making process of this particular policy is unanswered by realism. Hence, even though realist explanations of US foreign policy draw the general motives, it is fair to say that realism's explanations regarding US foreign policy seem unsatisfactory in explaining the details of US foreign policy that actually play a significant role.

b) Liberalism and US Foreign Policy

On a general level, liberalism focuses on securing people's freedom and property rights. Locke and Kant are among the most famous liberal thinkers. In the liberalist view, humans are not hostile to one another as they are in realism. Instead, they are equal and usually cooperative creatures.

Liberal IR theory also argues that states are not hostile to one another, and they can increase their interests by cooperation. Liberalism, in contrast to realism, focuses on absolute gains rather than relative gains as in realism (Stein, 1982; Baldwin, 1993). Accordingly, a state can pursue its interests without adversely affecting those other states. It can be said that liberalism does not focus on the war in the international system as in realism; conversely, it focuses on the peace in the system.

Even though Liberal IR theory accepts that the international system is anarchic and states are important actors in the international system, it does not underestimate the power of international organizations and non-governmental organizations. According to Liberal IR theory, international organizations, with their legal personality and sovereignty, can be contributors to peace (Keohane and Martin, 1995, p. 45; Martin and Simmons, 1998, pp. 732-734). In contrast to realism, states are not the only important actors in the international system in liberal international relations theory.

Liberal IR theory defines the concept of power differently than realism. In realism, power is referred to by the military capacities of states. Whereas realists underestimate the potential of benefiting from economic agreements, the liberalist definition of power takes into account the economy as a part of the power. Liberalists claim that the economic power of states is a part of states' power and that states are economically interdependent. Thus, interdependency leads to cooperation among states (Jervis, 1999; Keohane and Martin, 1995).

Liberal theory is a highly explanatory theory regarding global issues compared to realism. Since liberal international scholars argue that human history is progressing linearly, some liberal scholars argue that Liberal IR theory has the ability to explain progressive historical change (Moravscik, 1997).

Liberal scholars also argue that liberal democratic countries do not go to war against each other, which is also called the **Democratic Peace Theory**. There are two main approaches to explaining **Democratic Peace Theory**. Some liberal scholars explain the theory regarding norms and democratic culture, whereas others explain it in terms of democratic institutions. Liberal scholars who explain the theory in terms of norms and democratic culture argue that peace, self-prevention, and material well-being are the true interests of liberal democracies. Liberal democratic states have similar values, and they respect each other because they think that other liberal democracies have a legitimate self-governing and fighting with them is unjust (Owen, 1994).

Another explanation of the **Democratic Peace Theory** argues that the rulers need to protect to support the citizens to be elected. So they are not prone to war. On the other hand, there is a checks and balances system in democracies as a result of the division of power. For example, in a dictatorship, it is easier to decide to go to war, but in liberal democracies, the checks and balances system prevents people from deciding to go to war easily. Some western international relations scholars claim that **Democratic Peace Theory** is a “nearly becoming truism” (Owen, 1994, p. 87).

It is also important to note that liberalism in US foreign policy is strictly intertwined with two notions: the belief in American exceptionalism and the self-assigned divine mission to promote liberal values across the world. These two notions are conceptualized by Walter Mead as the Wilsonian school of US foreign policy, which is one of the four schools of US foreign policy. The other schools are, namely, Hamiltonian, Jeffersonian and Jacksonian. According to Mead (2013, p. 138),

The United States has the right and the duty to change the rest of the world's behavior, and that the United States can and should concern itself not only with the way other countries conduct their international affairs, but with their domestic policies as well.

Given the brief background of Liberal IR theory, US foreign policy in a liberal sense is as follows. US foreign policy is a result of increasing cooperation efforts under an anarchical international system. Because a global ruler does not exist in the international system, the US is trying to increase economic and military cooperation with other states to prevent conflicts. US foreign policy also promotes liberal values and international organizations due to the belief in American exceptionalism. To increase the economic gains of the US, it participates in regional and international organizations and agreements. In doing so, the US not only increases its economic gains but also increases its national security.

In addition to the economic side of US foreign policy, there is also an effort to win hearts and minds. By promoting liberal values such as democracy and free trade, US foreign policy aims to expand the US' influence on the global level. During the Cold War, US foreign policy mostly focused on maintaining and expanding the liberal Western order against a communist expansion threat from the USSR. After the end of the Cold War, promoting liberal values is still relevant to US foreign policy.

The **Democratic Peace Theory**, on the other hand, helps us to understand US foreign policy in relation to national

security issues. The US did not declare war on any democratic country in the last century since other liberal countries also share democratic norms and institutions. Also, it would be hard to justify for US decision-makers to declare war on another democratic state. However, as the *Democratic Peace Theory* argues, the US did not hesitate to intervene or declare war on illiberal states (Rousseau, 2005).

Again, take the US invasion of Iraq as an example. Iraq under the Saddam Regime was neither liberal nor democratic. During the decision-making process, the Bush Government could justify invading Iraq, stressing that Iraq lacks liberal and democratic values and is also a threat to liberal democratic countries besides the US. Also, in the early stages of the Iraqi invasion, US policymakers did not face a significant political cost since Iraq was not a liberal democratic state. Even though the decision-making process of the Iraqi invasion was quick, it was still longer than a nondemocratic states' decision to go to war since it included other branches of the US government.

In a nutshell, liberal explanations of US foreign policy are satisfactory for understanding the general motives and values of US foreign policy. US foreign policy is based on promoting liberal values, increasing economic and political relations through regional and global arrangements and organizations and maintaining liberal peace. However, even if liberal explanations uncover the general trends and motives of US foreign policy, they lack a comprehensive explanation of specific foreign policy decisions. Questions like why US foreign policy machinery chose a specific policy rather than other alternative foreign policy options or how the decision-making process of this particular policy are mostly unanswered by liberalism. In that manner, it is fair to say that liberalism's explanations regarding US foreign policy seem unsatisfactory in explaining the details of US foreign policy that actually play a significant role.

c) Constructivism and US Foreign Policy

Criticizing rationalism and previous theories, constructivism brought a different perspective to the IR discipline. It focuses on the concepts such as identity and culture that are mostly ignored by rationalist theories. It also claims that international politics consists of social interactions. Moreover, the constructivist approach asserts that structures are socially constructed, and it defines the power and interests as a result of social interactions (Wendt, 1992, p. 193).

Unlike realism, constructivism does not support the idea that states' only goal is to survive. States' identities and interests are not defined by power; they are constructed in historical progress. On the other hand, constructivism argues that the international system is not only composed of material capabilities but also social interactions (Wendt, 1995, p. 73). Unlike realism and liberalism, the international system is not stable in constructivism. The international system can change according to the interactions of actors. It can lead to security dilemmas or collective security as a result of interactions (Wendt, 1995, pp. 73-80).

Furthermore, Wendt, in his famous piece *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Politics (1992)*, brought a different perspective to the concept of anarchy. According to Wendt (1992), the self-help system and competitive power politics are not constitutive features of international politics. They are produced by social interaction processes between states and construct anarchy in the system. So, anarchy is not the natural feature of the international system as rationalist theories claim; it is what states make of it.

On the other hand, constructivism focuses on inter-subjectivity regarding explaining state behaviour. States treat their allies and enemies differently. States' threat perceptions can differ regarding previous social interactions. For example, Iran's nuclear development is not the same for Russia and the US. However, rationalist theories do not explain this difference. For another example, Wendt himself says, "500 hundred British nuclear weapons are less threatening to the United States than 5 North Korean nuclear weapons" (Wendt, 1995, p. 73).

Constructivism claims that interests are based on identities. So, states can construct collective identities as a result of cooperation. For example, European countries created a collective European identity after World War II even though specifically Germany and France were enemies in World War II. Collective European identity leads to the integration of European countries. Unlike neorealism, constructivism pays attention to agents. Waltz focuses on the system and does not pay much attention to agents to explain the change in the system. However, constructivism argues that the agents and the structure are co-determined and co-constructed. Not only does structure affect the agent's decision, as in neorealism, but also the agent's decisions may change the system. So, constructivism gives agents and structures equal ontological status.

Another difference between constructivism and rationalist theories is that constructivism can better explain global mutual problems such as global warming, and it can

explain trans-national cooperation to prevent them. Besides states, professionals and experts define the problems, create the norms and try to find possible solutions. Realism does not offer an explanation of cooperation to solve mutual problems. Also, constructivism claims that non-state actors such as NGOs can create norms and can have an impact on state behaviour, whereas realism ignores the importance of NGOs.

Constructivism also offers a different explanation to international organizations than realism and liberalism. According to realism, international organizations can be a tool for enforcing great powers' hegemony and do not affect state behaviour (Mearsheimer, 1994). According to liberalism, states cooperate to reduce transaction costs, but they also cannot be sure whether other states cheat or not (Keohane and Martin, 1995, p. 42). However, constructivism explains uncertainty in the international system. States' identities reduce the uncertainty in the international system because states can predict whether or not their partners will cheat by identifying them (Nugroho, 2008, p. 93). So, unlike realism and liberalism, in a constructivist approach, states can choose confidently whether they cooperate with another state or not.

Given the brief background theories of constructivism and its comparison with other mainstream IR theories, US foreign policy in a constructivist sense is as follows. US foreign policy is a result of its interaction with other states in the international system. The culture and identity of the US that are socially constructed is also a key part of US foreign policy decisions. Furthermore, not only the US' interaction with other states but also its interaction with non-state actors also shapes US foreign policy. Likewise, perceptions of the US and the norms and ideas determine US foreign policy as well.

Not only national high-politics issues but also economic considerations are important for determining US foreign policy. The focus on international economics in US foreign policy has increased after the Second World War as well, which was focused more on domestic economics before. Ideas such as free trade and economic regulations such as the Bretton Woods system affected US foreign policy, particularly in the economic domain. Perceptions are another important part of determining US foreign policy. During the Cold War, US foreign policy was mostly based on the perception of the Soviet threat and containing the USSR (Garthoff, 1990, p. 13).

Another example is nuclear weapons. Because of the threat, ally and enemy perceptions of the US, US foreign policy is concerned with Iran's nuclear developments while it is mostly reluctant to act against Israeli nuclear developments (Wendt,

1995, p. 73). Iraqi invasion, for instance, is related to threat and enemy perceptions that are socially constructed. The Iraq and Saddam regime, in particular, was perceived as a threat to the US. Iraq was not an in-group member of the US. Thus, eliminating the –perceived– threat was understandable for US foreign policy.

In a nutshell, constructivist explanations of US foreign policy focus on the ideational change, the role of norms and perceptions of the US. In other words, US foreign policy is mostly a response to changes in norms and ideas in the international arena.

To conclude this section of the article, it is fair to argue that US foreign policy is mostly shaped by international trends according to mainstream IR theories. Per realism, it is mostly US's security concerns that shape US foreign policy. According to liberalism, US foreign policy is mostly about managing international economics while it is mostly a response to ideational changes in the international politics for constructivism.

2) The US and the World: Selected Domestic/American Politics Theories to Explain US Foreign Policy

Formulation and implementation of US foreign policy is a multi-actor and complex process. It would be fair to argue that there are three pillars of US foreign policy machinery: decision-makers, the public and bureaucracy. Hence, a holistic explanation of US foreign policy should require these three actors. In that manner, and given the limited space, I use three different approaches, namely, mass politics, psychological explanations, and institutional approaches, in this section of the article. On the one hand, by using the mass politics approach, the role of the public in US foreign policy is analyzed. On the other hand, other actors of US foreign policy machinery, decision-makers and bureaucracy are analyzed with psychological explanations and institutional approaches.

a) Mass Politics and US Foreign Policy

The mass politics approach consists of two theories of American politics. These are public opinion studies and interest group studies. In other words, I explain the impact of interest groups within the US political system and public opinion on US foreign policy.

Until the early 1970s, the field mostly argued that **public opinion** does not really matter in determining US foreign

policy. Named after studies of Almond and Lipmann, these beliefs were called the Almond-Lippmann Consensus. According to the Consensus, public opinion is volatile and ineffective since it lacks coherence or structure and also has little if any impact on US foreign policy (Holsti, 1992, p. 439). However, studies after the 1970s show that these arguments are not necessarily true. Several scholars, including Mueller, Page, and Shapiro, challenged the first proposition of the consensus by arguing that public opinion has its rationality and stability; thus, it is not volatile (Holsti, 1992, p. 446). Some other scholars, including Converse, Nie, and Anderson, challenged the second proposition of the consensus by arguing that public opinion on US foreign policy is coherent and has a structure mostly based on ideology, in contrast to the Almond-Lippmann Consensus argument (Holsti, 1992, p. 450). Likewise, several scholars, including Leigh and Hildebrand, challenged the third proposition of the consensus by arguing that public opinion has an important impact on foreign policy (Holsti, 1992, p. 454). Put differently, the impact of public opinion on determining US foreign policy has been heavily studied since the 1970s.

For some scholars, public opinion is rational, stable and has an impact on US foreign policy. Jentleson and Britton (1998, p. 398) showed that public opinion is rational and has good judgment in the use of resources and caution to risks, especially when it comes to justifications for the use of force abroad. Baumgartner, Francia and Morris (2008), on the other hand, argue that public opinion is rational in general, but faith is an important actor in the subgroups of American society's beliefs on rationalizing the use of force in US foreign policy. Having a series of interviews with US foreign policy officials, Powlick (1995) also proved that public opinion is one of the important sources of US foreign policy. Berinsky (2008), on the other hand, asserted that the elites are shaping the public opinion regarding US foreign policy. Whether it is shaped by the public's rationality or by elites, public opinion is an important factor in determining US foreign policy options (Goldsmith and Horiuchi, 2012, pp. 581-582; Soroka, 2003).

Even though public opinion itself may not be necessary to cause an important shift in US foreign policy, it affects the foreign policy decision-making process. Public opinion affects US foreign policy mostly because of political costs. For a hypothetical example, consider a congressman or a financial elite or a terrorism pundit that contradicts the general trends in public opinion after 9/11. They would have faced an extreme amount of political cost. Thus, public opinion can shape US foreign policy options and which specific options to be used and

which are not in some cases. Put differently, public opinion is a resource that can be used by politicians to pursue specific foreign policy decisions, or it can be used against a specific foreign policy issue. In that manner, and given the brief background of public opinion studies in determining US foreign policy, it is fair to argue that American foreign policy is affected by the pressures that public opinion provides.

Another group of studies under the mass politics approach is interest groups. Regardless of their orientation, all interest groups within the US political spectrum seek to affect US foreign policy in parallel with their own interests and agenda. It is a disputable fact that some of these groups are successful in swaying US foreign policy (Risse-Kappen, 1991). Therefore, the literature on interest groups and US foreign policy mostly focuses on exploring how to have a greater impact on US foreign policy. In that manner, Rubenzer and Redd (2010), Saideman (2002), Zarifian (2014) and Franz (2008) focus on the size of interest groups. For all of them, the size of the interest group matters because it affects mobility, funding and focusing on issues.

Other scholars, including Haney and Vanderbush (1999), focus on the effectiveness of interest groups. Arguing that not all interest groups have the same level of influence on US foreign policy and focusing on ethnic interest groups, Haney and Vanderbush (1999) contend that the ability to access the government is vital for interest groups to affect US foreign policy. The success of the American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) and the Cuban American National Foundation (CANF) in shaping US foreign policy during the different administrations highlights the importance of the ability to access the government (Mearsheimer and Walt, 2006).

In a nutshell, interest groups play an important role in determining US foreign policy. Even though they usually do not have the capacity to cause major shifts, they can have an impact on US foreign policy on an issue or a region (Paul and Paul, 2009, p. 15).

Mass politics is an important approach to understanding US foreign policy because it usually limits the options and affects US foreign policy decisions. Both public opinion and interest groups are important sources of US foreign policy that not only show researchers the specific foreign policy decision-making processes but also how US foreign policy decision-making has a complex nature that it does not respond only to international trends.

b) Psychological Explanations of US Foreign Policy

The second domestic/American politics approach to explaining US foreign policy is **psychological explanations**. This approach mostly focuses on the psychological conditions of top foreign policy decision-makers. The **psychological explanations** approach is important because it sheds light on the attitude change of high-level politicians that has a vital role in determining US foreign policy. Also, it is important to show how US foreign policy decision-making process is a complex structure that a variety of variables affect.

Larson (1989) provides a different school of **psychological explanations** of attitude change and combines psychology and foreign policy literature. These five schools are:

- The Hovland Attitude Change Approach
- Cognitive Dissonance Theory
- Attribution Theory
- Self-Perception Theory
- Schema Theory (Larson, 1989).

According to these theories, high-level foreign policy decision-makers in the US, personal experiences, scripts and personae, existing beliefs, self-behavioural learning and persuasive communication play a role in changing the attitude of the high level of US foreign policy decision-makers and, therefore, US foreign policy. Put differently, the psychological nature of US foreign policy decision-makers not only affects how these decision-makers interpret a foreign policy issue but also affects how a specific prescription should be followed or not followed regarding a foreign policy issue.

Several examples of **psychological explanations** of US foreign policymaking can be given. For instance, **psychological explanations** are useful to explain the US decision to contain the USSR. High-level foreign policy decision-makers, including former President Truman, former Secretary of State Byrnes, and former US Ambassador to the Soviet Union Harriman's personal experiences, scripts, personae and existing beliefs led to a change in attitude toward the USSR (Larson, 1989). After a change in attitude, the foreign policy change—containment—followed. In other words, the psychological nature of the high-level US foreign policy decision-makers affected US foreign policy towards the USSR.

In a nutshell, there is an interaction between international trends and challenges to the US and the

psychological processes of high-level foreign policy decision-makers. How these policymakers interpret these challenges and how to react to them is crucial to explaining US foreign policy. US foreign policy decisions mostly are a result of policymakers' formulation of challenges and formulation of dealing with these challenges. Hence, **psychological explanations** have an explanatory power of why specific US foreign policy decisions are made and why some others are not. In that manner, the attitudes of high-level foreign policy decision-makers are an important source of US foreign policy. It also helps us to understand the shifts in US foreign policy since the presidents, the most pivotal actors in determining US foreign policy, and other foreign policy officials such as secretaries of state change over time.

c) Institutional Approaches and US Foreign Policy

The third domestic/American politics approach to explaining US foreign policy is institutional explanations. By institutional explanations, I refer to bureaucratic politics, organizational processes and institutional design in the US political system. In this section of the article, I explain the role of bureaucratic politics and institutional design in determining US foreign policy.

The first part of the institutional approach is bureaucratic politics and organizational processes. Put differently, this part mostly covers organizational processes and changes that affect US foreign policy. As a pioneer in the field, Allison (1969) provides three conceptual models to explain US foreign policy decision-making. The first one is called the **rational policy model**. In this model, explaining a foreign policy decision means showing how the government could have rationally chosen that action (Allison, 1969, p. 693). In this model, the governments are seen as unitary rational actors that choose the rational option among other options to maximize national security and national interests (Allison, 1969, p. 694).

The second model is called the **organizational processes model**. In this model, states are not seen as unitary actors; instead, they are seen as a constellation of loosely allied organizations (Allison, 1969, p. 699). Put differently, the government is a machine that has different parts with different expertise. Over time, standard operating procedures developed, and foreign policy decisions are organizational outputs.

The last model of Allison is called the **bureaucratic politics model**. In this model, foreign policy is a result of bargaining along regularized channels among players

positioned hierarchically within the government (Allison, 1969, p. 707). In other words, US foreign policy emerges as collages composed of individual acts, outcomes of minor and major bureaucratic games and foul-ups (Allison, 1969, p. 710). Applying these three models to US decisions in the Cuban Missile Crisis, Allison provides examples that show bureaucratic politics and organizational processes are an essential part of US foreign policy decision-making.

Art (1973, p. 486) criticizes the models, particularly the third model, by arguing that the model undervalues the influence of both generational mindsets and domestic politics on the manner in which top decision-makers approach foreign policy. Likewise, Bendor and Hammond (1992) also problematize the methodology of Allison's model. In addition to the literature on Allison's models and their critiques, other scholars also try to show the effects of organizational features and processes on US foreign policy. Drezner (2000), for instance, evaluates the impact of organizations' embeddedness regarding influencing US foreign policy.

In a nutshell, as in the name of the section, the first part of institutional approaches explains US foreign policy with organizational processes and bureaucratic politics. According to the organizational processes approach, US foreign policy is a result of standard operating procedures and the sum of different organizations' works. For instance, the Central Intelligence Agency (CIA), the Air Force, and the State Department played a part in determining US foreign policy towards the Cuban Missile Crisis (Allison, 1969, pp. 704-706). In other words, US foreign policy is an organizational output. However, it is important to note that the organizational processes approach is usually related to foreign policy implementation rather than decision-making. According to the bureaucratic politics approach, on the other hand, US foreign policy is an outcome of the existing bargaining bureaucracy. Rather than international pressures or organizational processes, the bargaining process between the bureaucrats shapes US foreign policy. Interests of different agencies and top-level bureaucrats play an essential role in determining US foreign policy. Again, the bargaining process between the CIA and the military shaped US foreign policy regarding the Cuban Missile Crisis (Allison, 1969, pp. 712-713).

The second part of the institutional approach is *institutional design*. Related to bureaucratic interests and bargaining, *institutional design* is another key factor that shapes not only the US domestic political system but also US foreign policy. Focusing on national security agencies, Zegart

(1999) shows that bureaucratic politics and bargaining between other actors, including the President, interest groups, and Congress, play an important role in the creation and evolution of agencies. Providing the origin and evolution of the National Security Council, the Joint Chiefs of Staff, and the Central Intelligence Agency, she asserts that new agencies not necessarily are designed to serve the US national interests but designed to serve the interests of different political actors and were designed as a result of contending bureaucrats.

At first glance, this approach seems not necessarily related to US foreign policy but related to American domestic politics. However, once founded, these agencies play an important role in determining US foreign policy. In that manner, it is fair to argue that US foreign policy is shaped by different organizations that are created as a result of bureaucratic bargaining. Consider the CIA as an example. It played a vital role in US foreign policy towards Latin America several times. For instance, it was one of the vital actors in the US foreign policy decision-making process in the Cuban Missile Crisis (Allison, 1969).

Institutional approaches explain US foreign policy as a result of organizational processes, bureaucratic politics, and institutional design. Conflict of interests among domestic political actors, bureaucrats, and organizations shape US foreign policy. In that manner, to understand and explain US foreign policy, one should understand and explain the domestic processes behind the foreign policy. Put differently, US foreign policy is determined not by international pressures but by a domestic contest between key political actors and bureaucrats.

Conclusion

Given the brief background and arguments of both sides, namely, IR theory and American politics theories, I evaluate the contributions, insights, and evidence of the two sides in this section. First, I evaluate the contributions and insights of the two sides. Then, I evaluate evidence from both sides.

Before beginning the evaluation, I want to stress a point. I argue that neither IR theories nor domestic theories can fully explain US foreign policy. The US is one of the most important actors in the international system and has a unique nature in domestic politics. Hence, U.S. foreign policy can only be fully explained by combining IR theory and domestic theories. The US is being affected by international trends and also US domestic politics. Having said that, I argue that domestic

theories are more capable of explaining US foreign policy rather than IR theories.

IR theories are helpful in understanding general features/trends in US foreign policy. In addition, IR theories are useful for having systematic explanations of US foreign policy. (Neo)realism uncovers the motives of power and interest in US foreign policy. It also shows how the nature of the international system affects US foreign policy. The difference between US foreign policy in the Cold War era—bipolar international system—and US foreign policy in the post-Cold War era—unipolar international system—is an example of realism’s contribution to understanding US foreign policy. Realism is also useful to understand most US foreign policy decisions related to war or military intervention at an abstract level. Uncovering the power and interest motives, realism usually offers why US foreign policy acted in a way. However, it lacks explaining the specific decision-making process of US foreign policy.

Liberalism, on the other hand, is also useful for explaining general trends in US foreign policy. The role of international cooperation, economic policies, and international organizations in determining US foreign policy can be explained by liberalism. Altogether, these features of US foreign policy draw the general lines that US foreign policy occurs. From a security-related perspective, the ***Democratic Peace Theory*** offers an explanation of general trends in US foreign policy. US foreign policy is mostly based on promoting liberal values and securing the liberal world order. The records of US foreign policy on security issues show that the Democratic Peace theory is helpful in explaining US foreign policy. ***The United States, A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 1994-1995*** explicitly states that democratic states are less likely to threaten US interests and more likely to cooperate with the United States to meet security threats and promote free trade and sustainable development (The White House, 1994, p. 2).

Last, constructivism uncovers the importance of other concepts such as identity, culture, and perception in determining US foreign policy. Put differently; constructivism also draws the general lines on which US foreign policy operates. Also, it shows how identity and perceptions are a key part of US foreign policy.

Mainstream IR theories are useful to explore the general frame of US foreign policy—why the US chose a trend in foreign policy and the reasons behind foreign policy decisions. As three pillars of US foreign policy, mainstream IR theories explain the rationale behind US foreign policy—the role of power, interest,

values, identities, and perceptions in US foreign policy. However, it is only one side of the explanation of US foreign policy. IR theory lacks explaining specifics and details of US foreign policy.

Domestic/American politics theories are better for explaining US foreign policy because they offer a more detailed analysis of US foreign policy. The success of American political theories in explaining US foreign policy also shows us the complexity of the US foreign policy decision-making process. Among other factors, American political institutions, mass politics, and the psychology of key policymakers are crucial in determining US foreign policy. Since US foreign policy is shaped as a result of the interaction of different domestic factors, focusing on these factors such as bureaucratic politics, interest groups, and public opinion and exploring their influence in the decision-making process gives us a more detailed and accurate analysis of US foreign policy.

Public opinion and interest groups usually constrain the options and the way of conduct of American foreign policy on a foreign policy issue. Public opinion affects the options, while interest groups usually influence the decision-making process regarding which issues are important and which ways should be followed to solve an issue in US foreign policy. Put differently, mass politics explanations of US foreign policy provide domestic factors that shape US foreign policy. US responses to the international trends but how the response should be explained by mass politics.

Institutional approaches, on the other hand, contribute to the field by showing how US foreign policy decisions are made. The US political institutions, bureaucrats, and bureaucratic and organizational interests play an undeniable role in determining US foreign policy. This approach also shows the complexity of the US foreign policy decision-making process. Again, the US responds the international trends, but the way the US responds is shaped by institutional bargaining. By exploring the challenge of interest and power among the US institutions and bureaucrats, institutional approaches provide a better and more detailed analysis of US foreign policy decisions. In other words, as IR theory is better for explaining broad patterns, institutional approaches are better for explaining more specific actions and policies in US foreign policy.

Lastly, ***psychological explanations*** are also contributing to the field by showing how attitudes of top-level foreign policy decision-makers shape US foreign policy. The way these top officials interpret a foreign issue strictly affects US foreign policy decisions. Exploring the psychological nature

of key foreign policymakers provides us with a better explanation of specific US foreign policy decisions.

Evidence also supports that domestic/American politics theories are better for explaining US foreign policy. On the IR theory side, the evidence is usually a result of interpretation except for some parts of the literature on Liberal IR. According to a specific IR theory, scholars try to evaluate US foreign policy with their key concepts. On the other side, however, the evidence is usually based on statistical results. Besides the statistical evidence, other kinds of evidence also are more credible, including official US documents from the US political institutions and policymaking processes. In other words, the domestic/American politics side of the debate provides their argument with better and more robust evidence.

References

- Allison, G. T. (1969). Conceptual models and the Cuban missile crisis. *American Political Science Review*, 63(3), 689-718.
- Art, R. J. (1973). Bureaucratic politics and American foreign policy: A critique. *Policy Sciences*, 4(4), 467-490.
- Baldwin, D. A. (1993). *Neorealism and neoliberalism: The contemporary debate*. New York, NY: Columbia University Press.
- Baumgartner, J. C., Francia, P. L. and Morris, J. S. (2008). A clash of civilizations? The influence of religion on public opinion of US foreign policy in the Middle East. *Political Research Quarterly*, 61(2), 171-179.
- Bendor, J. and Hammond, T. H. (1992). Rethinking Allison's models. *American Political Science Review*, 86(2), 301-322.
- Berinsky, A. J. (2008). Assuming the costs of war: Events, elites, and American public support for military conflict. *The Journal of Politics*, 69(4), 975-997.
- Drezner, D. W. (2000). Ideas, bureaucratic politics, and the crafting of foreign policy. *American Journal of Political Science*, 44(4), 733-749.
- Franz, M. M. (2008). *Choices and challenges: Interest groups in the electoral process*. Philadelphia, Temple University Press.
- Garthoff, R. L. (1990). Changing realities, changing perceptions: Deterrence and US security after the Cold War. *The Brookings Review*, 8(4), 13-20.
- Goldsmith, B. E. and Horiuchi, Y. (2012). In search of soft power: Does foreign public opinion matter for US foreign policy?. *World Politics*, 64(3), 555-585.

- Haney, P. J. and Vanderbush, W. (1999). The role of ethnic interest groups in US foreign policy: The case of the Cuban American National Foundation. *International Studies Quarterly*, 43(2), 341-361.
- Holsti, O. R. (1989). Models of international relations and foreign policy. *Diplomatic History*, 13(1), 15-43.
- Holsti, O. R. (1992). Public opinion and foreign policy: Challenges to the Almond-Lippmann consensus. *International Studies Quarterly*, 36(4), 439-466.
- Jentleson, B. W. and Britton, R. L. (1998). Still pretty prudent: Post-cold war American public opinion on the use of military force. *Journal of Conflict Resolution*, 42(4), 395-417.
- Jervis, R. (1999). Realism, neoliberalism, and cooperation: Understanding the debate. *International Security*, 24(1), 42-63.
- Keohane, R. O. and Martin, L. L. (1995). The promise of institutionalist theory. *International Security*, 20(1), 39-51.
- Larson, D. W. (1989). *Origins of containment: A psychological explanation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lebow, R. N. (2013). Classical realism. Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smit (Eds.). *International Relations Theories*. Oxford University Press, 59-76.
- Lieberfeld, D. (2005). Theories of conflict and the Iraq war. *International Journal of Peace Studies*, 10(2), 1-21.
- Martin, L. L. and Simmons, B. A. (1998). Theories and empirical studies of international institutions. *International Organization*, 52(4), 729-757.
- Mead, W. R. (2013). *Special providence: American foreign policy and how it changed the world*. London, Routledge.
- Mearsheimer, J. J. (1994). The false promise of international institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mearsheimer, J. J. and Walt, S. M. (2006). The Israel lobby and US foreign policy. *Middle East Policy*, 13(3), 29-87.
- Mearsheimer, J. J. (2013). Structural realism. Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smit (Eds.). *International Relations Theories*. Oxford University Press, 77-93.
- Moravcsik, A. (1997). Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics. *International Organization*, 51(4), 513-553.
- Morgenthau, H. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York, Alfred A. Kopf.
- Nguyen, H. T. T. (2013). Theories of US foreign policy: An overview. *World Journal of Social Science*, 1(1), 20.
- Nugroho, G. (2008). Constructivism and international relations theories. *Global and Strategies*, 2(1), 85-98.

- Owen, J. M. (1994). How liberalism produces democratic peace. *International Security*, 19(2), 87-125.
- Paul, D. M. and Paul, R. A. (2009). *Ethnic lobbies and US foreign policy*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Powlick, P. J. (1995). The sources of public opinion for American foreign policy officials. *International Studies Quarterly*, 39(4), 427-451.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. and Lobell, S. E. (2016). *Neoclassical realist theory of international politics*. New York, NY: Oxford University Press.
- Risse-Kappen, T. (1991). Public opinion, domestic structure, and foreign policy in liberal democracies. *World Politics*, 43(4), 479-512.
- Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1), 144-172.
- Rousseau, D. L. (2005). *Democracy and war: Institutions, norms, and the evolution of international conflict*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Rubenzler, T. and Redd, S. B. (2010). Ethnic minority groups and US foreign policy: Examining congressional decision making and economic sanctions. *International Studies Quarterly*, 54(3), 755-777.
- Saideman, S. M. (2002). The power of the small: The impact of ethnic minorities on foreign policy. *Sais Review*, 22(2), 93-105.
- Schroeder, P. W. (1994). Historical reality vs neo-realist theory. *International Security*, 19(1), 108-148.
- Snyder, J. (2009). *One World, Rival Theories*. Foreign Policy.
- Soroka, S. N. (2003). Media, public opinion, and foreign policy. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 8(1), 27-48.
- Stein, A. A. (1982). Coordination and collaboration: Regimes in an anarchic world. *International Organization*, 36(2), 299-324.
- Taliaferro, J. W. (2006). State building for future wars: Neoclassical realism and the resource-extractive state. *Security Studies*, 15(3), 464-495.
- The White House. (1994). *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 1994-1995*. Retrieved from <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1994.pdf?ver=YPdbuschbfpPz3tyQQxaLg%3d%3d>
- Walt, S. M. (1998). *International relations: One world, many theories*. Foreign policy, 29-46.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, Massachusetts: Addison Wesley.

- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (1995). Constructing international politics. *International Security*, 20(1), 71-81.
- Zarifian, J. (2014). The Armenian-American lobby and its impact on US foreign policy. *Society*, 51(5), 503-512.
- Zegart, A. (1999). *Flawed by design: The evolution of the NSC, JCS, and CIA*. Stanford, CA: Stanford University Press.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA
SORUMLULUĞU YAKLAŞIMLARINA KARŞI
EGEMENLİK KALKANI¹

Selma YAKUT*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 09.12.2021
Düzeltilme Tarihi // Revised: 06.03.2022
Yayma Kabul Tarihi // Accepted: 07.03.2022

Öz

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları ile devletlerin uluslararası sistemde kendilerini korumak için kullandıkları egemenlik kalkanının sadece hak değil aynı zamanda sorumluluklar da içerdiği öne sürülmüş ve devlet egemenliğinin devlet içi çatışmalardan doğan soykırım, etnik temizlik, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer insan hakları ihlallerine karşı vatandaşlarını koruma sorumluluğunu da içerdiği hatırlatılmıştır. Vatandaşlarını mezalim suçlarına karşı korumakta isteksiz ya da yetersiz olan devletin egemenliği aşıp uluslararası topluma koruma sorumluluğu aktarılmıştır. Bu çalışmada devlet egemenliğinin üstünlüğü ile onu perçinleyen içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının gelişimine etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Mevcut durumda her iki yaklaşımın mutlak egemenlik anlayışı karşısında nasıl ilerlediği incelenerek geleceğe yönelik çıkarımlara ulaşmak hedeflenmiştir. Bu amaçlara ulaşmak için insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının düşünsel zemini, kavramsal çerçevesi ve egemenlik kavramı ile ilişkisi incelenecektir. Bu minvalde yaklaşımları savunanlar ve karşıtların argümanları ile BM Antlaşması, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin konuya ilişkin hükümleri, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu'nun konuya ilişkin kararları ve

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0001-7509-4505,
selmayakuto8@yahoo.com

örf-adet hukuku konuya katkıları bakımından analiz edilecektir. Bugüne kadar uygulamada yaşanan örnekler ışığında egemenlik algısının yaklaşımlara etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Korurken Sorumluluk, Sorumlu Koruma, Devlet Egemenliği

Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect Approaches

Abstract

It has been argued with the approaches of humanitarian intervention and responsibility to protect (R2P) that the sovereignty shield, which states use to protect themselves in the international system, indicates not only rights but also responsibilities, and it was reminded that state sovereignty also includes the responsibility to protect its citizens against genocide, ethnic cleansing, war crimes, crimes against humanity and other human rights violations arising from intra-state conflicts. The sovereignty of the state, which is unwilling or incapable of protecting its citizens against atrocities and crimes, has been overcome, and the responsibility to protect has been transferred to the international community. In this study, it is aimed to evaluate the effect of the supremacy of state sovereignty and the principles of non-interference in internal affairs and non-use of force, which reinforce it, on the development of humanitarian intervention and R2P approaches. In the current situation, it is aimed to reach inferences for the future by examining how both approaches are progressing against the sovereignty shield. In order to achieve these goals, the intellectual ground, conceptual framework, and relationship of the humanitarian intervention and R2P approaches with the concept of sovereignty will be examined. In this respect, the arguments of the advocates and opponents of the approaches, the relevant provisions of the UN Charter, human rights and humanitarian law agreements, the relevant decisions of the UN Security Council and the General Assembly, and the customary law will be analysed in terms of their contributions to the subject. The effect of the perception of sovereignty on the approaches will be evaluated in light of the examples experienced in practice so far.

Keywords: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Responsibility while Protecting, Responsible Protection, State Sovereignty

Giriş

İç çatışmalarda insanları etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara karşı korumak amacıyla ortaya çıkarılan insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları (bundan sonra kısaca yaklaşımlar olarak anılacaktır) devlet egemenliğinin üstünlüğü ve dokunulmazlığı prensipleriyle çatışmaktadır. Kimi zaman yaklaşımlar uluslararası toplumun desteğini sağlayıp askeri ve siyasi müdahalelerle devlet egemenliğinin aşındırılmasına yol açarken kimi zaman da devlet egemenliğin üstünlüğü anlayışı geniş çaplı insani krizlerin ve vahşet olaylarının önlenmesi ve durdurulması yönünde uluslararası toplumun iradesini bloke etmektedir. Uluslararası toplum, Vestfalyan egemenlik anlayışı üzerine kurulu uluslararası sistemin düzenine ve uluslararası hukukun uygulanmasına odaklanırken, bireyin doğuştan sahip olduğu varsayılan temel insan haklarının korunmasını göz ardı edebilmektedir.

Bu çalışmada egemenlik anlayışının insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının bir uluslararası hukuk normu ya da teamül haline gelebilmesini nasıl etkilediği ve uluslararası toplumun devlet içi çatışmalar karşısındaki tutumunu nasıl belirlediği tartışılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle insani müdahale, koruma sorumluluğu ve egemenlik kavramlarının tanımı, yaklaşımların savunucuları ile karşıtlarının temel argümanları ve egemenliğin yaklaşımların uygulanmasına etkisi analiz edilecektir. Müdahaleye konu olan devlet içi çatışmalar karşısında uluslararası toplumun uygulamalarının yaklaşımların gelişim sürecine katkısı değerlendirilecektir. BM Antlaşması ve diğer uluslararası antlaşmalar, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmeleri, BM kararları, bildirgeler ve mahkeme kararları konuya katkıları bakımından ele alınacaktır.

1) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımları

İnsani müdahale yaklaşımı insan haklarının yaygın, sistematik ve ağır ihlalinin varlığı; devletin vatandaşlarını korumakta yetersiz veya isteksiz olması ya da ihlalden bizzat kendisinin sorumlusu olması; müdahaleyi uluslararası hukuka uygun kılan devletin rızası ile veya rızası hilafına yapılması; BM ya da bölgesel bir organizasyon yetkisiyle veya yetkisiz yapılması; kendi vatandaşlarını ve çıkarlarını koruma amacı gütmeyen halkın acılarını önlemek, durdurmak ve hafifletmek öncelikli amaçlarını taşıması şartlarıyla bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt tarafından içişlerine zorlayıcı biçimde diplomatik müdahale, askeri kuvvet kullanma

tehdidinde bulunma veya askeri kuvvet kullanma eylemlerinin uygulanmasıdır (Acet, 2017, s. 446).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı bir halkın iç savaş, ayaklanma, baskı veya devlet başarısızlığı sebepleriyle etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlara maruz kalması halinde; devlet, vatandaşlarını korumakta yetersizse, isteksizse veya ihlalden doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlusuysa; müdahaleyi uluslararası hukuka uygun kılan devlet rızasıyla veya rızası hilafına; dört mezalim suçunu (etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar) önlemek, durdurmak veya hafifletmek amacıyla; bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt tarafından; BM yetkilendirmesiyle; içişlerine zorlayıcı biçimde diplomatik müdahale, askeri kuvvet kullanma tehdidinde bulunma veya askeri kuvvet kullanma eylemlerinin uygulanmasıdır (Çakmak, Atılgan ve Eroğuz, 2017, s. 35). Burada içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin yerini uluslararası toplumun koruma sorumluluğu alır. Sorumluluk olarak egemenlik (***sovereignty as responsibility***) anlayışı ile devlet egemenliği vatandaşlarını koruma sorumluluğunu da beraberinde getirir. Aşamalı sorumluluk anlayışı ile birinci aşamada vatandaşları koruma sorumluluğu devlete bırakılmış, ikinci aşamada uluslararası toplumun devletin kapasitesini geliştirmeye yardım etmesi ve üçüncü aşamada ise uluslararası toplumun askeri kuvvet kullanımı dâhil zorlayıcı önlemlerle koruma sorumluluğunu üstlenmesi öngörülmüştür (Telli, 2012, s. 207).

Koruma sorumluluğu yaklaşımında önleme sorumluluğu (***responsibility to prevent***), reaksiyon sorumluluğu (***responsibility to react***) ve yeniden inşa sorumluluğu (***responsibility to build***) olarak üç sütunlu yapı tasarlanmıştır. Önleme sorumluluğu alınacak tedbirleri; reaksiyon sorumluluğu yaptırımlar, uluslararası kovuşturma veya askeri kuvvet kullanma yoluyla en uygun şekilde cevap vermeyi; yeniden inşa sorumluluğu iyileşme, yeniden yapılanma, barışın yeniden tesisi, yardımlar ve kriz nedenlerinin ortadan kaldırılmasını kapsamaktadır (Reçber, 2018, ss. 159-160; Özdemir, 2016, s. 168; Gözen Ercan, 2017a, s. 389). İnsani müdahalenin haklı savaş geleneğinden gelen ve International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) raporunda koruma sorumluluğu yaklaşımı için de gerekli görülen önde gelen unsurları haklı sebep, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, olumlu gelişme beklentisi ve orantılılık ilkeleridir (International Commission on Intervention and State Sovereignty - ICISS, 2001, ss. IX-XIII ve 32-37).

Haklı sebep ilkesi geniş çaplı insan hakları ihlallerinin varlığına dair makul uzlaş, devletin durdurmakta isteksiz ya da yetersiz olması, durumun aciliyetinin bulunması (Çakmak vd., 2017, s. 22; Demirel, 2013, ss. 153-168); doğru amaç ilkesi insani amaçların temel öncelik olması, toplumun siyasal örgütlenmesine katkının hedeflenmesi, müdahaleci devletin sömürgecilik hedefi olmaması (Gürbüz, 2014, s. 4); doğru yetkilendirme ilkesi uluslararası toplum ortak kararı olması (BM Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ya da uluslararası örgütlerce onaylanması) (Öztürk, 2011, s. 24); müdahaleci gücün uluslararası hukuk kişiliği olması ve çok taraflı olması; son çare ilkesi alternatif tüm yöntemlerin tüketilmiş ya da yasak olması, zorlama tedbirleri dışında politik ve diplomatik yöntemlerin denenmiş olması (Acar, 2015, s. 136); orantılılık ilkesi operasyonun insani amaçlarla sınırlı olması, insancıl hukuk kurallarına uyulması, devlet otoritesine politik etkisi olmaması ve zamanla sınırlı olması (Acar, 139; Kalaycı, 2010, s. 66; Özdemir, 2016, s. 59); olumlu gelişme beklentisi ilkesi operasyonun hedef devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürmemesi, sivillere eylemsizlikten daha fazla zarar vermemesi ve uluslararası barış ile uluslararası güvenliği tehdit etmemesidir (Acar, 140; Arsava, 2011, s. 108; Kalaycı, 2010, 67; ICISS, 2001, s. 142).

Kofi Annan'ın 1999'da yazdığı "İkili Egemenlik Kavramı" başlıklı makalesi ve 2000'de hazırladığı "21. Yüzyılda BM'nin Rolü" başlıklı raporu ile devletleri geleneksel egemenlik anlayışını gözden geçirmeye çağırması sonucunda BM tarafından normatif bir uzlaş sağlamak için başlatılan çözüm arayışına cevaben 2000'de ICISS kurulmuştur (Annan'dan aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 160). 2001'de Francis M. Deng'in **sorumlu olarak egemenlik** önerisinden ilham alan ICISS, 2001'de yayınladığı Koruma Sorumluluğu Raporu ile koruma sorumluluğu yaklaşımını ortaya çıkarıp BM üyesi devletlere destek çağırısı yapmıştır (Deng'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 148). 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138., 139. ve 140. paragraflarında koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir (Gözen Ercan, 2017a, s. 390; Gözen Ercan, 2017b, s. 170; Gürbüz, 2014, s. 3; Sürücüoğlu, 2017, s. 610). 2006'da 1674 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ve A/60/L.1, 2005 sayılı Genel Kurul kararı ile teyit edilmiştir. Güvenlik Konseyi'nde insan hakları ihlalleri uluslararası barış ve güvenlik tehdidi olarak görülerek VII. bölüme istinaden müdahale kararı alma eğilimi artmıştır (Gözen Ercan, 2017a, ss. 392-398).

Koruma sorumluluğu insani müdahalenin eksik ve aksayan yönlerine kavramsal çerçeve ve içerik katkısı

sağlamıştır. Müdahale hakkı var mı yerine insani müdahalenin eksiklerine odaklanma yoluyla kavramsal çerçeve değişimi sağlanmıştır. Konuya müdahaleciler açısından değil mağdurlar açısından bakılarak perspektif değişimi yaşanmıştır. Erken uyarı sistemi, devletin kapasitesinin geliştirilmesine destek, zamanında ve kararlı reaksiyon ve müdahale sonrası yeniden yapılandırmaya odaklanma ile içerik değişimi sağlanmıştır. Müdahale için haklı sebep olarak etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar (4 mezalim suçu), aşamalı sorumluluk (birinci aşamada devletin sorumluluğu, ikinci aşamada uluslararası kapasite geliştirme desteği ve üçüncü aşamada uluslararası sorumluluk), üç sütunlu sorumluluk (önleme, reaksiyon ve yeniden inşa) ve altı kriterli ihtiyatlılık önlemleri (haklı sebep, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme beklentisi) ile yapısal açılım gerçekleşmiştir (Arsava, 2011, s. 175; Özdemir, 2016, ss. 107-168; Reçber, 2018, ss. 159-160; Gözen Ercan, 2017a, s. 389).

2) Egemenlik Kavramı ile İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Avrupa'da mezhep savaşlarını sonlandıran 1555 Augsburg Antlaşması'nın egemenliği sekülerleştirip meşruti monarşilerin egemenliğini güçlendirmesiyle modern egemenlik anlayışının çekirdeği ortaya çıkmıştır. 1648 Vestfalya Antlaşması ile egemen eşitliğe dayalı bir uluslararası sistem kurulunca devlet egemenliği kabuk bulmuştur. Reform, Rönesans, Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketleri ile modern egemenlik anlayışı giderek filizlenmiş ve BM Antlaşması ile yeşereceği hukuki zemine kavuşmuştur (İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-138).

Liberal bakış açısından egemenlik bireyin refahı ve güvenliğini sağlamak için toplumsal sözleşme ile devlete verilen vatandaşların ve devlet kaynaklarını yönetme hakkıdır. İç egemenlik anlayışına göre devletler kontrol ettikleri topraklardaki tüm beşeri ve doğal kaynakları kullanım hakkına sahip olarak siyasi, sosyal ve ekonomik düzeni belirleyen en yüksek otoritedir. Dış egemenlik anlayışına göre devletler uluslararası sistemde diğer devletlerden bağımsız olarak kendi iradeleriyle hareket edebilme, diğer devletlerle eşit egemen statüye sahip olma ve devletini uluslararası alanda temsile yetkili tek otorite olma hakkına sahiptir (Arslan, 2016, ss. 8-9; Hancılar, 2011, ss. 104-105; Çakmak vd., 2017, s. 20).

Liberal bakış açısına göre devlet egemenliğinin meşruiyet kaynağı halkın rızasıdır. Fransız Devrimi ve Aydınlanma döneminde Hobbes, Rousseau ve Locke gibi düşünürler; Aristoteles ve Thomas Aquinas gibi Antik Çağ filozofları ve

Hristiyan din adamlarının savunduğu doğal hukuk görüşü ile egemenlik arasındaki ilişkiyi, egemenliğin halk desteğine dayalı olması nedeniyle devletin vatandaşlarını koruma sorumluluğuyla yükümlü olduğu şeklinde tanımlamıştır (Rousseau'dan aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 138). Ancak bireyin refahı ve güvenliği için yaratılmış egemenlik hakkı; Avrupa'daki dini ve siyasi savaşlar nedeniyle feodalitenin zayıflayıp monarşilerin güçlenmesi, Augsburg ve Vestfalya Antlaşmaları ile egemenliğin ulusal ve uluslararası hukuk zeminine sahip olması ve BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde tanımlanan içişlerine karışmama ilkesi ile egemenliğin dokunulmazlık kazanması sonucunda zamanla iktidarın sınırsız otoritesine ve kontrolsüz gücüne dönüşmüş ve mutlakiyetçi egemenlik anlayışına evrilip bireyi tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Son yıllarda özellikle bağımsızlığını yeni kazanan devletlerdeki iç çatışmalarda bizzat devleti tarafından zulmedilen ve temel insan hakları çiğnenen halkların sayısının artması sonucu sınırsız egemenlik ve insan haklarını koruma sorumluluğu arasında büyük bir ikilem doğmuş ve insani güvenlik anlayışı yükselmiştir.

1950'lerde yeni bağımsız olan devletlerde çıkan iç çatışmalar karşısında BM sisteminin çözümsüz kalması sonucunda ağırlaşan insani krizler karşısında özellikle 1980'lerden itibaren insan hakları, insan güvenliği ve insani müdahale konuları daha fazla tartışılır olmuştur. Doğal hukuk, hümanizm, kozmopolitanizm ve liberalizm görüşlerine dayanan halkın direnme hakkı olduğu, insan haklarının devlet egemenliğinin önüne ve birey güvenliğinin de devlet güvenliğinin önüne geçmesi gerektiği görüşleri savunulmuştur. 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan devlet içi çatışmalar bölgesel ve küresel güvenliğe yönelik daha fazla tehdit oluşturunca insan haklarının korunması için uluslararası topluma baskıyı artmıştır (Meydan, 2017, s. 417).

Mutlakiyetçi egemenlik anlayışı giderek zayıflamış ve devlet otoriteleri içişlerinde kısıtlamıştır. Çözüm olarak insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları ortaya çıkarılmıştır. Yaklaşımların taraftarları ve karşıtları arasındaki en önemli ayrım egemenlik ve insan hakları arasındaki bu ikilemdir (Crossette'den ve Weber'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-141).

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları bir taraftan Hristiyanlık felsefesi ile Antik Çağ Yunan ve Roma filozoflarından beri günümüze kadar geliştirilen haklı savaş doktrinine (**jus ad bellum**-haklı neden- ve **jus in bello**-meşru araçlar ve etik kurallar-) dayanır. Diğer taraftan insanların doğuştan gelen haklarını toplumsal sözleşme ile bir

egemene devrettiği ve bu egemenin sorumluluklarını yerine getirmese egemenliğini kaybedeceği görüşünü savunan hümanizm ile doğal hukuk (toplumsal sözleşme/cilik) felsefesine dayanır. Devletin vatandaşlarını koruyamadığı ya da korumadığı durumda toplumsal sözleşmenin ortadan kalkıp egemenliğin düşeceği görüşü insan hakları hukukuna katkı sağlamıştır (Çukur, 2019, ss. 10-14; Hamurcu, 2018, s. 46; İltar, 2015, s. 17; Oruç, 2019, s. 12). Rönesans, Reform, Amerikan ve Fransız devrimleri ve Aydınlanma Dönemi sonucunda Vestfalyan egemenlikten liberalizme doğru ilerleyişle insan güvenliğinin insancıl hukuk ve insan hakları sözleşmeleriyle uluslararası garantiye alınması mümkün olmuştur.

Öte yandan daimi barış için evrensel düzen ve evrensel hukuka ihtiyaç olduğu ve despotluğa karşı direnme ve dış yardım alma hakkı olduğu görüşlerini savunan kozmopolitizm giderek uluslararası sistemi şekillendirmiştir. Zorba yönetimlerin altında ezilen halkların doğal hukuktan, toplumsal sözleşmecilik felsefesinden ve haklı savaş doktrininden gelen direnme ve dış yardım alma haklarına sahip olduğu görüşlerinin yanı sıra dünya vatandaşlığı görüşünden gelen hakların korunması için uluslararası hukukun etkinleştirilmesi, içişlerine karışmama ilkesinin aşılması, kolektif çıkarlar gereği kolektif hareket edilmesi, egemenliğin meşruiyeti için insan haklarını koruma girişimlerinin meşru sayılması gerektiği görüşleri öne çıkarılmıştır (Meydan, 2017, s. 417).

Kökenleri Hıristiyanlık inancına kadar uzanan evrenselcilik anlayışı ile ahlak, kültür, sanat, bilim, hukuk ve politika gibi alanlarda belirlenen ortak doğrulara ve değerlere uygun olmayan durumlar karşısında ortak hareket etmek gerektiği ileri sürülmüştür. Batının, başarısız devletlerin vatandaşlarını kendi egemenlerinden koruma görevi üstlenmesi ve insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim gibi koruma altına alınan evrensel değerler için önleyici müdahale yapılması gerektiği görüşü savunulmuştur.

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi koşuluna bağlı olarak Güvenlik Konseyi'ne tanınan yetkiler çerçevesinde önleyici müdahale ve koruma sorumluluğunun uluslararası hukuka uygunluğunun söz konusu olabileceği ileri sürülmüştür. 1990'larda uluslararası sistemin devlet içi çatışmalar nedeniyle oluşan uluslararası refah ve istikrara yönelik tehditlerin uluslararası hukuk tarafından engellenmesi gerektiğini savunan yeni müdahalecilik anlayışı yükselmiştir. Uluslararası refah ve istikrara yönelik tehditler üreten devlet içi çatışmaların kolektif şekilde engellenmesi gerektiği savunularak 1990'lar boyunca Irak, Bosna Hersek,

Somali, Ruanda, Haiti, Arnavutluk, Sierra Leone, Kosova ve Doğu Timor'a müdahale girişimleri yapılmıştır. Bu gelişmeler mutlak egemenlik anlayışını aşındırmıştır (Rousseau'dan ve Martin'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 138; Başbaşıoğlu, 2017, ss. 3048-3049; Bozkurt, 2007, ss. 509-518; Ecevitoglu, 2015, s. 207; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, s. 160; Yonucu, 2011, ss. 1-4; Savaşan, 2013, s. 14).

1950'lerde sömürgecilikten kurtulan yeni devletlerde iç çatışmalar başlamış ve BM sistemi çözümsüz kalmıştır. 1980'li yıllardan itibaren birey ve devlet arası gerilime, insan hakları ve insani müdahale gibi konulara odaklanılmıştır. Bir taraftan doğal hukuk ve kozmopolitanizmden feyz alarak doğal hukuka dayalı direnme hakkı, insan haklarının devlet egemenliğinin önüne geçmesi, evrensel insan hakları ve ortak değerlere dayalı bir uluslararası toplum oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Diğer taraftan pozitivist hukuktan feyz alarak devlet egemenliğinin ve içişlerine müdahale etmeme ilkesinin önceliği savunulmuştur. İnsani müdahale yaklaşımı egemenlik önceliği üzerine kurulu uluslararası düzene karşı tehdit olarak görülmüştür. Uluslararası hukuk yalnızca egemen devletlerin rıza gösterdiği antlaşmalara ve teamüllere dayandığı için henüz geçerli bir hukuk kuralı haline getirilmeyen ve bu nedenle seçici ve keyfi uygulanan insani amaçlı müdahalenin, egemenlik üstünlüğü ilkesini aşındırmaması ve sivillerin güvenliği ile sınırlandırılması istenmiştir (Çukur, 2019, s. 56; Değer, 2020, s. 22; Güneş Gülal, 2019, ss. 4-5; Halistoprak, 2019, ss. 5-6; Selçok, 2013, ss. 70-71).

Soğuk Savaş sonrasında 1990'larda artan devlet içi çatışmaların bölgesel ve küresel çatışmalara dönüşme riski uluslararası toplumun ortak sorunu haline gelip uluslararası güvenliğe odaklanılmıştır (Meydan, 2017, s. 417). Bir taraftan Balkanlar ve Afrika'daki iç çatışmaların bazıları egemenlik kalkını bahane gösterilerek durdurulmazken diğer taraftan bazılarına yapılan insani söylemli müdahaleler ulusal çıkar arayışı için kullanılmıştır. Örneğin 1994'te Ruanda müdahalesinde Fransa tarafsız davranmayıp müttefiklerini destekleyerek iç çatışmaların derinleşmesine neden olmuştur (Ohechukwu'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 159-161 ve 163-164). Sierra Leone'de BM hareketsiz kalıp başlangıçta çözümü bölgesel örgütlerin inisiyatifine bırakınca yaşanan hareketsizlik, gecikme ve yetersizlikler insani kayıpları artırmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaşanan iç çatışmalara 1998'de ABD, Fransa, Ruanda, Uganda ve Burundi ile Angola, Zimbabve, Namibya, Libya, Çad, Sudan ve Batı Afrika'nın Frankofon devletleri çıkarları gereği tarafları destekleyerek karşınca çıkan I. Afrika Savaşı 2002'ye kadar sürmüş, binlerce

kişi öldürülmüş ve yüzbinlerce kişi göçe maruz kalmıştır (Scott, 2019, s. 184; Genser, 2016, s. 450; Acar, 2015, ss. 132-135).

Çözünsüz kalan devlet içi çatışmalar; insan hakları ihlalleri, zorunlu nüfus hareketleri ve yoksulluk gibi tehditler üreterek devlet güvenliğinin yanında insan güvenliğinin de öne çıkarılmasına neden olmuştur (Sur, 2013, s. 2541; Telli, 2012, ss. 208-212). İnsan güvenliğini devlet güvenliğine önceleyen hümanizm, kozmopolitanizm ve liberalizm temelli görüşler uluslararası ilişkilerde ağırlık kazanmıştır. İnsan hakları girişimlerinin artışı uluslararası politika ve uluslararası hukuka baskı yapmıştır. BM, Kanada ve Japonya gibi kanaat önderi devletler, uluslararası örgütler, STK'lar ve akademisyenler insan güvenliğini sağlamak için uluslararası hukukta düzenleme istemiştir (Çakmak vd. 2017, s. 33; Başbaşıoğlu, 2017, s. 3048-3053; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-152; Telli, 2012, s. 211).

1999'da dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan "Egemenliğin İki Kavramı" (*Two Concepts of Sovereignty*) başlıklı makalesi ile artık devletlerin halklarının hizmetinde olduğunu ve BM Antlaşması'nın temel hedefinin birey haklarını korumak olduğunu vurgulayarak üye devletlerden geleneksel egemenlik anlayışlarını gözden geçirmelerini isteyip insani müdahale ve egemenlik ikilemini uluslararası toplumun gündemine getirmiştir (Annan'dan aktaran Telli, 2012, ss. 211-212). Annan, 2000'de "21. Yüzyılda BM'nin Rolü" başlıklı Milenyum Raporu'nda insani müdahale yaklaşımının egemenlik açısından kabul edilemez olduğu düşüncesinin kendisinin kabul edilemez olduğunu ileri sürüp normatif bir uzlaşa yaratmak için çağrı yapmıştır (Gözen Ercan, 2017a, s. 389; Annan'dan aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 160).

Annan'ın çağrısı üzerine 2000'de Kanada öncülüğünde ICISS Komisyonu kurulmuştur (Gözen Ercan, 2017b, s. 167; Gürbüz, 2014, s. 3; Sürücüoğlu, 2017, s. 607). 2001'de Francis M. Deng devletlerin bireylere karşı egemenlik haklarının yanı sıra onların haklarını savunmakla görevli olduklarını ve uluslararası toplumun devlet içi insan hakları ihlallerine karşı masum sivilleri korumakla sorumlu olduğunu dile getirmiştir (Deng'den aktaran İren ve Gürkaynak 2016, s. 148). Deng'in kontrol olarak egemenlik yerine sorumlu olarak egemenlik (*sovereignty as responsibility*) kavramını önermesi ICISS Komisyonu'na ilham vermiştir. ICISS 2001'de yayınladığı raporunda geleneksel egemenlik anlayışına yeni bir açılım getiren koruma sorumluluğu yaklaşımını ortaya çıkarıp uluslararası toplumdaki destek istemiştir (Arsava, 2011, s. 105; Dharmapuri'den aktaran, Özdemir, 2016, s. 107; Telli, 2012, ss. 211-213; The United Nations Security Council Resolution - UNSCR, 2000, S/RES/1308).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde 138., 139. ve 140. paragraflarında daraltılmış şekilde kabul edilmiştir. Müdahaleci devletlerin Genel Kurul'a başvurarak müdahaleden önce BM Antlaşması'nın VI. ve VII bölümleri uyarınca tüm diplomatik seçenekler ve zorlayıcı olmayan yolları denemesi, son çare olarak bölgesel örgütlerle işbirliği yapılarak Güvenlik Konseyi aracılığı ile kuvvet kullanımını içeren kolektif zorlayıcı müdahaleye başvurulması ve erken uyarı kolaylıklarının sağlanması gibi sınırlamalar getirilmiştir. Zayıf devletler egemenlik haklarını kaybederek tehdit altına girme endişesiyle, büyük devletler müdahaleye zorlanma endişesiyle askeri müdahalenin uygunluk kriterlerini onaylamamıştır. Askeri müdahaleler için haklı nedenler dört mezalim suçu (soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar) ile sınırlandırılmıştır. Uluslararası toplumun sorumluluk üstlenmesi, devletin insani krizi önlemekte yetersiz ve isteksiz davranmasına bağlanmıştır. Kuvvet kullanımına öncelikle Güvenlik Konseyi tarafından BM Antlaşması VI. ve VIII. bölümleri ya da şiddetlenmesi halinde VII. bölümü çerçevesinde karar verilmesi kabul edilerek alternatif mekanizmaların önü tıkanmıştır (Arsava, 2011, s. 106; Elçin Ertuğrul, 2016, ss. 442-463; Gözen Ercan, 2017a, s. 390; Gözen Ercan, 2017b, s. 170; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 150; Karagül ve Demirbaş, 2017, ss. 489-490; Özdemir, 2016, ss. 98-104; Sürücüoğlu, 2017, ss. 608-610; Şener, 2016, s. 161).

Daraltılmış bir kapsamla da olsa koruma sorumluluğu yaklaşımının kabulünden itibaren insan hakları ihlalleri, uluslararası barış ve güvenlik için tehdit olarak algılanıp Güvenlik Konseyi'nde VII. bölüme istinaden müdahale kararı alma eğilimi artmıştır. Dışarıda diğer devletlerin egemenliğine saygı ve içeride halkın insan haklarına saygıdan oluşan ikili sorumluluklu egemenlik anlayışı ile egemenliğin sadece hak değil sorumluluk da içerdiği, egemenin dışarıda diğer devletlerin egemenliğine ve içeride halka karşı sorumluluğu olduğu fikri öne çıkarılmıştır. Egemenliğin uluslararası hukukun önceliği olarak görülmesi yerine uluslararası hukukun devlete verdiği bir özellik olarak algılanması güç kazanmıştır. Sınırsız sorumsuz mutlak devlet egemenliğinden insan haklarını koruma sorumluluğu üstlenen uluslararası topluma geçiş sürecinin başladığı ileri sürülmüştür. Koruma sorumluluğu yaklaşımı, sorumluluğunu yerine getirmeyen devletin egemenliğinin düşmesi gerekçesiyle içişlerine müdahale etmeme ve kuvvet kullanma yasaklarının istisnası olarak öne sürülmüştür. Böylece devlet egemenliğinin gücü merkezde toplayan adem-i merkeziyetçi yapısı sarsılmıştır.

Fakat devlet egemenliği dönüşmeyip değişim söz konusu olmuştur. Sadece egemenliğin kalkan olarak kullanılması sonucunda artan insani acıların karşısında uluslararası toplumun nasıl tepki vermesi gerektiği sorusuna yanıt olarak, sorumlu egemenliğe geçişle yeni bir açılım yaratılmıştır. Esasen egemenliğin BM Antlaşması'ndaki konumuna vurgu yapılmıştır (Başbaşlıoğlu, 2017, s. 3053; Çakmak vd., 2017, ss. 32-33; Çeçen, 2013, s. 827; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 134-152). Örneğin, BM Antlaşması'nın 2(1). maddesine göre BM, üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur. 2(4). maddesi uyarınca BM üyeleri bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı örgütün amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınmakla yükümlüdür. 2(7). maddesine göre BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü örgüte bir devletin iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyelerini de bu konuda çözüm için zorlamaz. Ancak VII. Bölümde yer alan koşullar altında öngörülen zorlayıcı önlemlerin uygulanması hiçbir biçimde engellenmez (İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 3-4).

a) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarını Destekleyen Görüşler

Egemenlik halkın rızasına dayandığı için egemen toplumsal sözleşmenin gereklerini yerine getirmezse egemenliği düşüp içişlerine müdahale etmeme ilkesi işlemez hale gelmektedir. İnsani trajedi gerekçesi meşru müdafaa gibi kuvvet kullanımı yasağı ilkesinin istisnası olmaktadır (İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 137-141). Sorumlu egemenlik kapsamında devletin sorumluluğunu yerine getirmediği durumda sorumluluk uluslararası topluma düşmektedir (Acar, 2015, s. 133; Özdemir, 2016, s. 56). Uluslararası toplumun kuvvet kullanımına varan önlemleri insan haklarının korunması çerçevesinde alabilmesi hukuki bir yeniliktir (Gözen Ercan, 2017b, s. 172). Ancak koruma sorumluluğu yaklaşımında sadece kavramsal bir egemenlik anlayışı revizyonu yapılmış, yeni bir hukuk kuralı yaratılmamıştır.

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138., 139. ve 140. paragraflarında tanımlanan koruma sorumluluğu devletlerin taraf olduğu insan hakları antlaşmalarında, Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk'ta yer alan ödevler temelinde zaten tanımlanmış ve kabul edilmiştir. Yaklaşımların taraftarları 138. ve 139. paragraflara dayanarak egemenliğin mutlaklığı görüşünü reddederek egemenliğin halkın korunması sağlanmazsa geri alınabilecek bir hak olduğunu, koruma sorumluluğunu yerine getiremeyen devletin

egemenliğinin düşüp sorumluluğun uluslararası topluma geçeceğini ve pozitif devletler hukukunun koruma sorumluluğu unsurları içerdiğini savunmaktadır (Arsava, 2011, s. 116).

Devlet içi çatışmalar karşısında çözümsüz kalan uluslararası hukukun yenilenmesi ve belirli ölçütler çerçevesinde müdahale için yetki verilmesi gerekmektedir (Teson'dan aktaran Acet, 2017, s. 449). Devlet içi çatışmalarda insancıl hukukun kendiliğinden devreye girip sivilleri koruması, zararları önlemesi ve tazmin etmesi, barış ve düzeni yeniden tesis etmesi ve insan haklarını güvence altına alması beklenmektedir (Arsava, 2011, ss. 104-118; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 460; Geyik, 2016, ss. 64-65; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, s. 89; Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı, 2004, ss. 14-15). Bir devletin uluslararası suç failini yargılayabilmesinin, egemenliğin sınırlanması değil yansımasıdır (Çeçen, 2013, ss. 815-820).

İnsancıl hukuk haklı savaş (*jus in bello* ve *jus ad bellum*) doktrinine dayanmaktadır. Tebaasına zulmedene karşı halkın direnme ve dış yardım alma hakkı vardır (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3048; Çakmak vd., 2017, ss. 6-20; Ecevitoğlu, 2015, s. 207; Kenneth'den aktaran, Duran, 2001, s. 88; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 137-140). İnsancıl hukuk sözleşmelerini imzalayan devletler, devlet içi çatışmalarda insancıl hukuk ihlallerinden yükümlenip müdahaleyi kabul etmiş sayılmaktadır (Arsava, 2011, ss. 104-118; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 460; Geyik, 2016, ss. 64-65; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, s. 89; Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı, 2004, ss. 14-15).

Bu noktada uluslararası topluma kolektif müdahale ve cezalandırma yetkisi tanınmaktadır. Örneğin, Hehir'e göre 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile devletlere özel sorumluluk yüklenmiştir. Sözleşmenin 1. ve 5. maddelerinde tanımlanan soykırım suçunun önlenmesi, kolaylaştırılmasından kaçınma ve bu suçu cezalandırmak için gerekli tüm tedbirleri alma *jus cogens* hükümleri ile soykırım suçu içişlerine karışmama ilkesi kapsamında çıkarılıp devletlere kolektif ya da münferit müdahale sorumluluğu yüklenmiştir. Bu maddeler BM Antlaşması'nın 1., 5. ve 55. maddeleri gibi erken koruma sorumluluğu yaklaşımı olarak algılanmıştır. Burada soykırım suçunu önleme ve insan haklarını koruma amaçları devlet egemenliğinin dokunulmazlığı ilkesini aşarak müdahalenin önünü açmıştır (Hehir'den aktaran Gürbüz, 2014, s. 7).

1970'te imzalanan Devletlerarası Dostane İlişkiler ve İşbirliği Prensipleri Deklarasyonu ile devletlerin barışın temini için işbirliği yapması öngörülmüştür. 1998'de imzalanan Roma

Statüsü ile 1977 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. Ek Protokolü'nün yaptırım sorunu çözülmüştür. Suçun yeri ve failinin uyruğuna bakılmaksızın Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) mahkemesine yargı yetkisi tanınmıştır. Taraf devletin talebi ya da Güvenlik Konseyi kararı ile bireyleri ve devletleri yargılama yolu açılmış ve tazmin imkânı doğmuştur. 2000'de imzalanan Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dört mezalim suçu olarak tanımlanmış ve bu suçlara karşı müdahale isteme ve müdahale etme hakkı tanınmıştır (Aytoğu, 2016, ss. 7-12; Çeçen, 2013, s. 827; Özdemir, 2016, ss. 90-92; Türkiye Büyük Millet Meclisi - TBMM; 2021).

İnsan hakları en üst düzey hukuk kuralları (**jus cogens**) olduğu için insani trajedinin varlığında egemenlik düşüp müdahale yetkisi doğmaktadır (Çeçen, 2013, s. 811). BM Antlaşması'nın amaçları arasında insan haklarını korumakta işbirliği yükümlülüğü bulunmaktadır. İnsan hakları ihlalleri uluslararası barış ve güvenliği tehdit ederse BM Antlaşması'nın 1. maddesine göre uluslararası barışı, güvenliği ve insan haklarına saygıyı güçlendirmek için işbirliği yapmak amaçlanmıştır. 55. maddesine göre ayırım yapmaksızın herkesin insan haklarına saygıyı kolaylaştırması hedeflenmiştir ve 56. maddesi ile bu amaçlar için işbirliği yapmak taahhüt edilmiştir. BM Antlaşması'nın 2(5). maddesi ile devletler ekonomik, sosyal, kültürel, insan hakları konusunda işbirliği yapma ve barışın temini için tüm önlemleri desteklemekle yükümlenmiştir. BM Antlaşması'nın V. ve VII. bölümleri BM ve devletlere müdahale yetkisi vermiştir. BM Antlaşması'nın 2(4) maddesi ile getirilen kuvvet kullanımı yasağında devlet içi silahlı çatışmalara değinilmemiştir. 2(4). maddesi dar yorumlanarak BM Antlaşması amaçları ile bağdaşan müdahaleler uluslararası hukuka aykırı görülmemiştir. Bu nedenle insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları kuvvet kullanımı yasağının istisnaları olarak ileri sürülmüştür (Arsava, 2017, s. 2651; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2021b; Çiftçi S, 2016, s. 493; Hancılar, 2011, s. 116; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 30-31; Öztürk, 2011, s. 25; Sur, 2013, s. 2539).

BM Antlaşması'nın 39., 40., 41., 42., 43. ve 48. maddelerinde devlet içi çatışmaların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturması halinde kolektif güvenlik sistemi oluşturulması öngörülmüştür. 39. maddeye göre Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdidini tespit edip tavsiyeler verebilir; 40. maddeye göre tarafları geçici önlemler almaya çağırabilir; 41. maddeye göre barışçıl diplomatik ve ekonomik önlemler alabilir; 42. maddeye göre barışçıl önlemler yetersiz kalırsa kuvvet kullanımı içeren

zorlayıcı önlemler alabilir (ikinci kuvvet kullanımı istisnasıdır ve 139. paragrafa ilham vermiştir); 43. maddeye göre devletler kolaylık sağlamakla yükümlüdür; 48. maddeye göre devletler yaptırım kararlarına uymakla yükümlüdür. BM Antlaşması'nın 24. maddesi de uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması yetkisini Güvenlik Konseyi'ne vermiş ve üyelere işbirliği yapma yükümlülüğü getirmiştir (Öztürk, 2011, s. 24).

Burada asıl sorun Güvenlik Konseyi tıkanınca alternatif otoriteye olan ihtiyaçtır. BM Antlaşması'nın 52., 53., 54., 18., 94., 96. ve 99. maddeleri ise alternatif mekanizmaların devreye girmesini sağlamıştır. 52. maddeye göre BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için bölgesel antlaşmaları ve örgütlere engel değildir. 53. maddeye göre Güvenlik Konseyi zorlayıcı önlemler ve askeri operasyon için bölgesel örgütleri yetkilendirebilir. 54. maddeye göre bölgesel örgütler eylemlerini Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdür. 99. maddeye göre Genel Sekreter devlet içi çatışmalardan doğan uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durumu Güvenlik Konseyi dikkatine sunabilir ve tıkanma durumunda Genel Kurul'u harekete geçirebilir. 18. maddeye göre Genel Kurul insani kriz varlığında acilen toplanıp hazır bulunanların 2/3 oyuyla "Barış için Birlik" kararı alabilir. 94. maddeye göre devletler Uluslararası Adalet Divanı (UAD) kararlarına uymakla yükümlüdür. Uymazsa Güvenlik Konseyi tavsiye ya da önlem kararı alabilir. 96. maddeye göre Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul UAD'dan hukuksal konularda tavsiye kararı isteyerek meşruiyeti artırabilir (Arsava, 2011, s. 116; Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2021, ss. 9-27; Gürbüz, 2014, ss. 5-6; Sur, 2013, s. 2541). Buradan Güvenlik Konseyi yetkilendirmesiyle yapılan müdahalelerin hukuka uygun bir konumda olduğu ve Güvenlik Konseyi tıkanınca alternatif mekanizmaların devreye girmesi için de gerekli yolların tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Smith'e göre sorun Güvenlik Konseyi'nin etkisiz rolüdür ve çözüm ise Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu ile emperyalizmi uygulama yeteneğini kısıtlamaktır. Bölgesel örgütler, veto sorunu olmaması ve büyük devletlerin karar alma süreçlerine daha az dâhil olması nedeniyle en uygun alternatiftir. BM Antlaşması'nın 53. maddesinin *ex post facto* (sonradan onaylama) uygulaması yoluyla uluslararası hukuka uygun şekilde yetki verilebilir (Smith, 2019, s. 1; Kelleci ve Bodur Ün, 2017, ss. 89-95).

Asıl sorun alternatif mekanizmaların devreye girmemesi durumunda yapılan yetkisiz müdahalelerdir. Örneğin, Chesterman'a göre 1994'te yapılan Haiti müdahalesinde Güvenlik Konseyi kararı uyarınca hareket edildiği için devlet

egemenliği ilkesinin ihlali yönünde bir itiraz oluşmazken; (Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 134-137). Kosova müdahalesinde Güvenlik Konseyi kararlarında 39. maddeyi refere eden ve NATO'yu yetkilendiren bir hükme yer vermediği için Kosova müdahalesi teamül oluşumuna yol açsa bile bu teamül oluşumu 2(4). maddesinin üstünde değildir (Byers ve Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, s. 146).

Egemen devletler kendi iradeleri ile BM Antlaşması'nı, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerini karşılıklı egemenliklerinden feragat ederek imzalayarak insan haklarının korunması konusundaki yükümlülükleri kabul ettikleri için müdahaleyi de kabul etmiş sayılmaktadır (Franck'ten aktaran Çelik, 2007, ss. 17-19). İnsan haklarını ihlal eden devletteki dönemin sorumlu iktidarına müdahale edilmesi tam olarak devlet egemenliğinin ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Burada içişlerine karışmamanın istisnası devletlerin iç hukuk tasarrufları ve düzenlemeleri için diğer devletler ve uluslararası kurumlara tanıdığı yetkiler kapsamında oluşan istisnadır. Uluslararası sistemde uluslararası antlaşmalar derin bir tartışma sürecinden sonra genel kabul görmüş oldukları için gerekli meşruiyet kaynağını oluşturabilir (Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, ss. 153-154; Telli, 2012, ss. 209-210). Bu kapsamda BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde halkın güvenliğinin sağlanması sorumluluğu devlete ve devletin yetersiz kalması durumunda Güvenlik Konseyi'ne bırakılmıştır.

Daimi üyelerin veto ile müdahale kararlarını sürekli bloke etmesiyle tıkanan BM sistemini açmak için meşru müdafaa kapsamında insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları istisna olarak öne sürülmüştür. İnsancıl hukuk, insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukuku ihlalleri içişlerine müdahale gerekçesi olarak görülüp egemenliğe kısıtlama getirilmeye başlamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Çakmak vd., 2017, s. 20; Hancılar, 2011, ss. 104-105). 2(7). maddesine karşı, devletlerin insan haklarını ihlal etmesi ya da ihlalleri önlemekte yetersiz ve isteksiz davranması sonucu toplumsal sözleşmenin ihlal edilmesiyle egemenin meşruiyetini kaybettiği, insan haklarının devletlerin iç meselesi olmaktan çıktığı, insan hakları hukukuna aykırı davranan devletlerin iç egemenliği üzerinde uluslararası kontrol kurulması gerektiği, zorbalığa karşı halka direnme, self determinasyon ve sınır ötesi yardım alma hakkı olduğu fikirleri savunulmuştur. Koruma sorumluluğu yaklaşımıyla getirilen ikili sorumluluklu egemenlik anlayışı ile soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları durumlarında uluslararası toplumun bireyin, devletin ve uluslararası sistemin güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olduğu iddia edilmiştir (Acar, 2015, s. 116;

Bağbaşıoğlu, 2017, s. 3055; Bozkurt, 2007, ss. 509-513; Ecevitoglu, 2015, s. 207; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 37 ve 138-140).

b) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşıtların Görüşleri

Devletlerarası ilişkileri düzenleyen en temel ilkelerden biri devlet egemenliğinin önceliği ilkesidir. Brown ve Ainley'e göre insani müdahale bir devlet içinde yaşanan sözde acıyı dindirmek için bir ya da birkaç devletin zorla o devletin egemenlik bölgesini istila etmesidir (Brown ve Ainley'den aktaran Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054). Bellamy ve Wheeler'a göre insani müdahale ve koruma sorumluluğu egemenlik, kuvvet kullanmama ve içişlerine karışmazlık ilkeleri ile inşa edilen uluslararası sistemin en zorlu sınavıdır (Bellamy ve Wheeler'dan aktaran Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054). BM Antlaşması'nın 2(1). maddesine göre BM üyelerin egemen eşitliği üzerine kurulmuştur. Bu madde ile devletler ancak uzlaşma oranında uluslararası antlaşmalara taraf olarak egemenliğini diğer devletlere açma hakkına sahip olmuştur (Arsava, 2011, s. 102; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 145; Şener, 2016, ss. 153-154).

Egemenlik uluslararası ilişkilerde içişlerine karışılmaması ayrıcalığını ve karışmama yükümlülüğünü doğurur. Devlet egemenliği ve devletlerin egemen eşitliğini korumak için BM Antlaşması'nın 2(7). maddesi ile içişlerine karışmama ilkesi kabul edilmiştir. Bir devletin başka bir devletin iç yetkisine giren meselelerine müdahalesi açıkça yasaklanmıştır. Her devletin iç sorunlarını kendi kendine çözme hakkı tanınmış ve egemenlik alanının diğer devletlerin müdahalesine kapalılığı vurgulanmıştır. Bu noktada halkın güvenliğinin sağlanması sorumluluğunun egemen devlete, egemen devletin yetersiz kaldığı durumlarda ise müşterek güvenliği temsilen Güvenlik Konseyi'ne ait olması öngörülmüştür. Ancak 2(7). maddesi ile esasen ulusal yetki alanına giren işlerde BM'nin yetkisi kısıtlanmış ve BM üyelerinin yükümlülükleri daraltılmıştır. BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü iç yetki alanına giren konularda içişlerine karışma yetkisi vermez ve üyelerini bu tür konuları çözmek için zorlayamaz. Bu durumdan VII. bölüm altında zorlama tedbirlerini uygulanması hariç tutulsa da bunun açık istisnası tanımlanmamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Bozkurt, 2007, s. 104; Çakmak vd., 2017, ss. 4-20; Çiftçi S, 2016, s. 493; Hancılar, 2011, ss. 104-105).

Ayrıca Genel Kurul'un 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 (XX) sayılı Devletlerin İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bağımsızlık ve Egemenlik Haklarının Korunması Hakkında

Bildirisi'ne göre hiçbir devletin ne nedenle olursa olsun başka bir devletin işlerine doğrudan ya da dolaylı müdahale hakkının olmadığını hükme bağlamıştır. Genel Kurul'un 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı Devletler Arasında Dostane İlişkiler Kurmaya ve İşbirliği Yapmaya Dair Uluslararası Hukuk Bildirisi de egemenlik prensibine göre devletlere başka uluslararası hukuk sükülerinin kendi işlerine karışmasına karşı koruma sağlamıştır. İki bildiri de bir devletin iç meselelerine başka uluslararası hukuk sükülerinin karışması yasaklanmıştır. Devlet egemenliğini güçlendirmek için işlerine karışmama üzerinde uluslararası uzlaşma sağlanırken devlet iç çatışmalarda kitlesel vahşete maruz kalan sivillerin insan hakları istisna olarak tanımlanmamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Hancılar, 2011, ss. 104-105; Çakmak vd., 2017, s. 20). Ayrıca Genel Kurul kararları olmaları bakımından bağlayıcı etkileri yeterli değildir. Sadece devletlerin müdahalenin her türlüşünü uluslararası hukuka aykırı kabul etmesi üzerine geniş bir uzlaşma söz konusu olmuştur (Bozkurt, 2007, ss. 104-105).

BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde yer alan kuvvet kullanımı yasağı ilkesi de devlet egemenliğinin üstünlüğünü korumak için geliştirilmiştir. Bu madde ile kuvvet kullanımı kesin ve evrensel olarak yasaklanarak devlet egemenliğinin üstünlüğü ve işlerine karışmama ilkeleri koruma altına alınmıştır. Ayrıca BM Antlaşması'nın madde öncesi bölüm girişinde, 1. ve 2. maddelerinde, VI. ve VII. bölümlerde 34. ve 54. maddeler arasında kuvvet kullanımı yasağı açıkça tanımlanmıştır. Bu yasak üyeleri doğrudan ve sonuçlar açısından diğer tüm devletleri dolaylı şekilde bağlar.

Kuvvet kullanımı yasağının istisnaları 51. maddede meşru müdafaa hakkı olarak tanımlanmıştır. Silahlı saldırıya uğramış olma, hasar oluşması, zorunluluğun, aciliyetin ve orantılılığın bulunması gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devletler, aldıkları tedbirleri Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlü tutulmuştur. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli olan tedbirleri almakla yükümlenmiş ve Güvenlik Konseyi bu tedbirleri alır almaz bu hakkı kullanan devletin münferit kuvvet kullanımına derhal son vermesi öngörülmüştür (Çakmak vd., 2017, s. 5; Çiftçi S, 2016, s. 494; Hancılar, 2011, s. 101; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 20-29).

Kuvvet kullanımının ikinci istisnası VII. bölüm altında uluslararası barış ve güvenliğin tehdidine karşı Güvenlik Konseyi'nin önlem alma yetkisidir (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, ss. 153-169; Telli, 2012, s. 209). Ancak burada da devletler müdahale için açıkça yetkilendirilmemiştir. 2(4). maddesinde devlet iç çatışmalara

değnilmediği için insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları kuvvet kullanımı istisnası olarak sunulmuştur ancak yeterli hukuki zemin henüz oluşmamıştır (Başbaşhoğlu, 2017, ss. 3057-3058). Devlet rızası ve Güvenlik Konseyi onayı aranması egemenlik üstünlüğü anlayışı çerçevesinde yasallık oluşumunu engellemiştir (Turanly, 2013, s. 31; Goodman'dan aktaran Acet, 2017, ss. 445-449).

Öte yandan Pattison'a göre BM Antlaşması'nın 24. maddesi uluslararası barış ve güvenlik için birincil sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne vermiştir. 53. maddesi de Güvenlik Konseyi'nden izin alınmaksızın bölgesel müdahaleyi yasaklamıştır ve bölgesel örgütlerin müdahalelerinin **ex post facto** olarak onaylanarak uygulanması uluslararası sistemin güvenliğini emrivakilerle tehdit etmektedir (Pattison'dan aktaran Smith, 2019, s. 1). Welsh'e göre de acil müdahale gerektiğinde Güvenlik Konseyi onayının müdahale başladıktan sonra alınabileceği görüşü oldukça tehlikelidir. Bir bölgesel örgütün Güvenlik Konseyi'ni emrivaki ile karara zorlayarak uluslararası sistemi tehlikeye sokma olasılığı endişe yaratmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin müdahaleyi meşrulaştırmadaki tekeli sona erdirilerek BM'nin yönettiği uluslararası sistem tehdit edilmektedir (Welsh'den aktaran Gürbüz, 2014, s. 6).

Yaklaşımı içeren hiçbir doküman UAD'ın 38. maddesi kapsamında birincil uluslararası hukuk kaynağı haline gelememiştir. Hiçbir uluslararası antlaşmada bağlayıcı bir hukuk kuralı olarak tanımlanmamıştır (Doyle'den aktaran, Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 491). Uzlaşmış bir tanıma ulaşamamıştır. Diğer kriterler ve standartlar net ve yazılı değildir. Sadece insani trajedinin varlığı ve uluslararası toplumun onayı üzerinden hareket edilmektedir. Uluslararası toplumun rızası meşruiyet sağlasa da hukukilik sağlayamamaktadır (Çakmak vd., 2017, ss. 24-25). Hehir'e göre BM öncülüğünde koruma sorumluluğu kavramına birçok belgede değinilmiş olması henüz bir yasal yükümlülük oluşturmamıştır (Hehir'den aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 490). Bu nedenle çeşitli antlaşmaların hükümleri, BM kararları ve bildirgeleri dar ve geniş yorumlanarak manipüle edilmektedir (Öztürk, 2011, s. 25). Örneğin erken koruma sorumluluğu olarak öne sürülen Afrika Birliği Kurucu Antlaşması üyeleriyle sınırlıdır, bölgeseldir ve uluslararası hukuku kapsayıcı değildir. Sadece 4 suça karşı norm oluşturma yolunda ilerleme söz konusudur (Reçber, 2018, s. 163; African Union, 2000; Arsava, 2011, s. 109). ICISS raporu, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, Genel Sekreter raporları, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları ise meşruiyeti artırarak teamül

oluşturma potansiyeline sahip olsalar da pozitif hukuk normu oluşturamamaktadır.

Yaklaşımların karşıtlarının başka bir görüşüne göre BM Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana kuvvet kullanımı yasaklanmasına rağmen **de facto** olarak sıklıkla uygulanmıştır. Sonuç olarak 51. maddenin pratikte bir değeri kalmamıştır (Şener, 2016, s. 170). Eğer koruma sorumluluğu yaklaşımı bir uluslararası norm haline dönüştürülürse egemenliğin şartlı özerkliğe dönüşme riski bulunmaktadır (Gürbüz, 2014, s. 8). İnsan hakları ihlalleri bahane olarak kullanılabilme potansiyeli vardır. Yaklaşımlar ulusal çıkarları sağlama aracı olarak araçsallaştırılabilir. Yeniden inşa süreçlerinde müdahaleci güçlerin lehine sonuçlar üretilerek neo-emperyalizme hizmet edebilir. Chomsky'ye göre insani müdahale coğrafi keşiflerden beri sömürgeci devletlerin savaş haklarının kullanımını daha da meşrulaştırmak için kullandığı bir araçtır. Koruma sorumluluğu yaklaşımı, askeri boyutu arka plana çeken bir illüzyondur. Sorumluluğun Güvenlik Konseyi'ne verilmesi yeterli bir çözüm değildir. Tutarsızlıklar, seçicilikler, büyük güçlerin karar alma süreçlerini domine etmesi ve yaklaşımların çıkar sağlama aracı olarak manipüle edilmesi teamül oluşmadığının kanıtıdır (Chomsky'den aktaran Elçin Ertuğrul, 2016, s. 444; Gürbüz, 2014, ss. 2-10; Telli, 2012, ss. 214-215). Hukuki ve yönetsel boşluklar ile muğlaklıklar çıkarılara göre suistimal edilebilmektedir (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3061). Çünkü uluslararası sistemde denetim ve cezalandırma mekanizması oldukça zayıftır.

Müdahalenin maliyetleri ağırken devletlerin hangi öncelikli amaçlarla hareket ettiği riski göz ardı edilmemelidir (Gürbüz, 2014, s. 9; Özdemir, 2016, s. 105; Öztürk, 2011, s. 25; Sürücüoğlu, 2017, s. 603; Şener, 2016, ss. 166-171). Örneğin 1945 öncesi kuvvet kullanımı zaten devletlerin uhdesinde olduğundan ve müdahale girişimleri sömürgecilik mantığıyla bir hak olarak görülüp uygulandığından dolayı başvuru insanî söylemler sadece ulusal çıkarları daha fazla meşrulaştırmak için bir araç olarak algılanmıştır. Özellikle 19. yüzyılda savaşın maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle iç kamuoyunu ve güçler dengesi gereği uluslararası kamuoyunu ikna etmek için meşruiyeti artırmak amacıyla insanî gerekçelere sıklıkla başvurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaşanan Yunanistan müdahalesi (1829), Suriye müdahalesi (1861), Girit İsyanı (1866), Bosna-Hersek Meselesi (1877) ve Makedonya Sorunu (1903) esnasında Avrupalı devletler bölgedeki Müslüman olmayan halkların haklarını koruma bahanesini hem kendi kamuoyunu, hem uluslararası kamuoyunu hem de bölge halkını ikna etmek için kullanmıştır. Diğer taraftan öne

sürdükleri insani söylemler sayesinde insani amaçlarla örtüşmeyen önemli çıkarlar elde etmişlerdir (Çakmak vd., 2017, s. 15; Sander, 2010a, ss. 298-299). Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın ardından BM Antlaşması ile yeniden dizayn edilen uluslararası sistemin insani müdahaleyi engelleyen ilkeler üstüne kurulduğu, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin temel alındığı ileri sürülmüştür.

Yaklaşımların uygulayıcıları BM Antlaşması'nın bu ilkelerini geniş ya da dar yorumlayarak eylemlerini meşrulaştırmaya çalışarak egemenlik kalkanını aşındırmaya çalışmışlardır. Örneğin BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde tanımlanan içişlerine müdahale etmeme ilkesi ve 2(4). maddesinde tanımlanan kuvvet kullanmama ilkesi dar yorumlanırsa, devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını hedef almayan insani müdahaleler uluslararası hukuku ihlal etmemektedir. BM Antlaşması'nın VII. bölümde tanımlanan uluslararası barış ve güvenlik tehdidi şartı geniş yorumlanırsa devlet içinde sistematik ve ağır insan hakları ihlallerinin varlığı Güvenlik Konseyi'ne müdahale yetkisi vermektedir (Telli, 2012, ss. 208-211; Hancılar, 2011, s. 102; Çakmak vd., 2017, ss. 21-22, Demirel, 2013, s. 169; Duran, 2001, s. 89). 1945 sonrası Soğuk Savaş döneminde Grenada, Dominik, Panama, Kamboçya, Pakistan, Uganda, Kongo, Stanleyville, Shaba ve Orta Afrika Cumhuriyeti müdahalelerinde de insani gerekçeler öne sürülmüş ancak kendi vatandaşlarını ve sınırlarını koruma, ideolojik nedenler ve ulusal çıkarlar daha baskın nedenler olmuştur. Koruma sorumluluğu yaklaşımının ortaya çıkışından bu yana müdahale girişimleri artmasına rağmen uygulamadaki seçicilik, tutarsızlık ve müdahalesizlik durumları devam etmektedir.

Öte yandan coğrafi keşiflerden beri Batının başarısız devletlerin (**failed states**) vatandaşlarının insani yardıma muhtaç olduğu ve kendi yöneticilerinden korunmaları gerektiği düşüncesiyle evrenselci ve evrimci bir kültürü yaymayı savunmasına karşı yükselen anti-sömürgeci hareketler bağımsız devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmış fakat hem dünyayı Üçüncü Dünya'dan hem de Üçüncü Dünyayı kendinden koruma politikası halen varlığını sürdürmüştür. Örneğin, 1990'larda insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim (**good governance**) uluslararası toplumun koruma altına aldığı üç evrensel değer olarak kabul edilmiştir. Ancak evrensel değerler tehlikelidir. Çünkü insan hakları, iyi yönetim, evrensellik, demokrasi ve yardımseverlik söylemleri, sömürgecilik için araçsallaştırılmıştır. Ayrıca her devletin kendine has dinamikleri olduğundan halklar kaderini tayin etmek için kendi yöntemleriyle hesaplaşmalıdır. Libya müdahalesinde de

görüldüğü gibi dışardan gelen müdahaleler daha iyi sonuçlar üretmez (Yonucu, 2011, ss. 1-4). Kuperman'a göre Libya müdahalesinden sonra insan hakları açısından son 50 yılın en kötü olayları yaşanmıştır. Komşu ülkelere silahlar ve militanlar yayılarak Nijerya ve Somali'deki iç çatışmaları tırmandırmıştır (Kuperman'dan aktaran Reçber, 2016, s. 412).

BM Antlaşmasının insan haklarını koruma için işbirliği yükümlülüklerini tanımlayan 1(3)., 55. ve 56. maddeleri insan hakları ihlallerine karşı ne yapılması gerektiğini açıklasalar da bu maddelerde kuvvet kullanımına açıkça izin verilmemiştir (Çakmak vd., 2017, s. 16; Çeçen, 2013, s. 826). BM Antlaşması'nda 1. ve 2. maddelerinde yer alan barış, adalet, insan hakları ve egemenlik gibi amaçlar ve ilkeler uyumsuzluk halinde olursa hangisinin üstün olduğu tanımlanmamıştır. Barış, egemenlik ve insan hakları eşit değerde olan amaçlardır. Buradan insani müdahaleye yetki doğduğu anlamı çıkarılamaz (Şener, 2016, ss. 158-159). Ayrıca BM Antlaşması'nın 39., 40., 41., 42., 43. ve 48. maddeleri de yeterince açık tanımlanmamıştır ve bu maddelere göre insan haklarının uluslararası barış ve güvenliğinin kapsamına girdiği net değildir. İnsan haklarını korumak ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için 53. maddeye dayanarak bölgesel örgütlere yetki veren Güvenlik Konseyi onayının müdahale başladıktan sonra alınmasını savunan yaklaşımlar ise uluslararası sistemi emrivaki ile tehdit etmektedir (Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2021, ss. 12-17; (Gürbüz, 2014, s. 6; Sur, 2013, s. 2541; The United Nations, 2004, s. 85).

Jus cogens nitelikli insan hakları evrensel geçerliliğe sahip olsa da devlet egemenliği ile bağdaşmadığından dolayı uygulanması zordur. **Jus cogens** kurallar içeren insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinde de kuvvet kullanımına izin veren bir yetki düzenlemesi yapılmamıştır. Bu nedenle insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmeleri yasallık sağlamakta sığ kalmaktadır. Hangi hakların ihlalinin müdahaleye konu olacağını, eşik değerleri ve haklı gerekçeleri belirlemek zordur. Çünkü insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinde yükümlülüklerden ziyade haklardan bahsedilmiştir. Kuvvet kullanımı açıkça tanımlanmamıştır. Yükümlülük yetki gibi anlaşılıp keyfi ve seçici kullanılmıştır. Büyük güçler süreci kendilerine göre şekillendirmiştir. Örneğin, Soykırım Sözleşmesi'nde münferiden kuvvet kullanımı tanımlanmadığı için uygulamada yükümlülük gibi değil yetki gibi anlaşılmıştır. Roma Statüsü de insancıl hukuk ihlallerini cezalandırma mekanizması sağlasa da UCM'nin yargı yetkisi seçici uygulanmış, veto ile sınırlanmış ve büyük devletlere uygulanamamıştır (Aytoğu, 2016, ss. 5-10; Çakmak vd., 2017, s.

12; Çeçen, 2013, s. 812; Gürbüz, 2014, s. 2; Hancılar, 2011, ss. 119-120; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, ss. 90-91; Sürücüoğlu 2017, s. 605; The United Nations, 1948, A/RES/ 260 A(III)).

BM yargı organı UAD insan hakları sözleşmeleri ve Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme gibi insancıl hukuk sözleşmelerine konu olan durumları soruşturup yargılasa da davaları egemenlik odaklı olarak sığ ele alıp reddetme, düşürme, yerel mahkemelere devretme ve çözümü siyasi süreçlere bırakan karar alma eğiliminde olmuştur ve yargı yetkisi veto ile kısıtlanmıştır (Arsava, 2011, s. 116; Arsava, 2017, ss. 2651-2660; Birdişli, 2010, ss. 175-178; Global Centre for the Responsibility to Protect-GCR2P, 2019; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 146; Schabas, 2007, s. 106; Sur, 2013, s. 2544).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı Tanzanya, Küba, Venezüella, Vietnam, Kolombiya, Mısır, Cezayir, İran, Suriye, Pakistan ve özellikle sömürgeci kurtulup bağımsızlıklarını yeni kazanan Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından zayıf devletlere karşı güçlü devletlerin lehine olan ve hukuki temelden yoksun yeni bir tehdit olarak algılanmıştır. Güvenlik Konseyi'ne geniş yetki verilmesinin egemenlik alanını daraltacağı düşünülmüştür (Elçin Ertuğrul, 2016, ss. 460-461; Şener, 2016, s. 160). Uluslararası hukukta emperyalizmi üreten Avrupalı-Hristiyan evrenselciliğe, Batı hegemonyasına ve uluslararası sistemdeki hiyerarşiye karşı olan Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları (*TWAIL-Third World Approaches to International Law*) tarafından uluslararası hukukta Batının Doğu üzerinde müdahale hakkını yeniden türettiği, Üçüncü Dünya'ya müdahale aracı olarak kullanıldığı ve egemenlik anlayışının dönüştürülmesinin Üçüncü Dünya'yı müdahaleye açık hale getireceği savunulmuştur. Koruma sorumluluğunun başarılı olması için sömürgecilik tarafından yaratılan ve bugün uluslararası hukukta yeniden üretilen yoksulluk, siyasi baskı ve kaynakların eşitsiz dağılımı gibi temel yapısal nedenler irdelenmiştir. Kitlese vahşet durumlarının yaşandığı yerlerde eleştiri, iyi yönetim veya insan hakları kayıtlarının eksikliğine dikkat çekilmiştir. Koruma sorumluluğunu uygulamada Güvenlik Konseyi'nin rolünün etkisiz olduğu ve yetki vermek için meşruluğunun yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Veto kullanımı ile Üçüncü Dünya'nın kaderinin daimi üyelerin insafına bırakılmasına karşı çıkılmıştır. Karardan doğrudan etkilenen ülkelerin karar alma süreçlerinden dışlanmaması istenmiştir. Uluslararası hukukun bu konudaki bozuk tarafları düzeltilmezse koruma sorumluluğunun başarısızlığının devam edeceğine dikkat

çekilmiştir. (Smith, 2019, s. 1; Kelleci ve Bodur Ün, 2017, ss. 89-95).

Koruma sorumluluğu yaklaşımının gelişimine ve uygulanmasına destek veren devletler de devlet egemenliğin üstünlüğünün korunması bağlamında kavramın gelişimini bir taraftan ilerletirken diğer taraftan frenlemiştir. Örneğin, Libya müdahalesinin rejim değişikliği ve başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 21 Eylül 2011'de Brezilya Devlet Başkanı Dilma Rouseff önderliğinde BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkeleri tarafından Korurken Sorumluluk Bilgi Notu yayınlanmıştır. Son çare, olumlu gelişme başarısı ve orantılılık kriterleri ile korurken sorumluluğun ihmal edilmemesi istenmiştir. Koruma sorumluluğunun 1. ve 2. aşamaları kabul edilip, 3. aşamada barışçıl yolların tükenmesi ve hükümetin açıkça başarısız olması kuvvet kullanımı için ön koşul olarak öne çıkarılmıştır. Önleyici diplomasiyi önceliklendirme, önleme-reaksiyon ve yeniden inşa sütunlarının ve reaksiyon adımlarının kronolojik sıralaması, müdahalecilerin hesap verebilirliğinin sağlanması, izleme ve değerlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi öngörülmüştür (Gürbüz, 2014, s. 7; Özdemir, 2016, ss. 99-100; Serbin ve Serbin Pont, 2015, ss. 172-173; The United Nations, 2010, A/64/864).

Benzer şekilde Libya müdahalesinin Kaddafi'nin infazı ve rejim değişikliği ile sonuçlanması üzerine koruma sorumluluğunun istismarı konusunda endişesi artan Çin de Suriye kararlarını sürekli veto ederek tepki çekince, muhalefetini haklı çıkarmak ve koruma sorumluluğunu engelleyici değil yapıcı olduğunu göstermek amacıyla Sorumlu Koruma açılımı yaparak yaklaşıma normatif katkı sunmuştur. Koruma sorumluluğunun 3. aşamasını yeniden yorumlayarak 3. aşamada daha fazla hassasiyeti teşvik etmiştir. Yaklaşımın mevcut haliyle kaos getirdiğini, sonuçların ihmal edildiğini ve istismarı önlemek için kuvvet kullanımı kararı alma ve uygulama süreçlerine yönelik katı yönergeler gerektiğini savunmuştur. Koruma sorumluluğunun 6 kriterine yorum katkısı, izleme ve denetleme mekanizması, yeniden inşa odaklanma, hesap verebilirlik, rejim değişimi ve başka insani kriz yaratmanın yasaklanması önlemlerini önermiştir. Hem eski sömürge olan hem de küresel güç olan Çin bir taraftan yaklaşımın normatif yapısını ilerletirken bir taraftan da devlet egemenliğin önceliği odaklı bakış açısı ile yaklaşımın gelişimini sınırlandırmıştır. Garwood-Goower'a göre sorumlu koruma kavramı, Brezilya'nın korurken sorumluluk kavramının belirsiz üçüncü aşamasının normatif içeriğini ortaya çıkarmayı sürdürmüştür. Adil ve makul yeni bir uluslararası siyasi düzen inşa etme yolunda egemenlik ve müdahale ikileminin

gölgesinde gelişen normatif inşaya Batı dışından değerli bir katkı sağlamıştır (Garwood-Goower, 2016, ss. 2-26; Thakur, 2014, ss. 1-4).

Ayrıca 2008'de Arjantin, Kamboçya, İsviçre ve Tanzanya tarafından soykırım ve kitlesel vahşeti önleme amacıyla başlatılan, daha sonra Danimarka, Gana, Avustralya ve Kosta Rika hükümetleri ile Uluslararası Koruma Sorumluluğu Koalisyonu (ICRtoP-*The International Coalition for the Responsibility to Protect*) ve Küresel Koruma Sorumluluğu Merkezi (GCR2P-*Global Centre for the Responsibility to Protect*) örgütlerinin desteğiyle öne çıkarılan odak noktaları inisiyatifi de koruma sorumluluğunun uygulanmasına destek olmuştur. 2011'de 31 devletin katılımı ile Küresel Koruma Sorumluluğu Odak Noktaları Ağı (*Global Network of R2P Focal Points*) kurulmuş ve bugün üye sayısı 61'e ulaşmıştır. Uluslararası işbirliği ile koruma sorumluluğu yaklaşımının norm oluşumuna, kurumsallaşmasına, uygulanmasına ve ulusal düzeyde kapasite geliştirilmesine yönelik önemli fırsatlar sunulmuştur (Pitsuwan, Duy, Wibisono, Mahathir ve Romulo, 2014, s. 14; Stanley Foundation, 2015, s. 47).

3) Egemenliğin İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarının Uygulanmasına Etkisi

BM Antlaşması öncesi dönemde yaşanan insani müdahale girişimlerine bakıldığında insani söylemlerin araç olarak kullanılmasıyla devlet egemenliğinin dokunulmazlığı teamülünün aşıldığı ve bu sayede müdahaleci devletlerin kendi çıkarlarını izlediği görülmüştür. 1829'da İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından yapılan Yunanistan müdahalesi, 1861'de Fransa öncülüğünde yapılan Suriye müdahalesi, 1866'da Girit isyanı, 1877'de Bosna-Hersek meselesi, 1903'te Makedonya sorunu ve 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali insani amaçların ulusal çıkar arayışlarının ve böl-parçala-yönet stratejisinin aracı olarak kullanılması insani müdahale yaklaşımına karşı uluslararası toplumda şüpheli bakış açılarının yükselmesine yol açmıştır. Bu nedenle BM Antlaşması'nın insani söylemlerle müdahaleye izin vermeyecek şekilde devlet egemenliğinin üstünlüğü ilkesi odaklı dizayn edildiği düşünülmektedir (Reçber, 2016, s. 108; Armaoğlu, 2010, ss. 409-417, 624, 695-701 ve 826-829; Armaoğlu, 2012, ss. 343-357; Sander, 2010b, ss. 58-61).

Örneğin, Osmanlı yönetiminin Yunan halkına baskı ve şiddet uygulamasına son vermek söylemiyle İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından 1829'da yapılan askeri müdahalede asıl amaç dini, siyasi ve ekonomik çıkarlardır. Brownlie'ye göre İngiltere

ve Fransa'nın ana amacı Rusya'nın tek taraflı müdahaleyle güçlenmesini önlemek, güçler dengesini, dini ve ticari çıkarlarını korumaktır (Brownlie'den aktaran Reçber, 2016, s. 119). Çakmak'a göre Rusya'nın asıl amacı jeostratejik çıkarlar sağlamak, Fransa ve İngiltere'nin motivasyonu ise kamuoyu baskısıyla bölgede yaşayan Hristiyanları korumak ve ulusal çıkarlarını izlemektir (Çakmak vd., 2017, s. 15). Sander'e göre 1927'de Navarin'de Osmanlı donanmasının imha edilmesi ve ardından Rusya'nın Edirne Antlaşması ile Doğu Anadolu'da toprak ve Karadeniz limanlarında ticaret hakkı alması insani amaçlarla orantısız bir sonuçtur (Sander, 2010a: 299). Chesterman'a göre 1861'de yapılan Suriye müdahalesi Fransa'nın bölgeye yerleşmesi ve manda yönetimi kurması, Osmanlı Devleti'ne özerklik istediğinin dikte edilmesi ve reform yoluyla içişlerine müdahale edilmesi açılarından iyi bir insani müdahale örneği değildir (Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 109-112).

1866-1868 tarihli Girit ayaklanmasında Avusturya, Rusya, Prusya, Fransa ve İtalya devletleri Hristiyanları koruma söylemiyle kuvvet kullanımı eşiğine kadar gelmiş ama güçler dengesi gereği vazgeçilmiştir (Reçber, 2016, s. 108; Armaoğlu, 2010, ss. 409-417). 1875 Bosna-Hersek krizinde Rusya Panslavizm politikası ile Slavları bağımsızlık için kışkırtıp, Osmanlı imparatorluğunu yıkarak İstanbul merkezli bir Slav devleti kurmayı ve boğazları kontrolüne almayı hedeflemiştir (Armaoğlu, 2010, s. 695-701). 1903'te başlayan Makedonya sorununda Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın kışkırtmasıyla başlayan bağımsızlık için çete faaliyetleri İngiltere ve Rusya'nın ıslahat önerisiyle desteklenmiştir. Sonunda Balkan Savaşı'nda Makedonya bu üç devlet arasında paylaşılana kadar sorun devam etmiştir (Armaoğlu, 2010, ss. 625 ve 826-833).

1938'de Almanya Çekoslovakya'nın 3,5 milyon Alman yaşayan Sudetler bölgesindeki halkın self determinasyon hakkına yardım söylemiyle bölgede karışıklık çıkartıp 1938 Münih Düzenlemesi ile Südetler bölgesini almıştır. Ardından Çekoslovakya'daki Slovaklar da bağımsızlık için eyleme geçtiğinde hükümet sıkıyönetim ilan edince 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmiştir. Alman olmayan halkların egemenlik altına alınması tek millet tek devlet politikasını gerçekleştirmekten ötede daha tehlikeli bir amacın olduğunu göstermiştir (Armaoğlu, 2012, ss. 343-357; Sander, 2010b, ss. 58-62).

Egemenlik eksenli uluslararası sistemin bir sonucu olarak yaklaşımlar henüz bir uluslararası hukuk kuralına dönüşemediği için BM üyesi devletler ulusal çıkarları gereği

seçici, keyfi ve istikrarsız davranabilmektedir. Örneğin Suriye, Uganda, Sri Lanka, Kuzey Kore, Myanmar, Angola, Burundi, Nijerya, Zimbabve ve Etiyopya gibi pek çok insani krizde gerekli eşikler aşılmasına rağmen müdahalesizlik tercih edilmiştir. Bir taraftan Güvenlik Konseyi egemenlik önceliği nedeniyle sık sık tıkanarak insan haklarının ihlalini önleyemezken, bir taraftan bu tıkanıklığı açmak için Güvenlik Konseyi'ni atlayan girişimler uluslararası hukuku ihlal etmiştir. Güvenlik Konseyi onayı alınmadan yapıldığı için kınanan ve çekilme kararı alınan müdahaleler norm ve teamül oluşumunu zayıflatmıştır.

Genel Kurul'un da müdahalelere karşı sıklıkla kınama ve çekilme kararı alması norm ve teamül oluşumunu engelleyici etki yaratmıştır. Örneğin, 1983'te ABD'nin Grenada müdahalesi ve 1989'da ABD ve Amerikan Devletleri Örgütü (*The Organization of American States*-OAS) tarafından yapılan Panama müdahalesi için Güvenlik Konseyi'nde kınama ve çekilme tasarıları ABD vetosu ile önlense de Genel Kurul kınama ve çekilme kararları almıştır (Batır, 2004, ss. 100-112; Finnemore, 1996, s. 24; ICISS, 2001, ss. 63-66; Nowrot ve Schbacker 1998, ss. 381-384). Vietnam'ın Kamboçya müdahalesinde Genel Kurul Vietnam'ın çekilmesini ve Kamboçya'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı gösterilmesini istemiştir (Asgarov, 2008, ss. 52-53; Reçber, 2016, ss. 118-119; The United Nations, 2017, A/HRC/RES/34/22). Güvenlik Konseyi'nde Kamboçya'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne vurgu yapıp tüm yabancı güçlerin çekilmesi istenmiş ama 1990'a kadar Sovyetler Birliği vetosuyla engellenmiştir. Hindistan'ın Pakistan müdahalesinde kınama ve çekilme kararı Güvenlik Konseyi'nde Sovyet vetosuyla bloke edilse de Genel Kurul'da 7 Aralık 1971 tarihli A/RES 2793 sayılı kararla çekilme kararı almıştır (Reçber, 2016, s. 117; The United Nations, 1971, A/RES/2793). Kosova müdahalesine Yugoslavya, Rusya, Çin, Meksika, Brezilya, Kosta Rika, Küba, Ukrayna ve Namibya içişlerine karışmama ilkesinin ve devlet egemenliğinin ihlali olduğu ve uluslararası hukuka uygunluğun sorgulanması gerektiği savıyla karşı çıkmıştır. Beyaz Rusya, Hindistan ve Rusya Güvenlik Konseyi'nden müdahalenin derhal durdurulmasını talep etse de ABD vetosuyla reddedilmiştir (Aksoy, Polisi ve Büyükçiçek, 2013, ss. 140-141; Balcı, 2010, s. 765; Batır, 2004, ss. 126-127; UNSCR, 1999, S/RES/1239).

Ülkesel bütünlük, egemenlik ve kuvvet kullanma yasağının açıkça ihlal edilmesiyle BM Antlaşması'nın ihlal edildiği ve egemenlik kavramının geçersiz kılındığı savunulmuştur (Gray, 2008, s. 50; Teson'dan ve Henkin'den aktaran Reçber, 2016, ss. 149-155). Diğer taraftan Güvenlik

Konseyi'nin vetoyla tıkanması halinde BM Antlaşması'nın insan haklarını korumak için alternatif mekanizmaların devreye girmesini amaçlayan 18. maddesinde tanımlanan Barış İçin Birlik Kararı (Genel Kurul'un insani kriz varlığında acilen toplanıp hazır bulunanların 2/3 oyuyla karar alabilmesi) Genel Kurul tarafından bugüne kadar yalnızca iki defa (1950'de SSCB ve Çin'in katılmadığı bir oturumda Kore için ve 1990'da Kuveyt için) alınmıştır. Görüldüğü üzere Genel Kurul bu konuda yetkisini kullanmama eğilimindedir (Savaşan, 2013, s. 15; Savaşan, 2018, s. 147). Yetkisiz müdahaleler ise yetersizlik, kontrolsüzlük, istikrarsızlık ve sivillerin zarar görmesi ile sonuçlanmaktadır. Haklı neden, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme kriterlerinin sağlanması izlenmemektedir.

BM ya da bir uluslararası örgüt denetiminde yapılmayan müdahalelerin izlenmesi, yönetimi ve denetimi zayıftır. Sivillere zarar verilirken verilmediği, hangi amaçlarla hareket edildiği, sonuçta nelerin elde edildiği, taraf tutulup tutulmadığı, müdahale araçlarının insani amaçlarla tutarlı ve orantılı uygulanıp uygulanmadığı yeterince şeffaf izlenmemektedir. Örneğin, Bellamy ve Wheeler'a göre 2008'de Rusya Gürcistan'ı işgal ederken koruma sorumluluğu yaklaşımı söylemleri altında işgalini meşrulaştırmıştır. Ancak doğru yetkilendirme kriteri sağlanmadan bir oldubitti ile yapıldığı için haklı neden, doğru amaç, son çare ve orantılılık kriterleri yeterince tartışılmamış ve izlenmemiştir (Wheeler ve Bellamy'den aktaran Elçin Ertuğrul, 2016, s. 472). Wheeler Kosova müdahalesinin de orantılılık kriteri çerçevesinde tartışmalı durumlar içerdiğini belirtmiştir. Ona göre Kosova müdahalesi haklı sebep kriterine sahip olsa da yanlış araçlarla yapılmıştır. NATO asker kaybından kaçındığı için ağır hava bombardımanı ile orantısız güç kullanarak daha fazla sivilin can kaybına neden olmuştur (Wheeler'dan aktaran Batır, 2004, s. 127).

Bunun da ötesinde uluslararası toplumun müşterek müdahaleye karar alamaması sonucu yaşanan eylemsizlik karşısında ulusal çıkarları olan devletlerin yaptığı münferit müdahaleler ise genellikle çatışan tarafları desteklemek şeklinde uygulanmaktadır. Bu durum Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde görüldüğü gibi (7 Afrika ülkesi arasında çıkan I. Afrika Savaşı'na sahne oldu) doğrudan ya da Suriye ve Yemen'de görüldüğü gibi vekâleten savaşlarla sonuçlanmaktadır. İnsani acıların artmasına, sürecin uzamasına, çözümden uzaklaşılmasına ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır (Acar, 2015, ss. 132-133; İnät, 2010, ss. 121-133).

Egemenlik odaklı bakış açısı müdahalelerin uygulanması esnasında önleme, reaksiyon ve yeniden inşa boyutlarının zamanında ve yeterli ele alınmasını da engellemektedir. Örneğin, Bosna-Hersek iç çatışmaları karşısında uluslararası toplum egemenlik kalkanı odaklı veto sorunu nedeniyle gecikmeli ve yetersiz adımlar atmıştır (Aytoğu, 2016, ss. 71-73; Müdürlüoğlu, 2007, ss. 20-22; Yapıcı, 2007, ss. 4-7; Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, s. 678; UNSCR, 1993, S/RES/827). Örneğin, Sudan iç çatışmalarında Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 tarihli 1706 sayılı kararla VII. bölüm çerçevesinde UNMIS (United Nations Mission in Sudan) gücüne 22.000 kişilik takviye kararı olsa da bu kararın uygulanması Sudan hükümetinin kabulü koşuluna bağlanarak egemenlik engeline takılmıştır. Sudan uluslararası barış gücünü reddedip Afrika Birliği gücünü kabul edince United Nations African Union Mission in Darfur (UNAMID) kurulup sadece sivilleri, insani yardım personeli ve barış sürecini korumakla yetinilmiştir (Dalar ve Gökcan, 2010, ss. 288-290; UNSCR, 2006, S/RES/1706).

Koruma sorumluluğu yaklaşımına Brezilya ve BRICS ülkeleri tarafından sunulan Korurken Sorumluluk Açılımı ile Çin tarafından sunulan Sorumlu Koruma Açılımı 3. aşamayı uygulamak için devlet egemenliğinin önceleyen daha sıkı tedbirler önererek ülkeye özgü çözümleri sınırlandırmış, uluslararası toplumu kaçınmaya ve eylemsizliğe itmiş, Suriye’de görüldüğü gibi müdahaleyi geciktirerek ya da engelleyerek krizleri derinleştirmiştir (Çağlayan, 2018, s. 350; Benner’den aktaran Garwood-Goower, 2016, ss. 3-4; Serbin ve Serbin Pont, 2015, ss. 78-179; Tourinho, Stuenkel ve Brockmeier, 2015, s. 140).

Müdahalesizlik durumlarına bakacak olursak, devlet egemenliğinin üstünlüğü ilkesi hem ilgili devlet tarafından müdahaleyi engellemek için hem de uluslararası toplumu oluşturan devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda müdahalenin siyasi, askeri ve ekonomik maliyetlerinden kaçınmak için kullanılmaktadır. Örneğin, Sri Lanka hükümeti koruma sorumluluğu yaklaşımının yeni sömürgeciliği yansıttığını ileri sürerek ve egemenlik ilkesine dayanarak uluslararası hukuk ihlali iddialarını reddetmiştir (Reçber, 2018, ss. 181-383; The United Nations, 2015, A/HRC/30/29). Benzer şekilde Myanmar yönetimi egemenlik kalkanı ile eleştirileri bastırmaya çalışmış ve terörle mücadele kanununa dayanarak eylemlerini meşrulaştırmıştır. Oysaki ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğüne tehdit teşkil etmeyen ve ülke nüfusun %4’ünü oluşturan Rohinyalar’ın ayrılıkçı talepleri yoktur (Dalar, 2014, ss. 26-59; Reçber, 2016, s. 368; Savaş, 2018, ss. 83-84).

Bugün hala birçok devlet içi çatışmada insan hakları ve insancıl hukuk suçları işlenmeye devam etmekte, masum siviller soykırım ve etnik temizliğe varan toplu öldürülmeye ve göçe maruz kalmaktadır. Angola, Burundi, Kamerun, Somali, Fildişi Sahilleri, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Burkina Faso, Mali, Nijerya, Mozambik, Zimbabve, Eritre, Irak, Mısır, Filistin, Güney Sudan, Sudan, Gine, Suriye, Libya, Yemen, Çin, Kore Demokratik Cumhuriyeti, Myanmar (Burma), Sri Lanka, Afganistan, Kırgızistan, Tacikistan, Ukrayna, Filipinler, Nikaragua ve Venezüella devam eden devlet içi çatışmalarına ya müdahale edilip kendi haline bırakılmış, ya halen müdahale kararı için çaba gösterilen ya da uluslararası toplum kayıtsız kaldığı için ağır insani krizler yaşayan devletlerdir (GCR2P, 2021, s. 1).

Bu krizler karşısında VII. bölümde yer alan barışın bozulması ve tehdit edilmesi şartları bağlamında koruma sorumluluğu devreye alınarak egemenlik odaklı uluslararası sistemin ihmal ettiği insan güvenliğini sağlanabilirdi. Ya da insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin ilgili hükümleri yetki yerine yükümlülük gibi algılanıp uygulamaya geçilebilirdi. Örneğin Sri Lanka hükümeti tarafından Tamil halkına yapılan topyekûn savaşta Çin ve Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde Sri Lanka hükümetinin içişlerine karışmama ilkesi ve devlet egemenliğinin üstünlüğü savına desteği nedeniyle karar alınmadığı için Tamil halkı ağır insani acılar yaşamaya maruz bırakılmıştır. Sri Lanka hükümeti Güvenlik Konseyi'nde koruma sorumluluğu yaklaşımı çerçevesinde müdahale kararı alınmasının neo-emperyalist bir adım olduğunu ileri sürmüştür (Reçber, 2018, ss. 174-183; Reçber, 2016, s. 384).

Benzer şekilde Myanmar'da Arakan Müslümanlarına yapılan yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında uluslararası toplum Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya vetosu nedeniyle müdahalesiz kalmıştır (Dalar ve Gökcan, 2010, ss. 26-54; Savaş, 2018, ss. 83-85). Oysaki her iki iç çatışma örneğinde de müdahale için gerekli haklı sebep koşulları oluşmuştur. Uganda'da 1987'de kurulan LRA (**Lord's Resistance Army**) bugüne kadar Uganda hükümet güçlerine, Uganda Müslümanlarına, Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti halklarına ağır insan hakları ihlalleri içeren saldırılar yaparak koruma sorumluluğu çerçevesinde müdahale yapılmasını gündeme gelmiştir ancak bugüne kadar Uluslararası Ceza Mahkemesi kararları dışında aktif bir adım atılamamıştır. Bu nedenle Orta Afrika Cumhuriyetine kadar uzanan alanda ciddi oranda ölüm, ağır insan hakları ihlalleri ve göç yaşanmıştır (Boztaş, 2010, ss. 323-324; Dolan ve Hovil, 2006, s. 23; Reçber, 2016, ss. 329-330).

Ayrıca 1996'dan itibaren Uganda hükümeti tarafından Acholi halkının %95'i (2 milyon) 200 mülteci kampında toplanmıştır. Acholi halkı kamplarda kötü koşullar ve hastalıklar nedeniyle ölümler, hükümet güçleri tarafından ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerine maruz kalmıştır (Reçber, 2016, ss. 371-373). Hem LRA hem de Museveni hükümetinin saldırılarıyla Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin tüm unsurları oluşmasına rağmen uluslararası toplum maliyetleri göze alamadığı için Uganda hükümetinin durumu iç mesele olarak göstermesine göz yumulmaktadır.(Otunnu, 2006, ss. 45-46; International Coalition for the Responsibility to Protect - ICR2P, 2006, s. 1).

Kuzey Kore'de iktidar olan Kore İşçi Partisi iktidara geldiğinden beri muhalifleri ölüm, hapis ya da zorunlu çalışma kamplarında süresiz gözaltı ile cezalandırılmaktadır (Reçber, 2016, s. 373; GCR2P, 2019, s. 1). Kamplarda ağır insan hakları ihlalleri ve insanlık suçları işlenmektedir. Uluslararası toplum Kuzey Kore Demokratik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu nükleer güç ve Güney Kore ile olan hassas durum nedeniyle büyük can kaybı ve maliyetle sonuçlanacak bir savaş başlatmayı göze alamamaktadır. Güvenlik Konseyi'nde Kuzey Kore Demokratik Cumhuriyeti hükümetinin içişlerine müdahale etmeme ve egemenlik üstünlüğü ilkelerine dayalı savını Çin ve Rusya'nın desteklemesi sonucu karar alınmadığı için hükümet onlarca yıldır bu vahşet suçlarını işlemeye devam etmektedir (Genser, 2016, ss. 490-494).

Diğer taraftan karşıt ve çekimser kalan devletler de kendi iç çatışmalarına emsal oluşturma korkusu ile yaklaşımlara karşı egemenliği kalkan olarak göstermektedir. Örneğin, Rusya Çeçenistan, İspanya Katalan, Fransa Korsika, İngiltere Kuzey İrlanda ve İskoçya, Çin Sincan Uygur ve Tibet özerk bölgeleri açısından kendileri için müdahale olasılığını yazılı hale getirecek bir norm oluşumunu destekleyememektedir. Koruma sorumluluğu yaklaşımı ile müdahale yetkisinin hukukileşmesini desteklemek yerine, koruma sorumluluğu yaklaşımının ulusal çıkarları ile örtüştüğü zaman seçici olarak kullanabilecek bir araç olarak kalmasını tercih etmektedir. (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, ss. 681-682). Ayrıca devletler fayda-maliyet odaklı yaklaşarak müdahalenin diplomatik, ekonomik ve askeri maliyetlerini yani maddiyat, prestij ve yaşam kayıplarını üstlenmekten kaçınmak için egemenlik kalkanını kullanarak seçici, keyfi ve tutarsız davranmaktadır.

Sonuç

Uluslararası hukuk açısından insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının uygulanmasının önündeki üç önemli engel devlet egemenliğinin önceliği ilkesi ve bunu güçlendiren kuvvet kullanmama ile içişlerine karışmama ilkeleridir. Yaklaşımının gelecekte bir hukuk normu olma olasılığı egemenlik anlayışının daha fazla aşındırılmasına ve uluslararası sistemdeki konumunun değiştirilmesine bağlıdır. Yaklaşımlar uluslararası hukuk kaynakları olan uluslararası antlaşmalar, yapılageliş kuralları ve genel hukuk ilkelerinden herhangi birinde açık şekilde tanımlanmadığı için uluslararası antlaşmaların insan hakları ile uluslararası barış ve güvenlik hakkındaki maddelerini dar ve geniş yorumlayarak yasallık sağlanmaya çalışılmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın uluslararası güvenlik ve insan haklarının korunmasında işbirliğine ilişkin hükümlerine istinaden müdahale kararları almasının uluslararası hukuka daha uygun konumda olduğunu savunulmaktadır. Ancak Güvenlik Konseyi veto ile sıklıkla bloke edildiği ve Genel Kurul müdahaleye yönelik karar alma eğiliminde olmadığı için yetkilendirme sorunu devam etmekte ve yetkisiz kalınca kontrol ve destekten yoksun olan yetersiz müdahaleler daha fazla problem oluşturmaktadır.

Uluslararası sistemin egemenlik odaklı bakış açısı nedeniyle başarısızlıklar, müdahalesizlik ve istismarlar ortaya çıkarak yeterli nicelik ve nitelikte müdahale deneyimi birikememiş; yeterli kurumsallaşma ve yapılanma oluşmamış; ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede yeterli destek sağlanamamış ve neticede yaklaşımların hukuk normu ya da teamül kuralı oluşumu kısıtlanmıştır. Koruma sorumluluğu bir hukuk kuralı olmadığı için istismara ve itiraza açık kalmıştır. Çin, Hindistan, Rusya gibi küresel güçler ile Üçüncü Dünya ülkeleri yaklaşımların egemenlik üstünlüğü, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerini çiğnediğini, zayıf olanlara karışma fırsatı bulan büyük devletlerin çıkarları için kullanılabileceğini, müdahalenin göreceli barış ve düzen içindeki uluslararası sistemi daha anarşik hale getirerek tehdit edebileceğini, sömürgeciliği meşrulaştırma aracı olabileceğini ve sorumluluk kavramının Truva atı olabileceğini ileri sürmektedir (Duran, 2001, s. 90; Gürbüz, 2014, s. 9; Öztürk, 2011, s. 25; Bellamy'den aktaran Sürücüoğlu, 2017, s. 608; Şener, 2016, s. 169).

Uluslararası hukukun devlet içi çatışmalarda insan haklarının, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında çözümsüzlüğü ancak koruma sorumluluğu yaklaşımını uluslararası hukuka dâhil edilerek aşılabilir. Koruma

sorumluluğu yaklaşımının eksik ve aksayan yönleri insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve uluslararası antlaşmalara uygun şekilde aşamalar-sütunlar ve kriterlerle netleştirilirse, yeterli yapılanma ve kurumsallaşma sağlanırsa bir uluslararası antlaşma altında norm haline dönüştürülebilir. Bir uluslararası antlaşma altında bu norm oluşumu sağlanırken şüpheli ve karşıt devletler tarafından en çok hassasiyet gösterilen unsurlar üzerine odaklanılması ve uzlaşmaya varılabilecek seviyede ve detayda çözüm önerileri sunulması uluslararası toplumun rızasını kolaylaştırıcı etki sağlayabilir.

Egemen devletlerin kendi iradeleriyle karşılıklı olarak egemenliklerinden feragat ettiği ve imzalayan tüm devletler için antlaşmanın eşit seviyede bağlayıcı olduğu öne çıkarılarak konuya yaklaşılması da uzlaşmayı kolaylaştırabilir. BM çatısı altında koruma sorumluluğu yaklaşımına konu olan insani kriz durumlarını inceleyecek; yardım düzenleyen ve kamuoyu oluşturan pek çok sivil toplum kuruluşu ve hükümetler arası organizasyonun faaliyetlerini tek merkezden izleyecek ve yönetecek; BM organlarını yönlendirecek; Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, UCM ve UAD kararlarının uygulanmasını izleyecek ve denetleyecek; cezalandırma mekanizmalarını devreye sokacak ve cezaların uygulanmasını sağlayacak; ekonomik, politik ve kültürel stratejileri oluşturacak ve uygulanmasını sağlayacak bir kurum oluşturulmasıyla seçici, keyfi ve tutarsız yaklaşımların önüne geçilebilir, yetersizlik nedeniyle başarısızlık sorunları aşılabılır, caydırıcılık etkisi ile cezasızlık kültürü ortadan kaldırılabilir, çatışmaların kısır döngü içinde yeniden üretilmesi önlenir ve böylece insani acıların artması önlenir. Bu sayede mutlak egemenlik anlayışının ötelediği insan güvenliği uluslararası hukuk güvencesine alınabilir. Yetersiz kalınan ya da müdahalesizlik tercih edilen süregelen iç çatışmalara karşı VII. bölüme istinaden koruma sorumluluğu doğrudan devreye alınarak egemenlik odaklı uluslararası sistemin ihmal ettiği insan güvenliği sağlanabilir.

Bu minvalde UAD ve UCM için hukuk reformu yapılmalıdır. Bu reform çalışması şu an için zor gözükse de bu konuda geleceğe yönelik ümitler söz konusu olabilir. Ayrıca bu alanda BM ve üye devletlerin hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonlarla işbirliği artırılmalıdır. Diğer yandan son zamanlarda ivmesi artan odak noktaları girişimi ile diğer küresel ve bölgesel kümelenmelerin işbirliği çalışmaları ümit vericidir. Odak noktaları girişimlerine Çin, Rusya ve Brezilya'nın desteğini almak koruma sorumluluğunun hem norm oluşumunda hem de uygulanmasında yaşanan tikanıklık için bir çıkış noktası sağlayabilir.

Kaynakça

- Acar, Z. (2015). Doktrinleşme sürecindeki insani müdahale: NATO'nun Kosova müdahalesi ve koruma sorumluluğu kavramı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 113-131.
- Acet, G. S. (2017). Uluslararası hukukta teamül olarak insani müdahale. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 445-453.
- African Union. (2021). Constitutive act of the African Union. African Union. Erişim: https://au.int/sites/default/files/treaties/7758-treaty-0021_-_constitutive_act_of_the_african_union_e.pdf
- Aksoy, M., Polisi, A. ve Büyükçiçek, M. (2013). Kosova: Kimin barışı. N. Akyeşilmen (Ed.). *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*. Ankara: Odtü Yayıncılık.
- Armaoğlu, M. (2010). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Armaoğlu, M. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arsava, F. (2011). Egemenlik ve koruma sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 15(1), 101-124.
- Arsava, F. (2017). Barışın temelinde devletlerin işbirliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 2649-2662.
- Arslan, S. (2016). Bir egemenlik sorunu olarak insani müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi*.
- Asgarov, H. (2008). Uluslararası hukukta insancıl müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi*.
- Aytoğu, Ç. O. (2016). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları doğrultusunda insani müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi*.
- Balcı, A. (2010). Kosova: Arnavut sorununun kilit bölgesi. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başbaşıoğlu, T. (2017). İnsani müdahale sorunu bağlamında egemenlik ve kozmopolitanizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 3047-3064.
- Batır, K. (2004). Humanitarian intervention in international law: European conflicts. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi*.
- Birdişli, F. (2010). Birleşmiş Milletler (BM)'in uluslararası sorunları önleyebilme yeteneği. *Journal of International Social Research*, 3(11), 172-182.
- Bozkurt, E. (2007). Kant'ın ebedi barış üzerine denemesinin günümüze yansımaları. *Anayasa Yargısı*, 23(1), 501-523.

- Boztaş, A. (2010). Uganda: Orta Afrika'da darbeler ülkesi. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çağlayan, S. (2018). Koruma sorumluluğunun bir eleştirisi: Koruma öncelikli sorumluluk. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 1(12), 335-360.
- Çakmak, C., Atılgan, C. ve Eroğuz, E. (2016). Devlet egemenliğinde kuvvet kullanmada dönüşüm: İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna. İstanbul: BİLGESAM.
- Çeçen, A. (2013). İnsan hakları ve insancıl hukuk. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8(Özel), 809-830.
- Çelik, M. (2007). Uluslararası ilişkilerde meşruiyet krizi: Avrupa Birliği örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Çiftçi, S. (2016). Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı. M. Balcı (Ed.). Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V. İstanbul: Hukuk Vakfı Yayınları.
- Çukur, S. (2019). İngiliz Okulu perspektifinden Suriye iç savaşında insani müdahale ve koruma sorumluluğu tartışmaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Dalar, M. (2014). Yeni savaşlar yeni mi?: Schmitt ve Kelsen bağlamında bir değerlendirme. Mülkiye Dergisi, 38(3), 7-28.
- Dalar, M. ve Gökcan, Ö. (2010). Darfur sorunu: Sorunun kökenleri, çatışma ve uluslararası hukuk. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Değer, F. (2020). Koruma sorumluluğu gelişimi ve uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Demirel, N. (2013). Uluslararası hukukta insani müdahale ve hukuki meşruiyet sorunu. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 0(1), 152-172.
- Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2021). BM Antlaşması. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_02.pdf
- Dolan, C. ve Hovil, L. (2006). Humanitarian protection in Uganda: A trojan horse?. ALNAP. Erişim: <https://www.alnap.org/help-library/humanitarian-protection-in-uganda-trojan-horse>

- Duran, H. (2001). Yeni bir müdahale şekli insani müdahale. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 87-94.
- Ecevitoglu, P. (2015). İnsan hakları siyasetini yeniden düşünmek. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 13(50), 203-226.
- Elçin Ertuğrul, Ü. (2016). Koruma sorumluluğu: İnsani müdahaleyi makyajlamak. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20(2), 441-470.
- Finnemore, M. (1996). Constructing norms of humanitarian intervention. P. J. Katzenstein (Ed.). The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New York: Columbia University Press.
- Garwood-Goower, A. (2016). China's responsible protection concept: Reinterpreting the responsibility to protect (R2P) and military intervention for humanitarian purposes. UNSW Law Journal, 36(2), 594-618.
- Genser, J. (2016). The United Nations Security Council's implementation of the responsibility to protect: A review of past interventions and responsibility to protect. Chicago Journal of International Law, 18(3), 420-501.
- Geyik, H. (2016). Devletlerin insancıl hukuk kurallarının ihlâli nedeniyle sorumluluğu. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(2), 57-91.
- Global Centre for the Responsibility to Protect - GCR2P. (2019). The crisis in North Korea. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-innorth-korea>
- Global Centre for the Responsibility to Protect - GCR2P. (2021). Populations at risk. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <https://www.globalr2p.org/populations-at-risk/>
- Gözen Ercan, P. (2017a). Onuncu yılının ardından koruma sorumluluğunu kavramsal gelişimine feminist bir eleştiri. Alternatif Politika, 9(3), 385-408.
- Gözen Ercan, P. (2017b). İkinci on yılına girerken koruma sorumluluğunu yeniden düşünmek: Lex ferenda olarak R2P. Alternatif Politika, 9(3), 165-182.
- Gray, C. (2008). International Law and the Use of Force. London: Oxford University Press.
- Güneş Gülal, A. G. (2019). Uluslararası toplum ve koruma sorumluluğu: Libya ve Suriye örnekleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Gürbüz, E. A. (2014). Uluslararası hukukta koruma sorumluluğu çıkmazı. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(113), 153-174.

- Halistoprak, T. (2019). İnsani müdahale. Güvenlik Yazıları Serisi, No.21. Güvenlik Portalı. Erişim: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/InsaniMudahale_ToygarHalistoprak_v.1.pdf
- Hamurcu, A. (2018). İnsani müdahale üzerine tartışmalar ve darfur sorunu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi.
- Hancılar, Ö. (2011). Uluslararası hukukta insani müdahale. Çankaya University Journal of Law, 7(2), 97-124.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS. (2001). The responsibility to protect research, bibliography and background. Ottawa: International Development Research Centre.
- International Coalition for the Responsibility to Protect - ICR2P. (2006). During the Security Council Debate on protection of civilians in armed conflict. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <http://www.responsibilitytoprotect.org/files/Uganda.pdf>
- İlter, E. (2015). Uluslararası hukukta koruma sorumluluğu: Libya örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- İnat, K. (2010). Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) Orta Afrika iç savaşı. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2021a). Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095256bm_30.pdf
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2021b). BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf
- İren, A. ve Gürkaynak, M. (2016). Mutlak güç ya da sınırsız sorumluluk: Devlet egemenliği ve uluslararası toplumun koruma sorumluluğu. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(24), 135-138.
- Kalaycı, R. (2010). Kore: Doğu Asya'da yükselen çatışma ya da kısıtlı tırmandırma. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karagül, S. ve Demirbaş, Ç. E. (2017). Koruma sorumluluğu doktrini açısından Suriye Krizi: Bir müdahalesizlik örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 481-510.
- Kelleci, T. ve Bodur Ün, M. (2017). TWAIL ve yeni bir hâkimiyet aracı olarak koruma sorumluluğu (R2P): Libya örneği. *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 88-104.
- Meydan, V. (2017). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 417-429.
- Müdürlüoğlu, N. (2007). Birleşmiş Milletler ve insani müdahale. Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Ankara Üniversitesi.
- Nowrot, K. ve Schbacker, E. W. (1998). The Use of force to restore democracy: International legal implications of the ECOWAS intervention in Sierra Leone. *American University International Law Review*, 14(2), 312-412.
- Oruç, C. F. (2019). İnsani müdahale ve Libya operasyonu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Otunnu, O. A. (2006). The secret genocide. *Foreign Policy*, July-August.
- Özdemir, A. (2016). Uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik caydırıcı ve zorlayıcı ilkesi: Koruma sorumluluğu. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 87-115.
- Öztürk, Z. A. (2011). İnsani müdahale ne kadar insani, ne kadar siyasi?. 21. Yüzyıl, 11(30), 23-28.
- Pitsuwan, S, Duy, H. N., Wibisono, M., Mahathir, M. ve Romulo, A. (2014). High-level advisory panel on the responsibility to protect in Southeast Asia. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/responsibility-to-protect/HLAP%20Report_FINAL.pdf
- Reçber, S. (2016). İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Reçber, S. (2018). Sri Lanka ve koruma sorumluluğu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 73(1), 159-160.
- Sander, O. (2010a). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sander, O. (2010b). Siyasi Tarih: 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Savaş, C. M. (2018). Koruma sorumluluğu'nun normatif statüsü. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(50), 65-89.
- Savaşan, Z. (2013). İnsani müdahale: Hukuki boyut. *Beynelmillel Uluslararası Haber Yorum Dergisi*, 1(2), 13-15.

- Savaşan, Z. (2018). Uluslararası Hukuk Nereye Gidiyor: Dünden Bugüne ve Geleceğe Temel Tartışmalar. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Schabas, W. A. (2007). Genocide and the International Court of Justice: Finally, a duty to prevent the crime of crimes. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 2(2), 102-122.
- Scott, L. (2019). Successful intervention? Critical reflections on the legacy of british military intervention in Sierra Leone. The University of Makeni. Erişim: <http://unimak.edu.sl/wordpress/wp-content/uploads/Successful-Intervention-Lucy-Scott.pdf>
- Selçok, A. (2013). İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna geçiş ve Libya'ya düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekâtın değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri.
- Serbin, A. ve Serbin Pont, A. (2015). Brazil's responsibility while protecting: A failed attempt of Global South norm innovation. *Pensamiento Propio*, 41(20), 171-192.
- Smith, A. A. (2019). Third World Approaches to International Law: The Responsibility to Protect and Regional Organisations. Lincoln: University of Lincoln.
- Stanley Foundation. (2015). The responsibility to protect in the next decade. Stanley Center for Peace and Security. Erişim: <https://stanleycenter.org/publications/pdb/UN-IssuesPDB515.pdf>
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün gelişimi ve geleceği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel), 2535-2550.
- Sürücüoğlu, O. (2017). Koruma sorumluluğu: Darfur krizi ve Libya müdahalesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4), 603-628.
- Şener, B. (2016). İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Soğuk Savaş Sonrası Devlet Egemenliğine Yetkisiz Müdahalelerin Ahlaki, Hukuki ve Siyasal Boyutları. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Telli, A. (2012). İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna geçiş: Eski sorun yeni kavram. *NEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 206-220.
- Thakur, R. (2014). A Chinese version of responsible protection. *Asian Journal of International Law*, 6(1), 89-118.
- The United Nations. (1948). Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. A/RES/260 A(III), 9.12.1948. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Pr

evention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crim
e%20of%20Genocide.pdf

- The United Nations. (1971). Question considered by the Security Council at its 1606th, 1607th and 1608th meetings on 4, 5 and 6 December 1971. A/RES/2793, 7.12.1971. The United Nations. Erişim: [https://undocs.org/en/A/RES/2793\(XXVI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2793(XXVI))
- The United Nations. (2004). A more secure world: Our shared responsibility report of the Secretary-General's high-level panel on threats, challenges and change. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/events/pastevents/a_more_secure_world.shtml
- The United Nations. (2010). Early warning, assessment and the responsibility to protect report of the Secretary-General. A/64/864, 14.07.2010. The United Nations. Erişim: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/SGReportEarlyWarningandAssessmentA64864.pdf>
- The United Nations. (2015). Cooperation with the United Nations, Its representatives and mechanisms in the field of human rights. A/HRC/30/29, 17.08.2015. The United Nations. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/182/81/PDF/G1518281.pdf?OpenElement>
- The United Nations. (2017). Situation of human rights in Myanmar. A/HRC/RES/34/22, 07.04.2017. The United Nations. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/081/98/PDF/G1708198.pdf?OpenElement>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (1993). Security Council Resolution 827. S/RES/827, 25.05.1993. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/PDF/N9330628.pdf?O>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (1999). Security Council Resolution 1249. S/RES/1239, 14.05.1999. Erişim: <http://unscr.com/en/resolutions/1239>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (2000). Security Council Resolution 1308. S/RES/1308, 17.07.2000. The United Nations. Erişim: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1308>
- The United Nations Security Council Resolution - UNSCR. (2006). Security Council Resolution 1706 on Sudan. S/RES/1706, 31.08.2006. Refworld. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/5821bfc47.html>

- Tourinho, M., Stuenkel, O. ve Brockmeier, S. (2015). Responsibility while protecting: Reforming R2P implementation. *Global Society*, 30(1), 134-150.
- Turanly, E. (2013). Barışı koruma sürecinde insani müdahalenin rolü (Güney Kafkasya bölgesinde insani müdahale ihtiyacı). *Journal of Black Sea Studies (Karadeniz Araştırmaları)*, 39, 31-38.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi - TBMM. (2021). Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı. (2004). Uluslararası insancıl hukuk sorularınıza cevaplar. Ankara.
- Yapıcı, M. İ. (2007). Bosna'da gerçekleştirilen askeri müdahalenin uluslararası hukuktaki yeri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(8), 1-24.
- Yenigün, C. ve Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna-Hersek: Batının güvenini kaybettiği medeniyet. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yonucu, D. (2011). Koruma sorumluluğu doktrini ve yeni sömürgecilik. *Evrensel Kültür Dergisi*, 1(1), 1-8.

Extended Abstract

Although sources legitimising sovereignty are consent, welfare and security of the people, in time, sovereignty has reached a level that threatens the people with unlimited authority and uncontrolled power. As the internal conflicts in the newly independent states increased recently, a dilemma has arisen between unlimited sovereignty and the responsibility to protect (R2P) human rights. While the understanding of human security was increasing, the absolutist understanding of sovereignty weakened and states were restricted in their internal affairs. Humanitarian intervention and R2P approaches have emerged. The responsible sovereignty initiative has been created against the absolutist understanding of sovereignty. The responsibility to protect the international community has increased against the principles of non-interference in internal affairs and the non-use of force. It was reminded that with the R2P approach, state sovereignty includes not only rights but also responsibility, and there is responsibility for the protection of citizens against genocide, ethnic cleansing, war crimes, crimes against humanity and other human rights violations arising from intra-state conflicts. The sovereignty of the states which is unwilling or incapable of

protecting their citizens against atrocities and crimes has been exceeded, and the responsibility to protect has been transferred to the international community. With the R2P approach, it has passed from unlimited irresponsible state sovereignty to the international community, which takes on the responsibility of protecting human rights. Sovereignty has not been transformed, but the centralized structure of sovereignty has been shaken.

Since sovereignty is based on the consent of the people, the sovereignty of those who do not fulfil the requirements of the social contract falls, and the principles of non-intervention in internal affairs and non-use of force become inoperative. Humanitarian tragedy reason constitutes an exception to the principle of non-use of force. From the perspective of human rights treaties, since human rights are *jus cogens* legal rules, sovereignty removes due to violation of social contract in the presence of humanitarian tragedy. An exception to the principle of non-intervention in internal affairs defined in article 2(7) occurs and restricts sovereignty. There is an obligation to cooperate in protecting human rights among the objectives of the UN Charter. The fact that human rights violations pose a threat to international peace and security provides a legal basis for intervention. Also, the prohibition of the use of force in Article 2(4) did not mention intra-state conflicts, and an intervention compatible with the purposes of the UN Charter is not contrary to international law. On the other hand, states that have signed humanitarian law treaties based on the view that the people have the right to resist and receive foreign aid against those who persecute their citizens under the just war doctrine are liable for human rights violations in intra-state conflicts and are assumed to have accepted intervention. Since the states voluntarily renounced their mutual sovereignty rights and signed the UN Charter, human rights and humanitarian law conventions, they are deemed to have accepted their obligations to protect human rights and to intervene. Human security, which is neglected by the sovereignty-oriented international system, can be ensured by R2P.

According to the opponents, the UN was founded on the sovereign equality of states. None of the provisions of the UN Charter did give authority and obligation to interfere in internal affairs except for coercive measures of VII. Section. The use of force is strictly and universally prohibited in the treaty. Peace, human rights and sovereignty are equal objectives in the treaty, and it is not defined which is superior in case of conflict and the use of force against human rights violations is not permitted. Although collective security right was given in case of a threat to international peace and security with VII. Section, it is not clear

enough about intra-state conflicts. Also, there isn't any document containing the approaches in the primary source of international law. Since rights are mentioned in human rights and humanitarian law treaties rather than obligations, it is understood as an authority and sovereignty shield used for selectivity. If the R2P becomes a norm, sovereignty can be transformed into conditional autonomy. Human rights violations can be used as a means of gaining national interests.

In this study, it is aimed to evaluate the effects of the principles of state sovereignty, non-interference in internal affairs and the non-use of force on approaches. It is aimed to reach inferences for the future by examining how the approaches progress against the understanding of absolute sovereignty. The relationship between intellectual ground and the conceptual framework of the approaches and the concept of sovereignty will be examined. The arguments of the advocates and opponents of the approaches, relevant provisions of the UN Charter, human rights and humanitarian law conventions, relevant decisions of the Security Council and the General Assembly and customary law will be analysed. In the light of examples, the effect of the perception of sovereignty on approaches will be evaluated.

¹ 01-04 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlenen 4. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulmuş olan "İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı" başlıklı bildirinin makaleye dönüşmüş halidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE NEOKLASİK
REALİZM: KIRIM'IN İLHAKI VE RUSYA-
UKRAYNA ÇATIŞMASININ BİR ANALİZİ¹

Aslı Şevval ABDİK*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 12.11.2021
Düzeltilme Tarihi // Revised: 11.01.2022
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 17.01.2022

Öz

2014 yılında Kırım uluslararası hukuka aykırı bir şekilde ilhak edildi ve Rusya'nın topraklarına katıldı. Fakat Ukrayna ve Rusya arasındaki sorunlar çözülemedi. Bu makale, bugün bu iki ülke arasında devam etmekte olan gerginliğin anlaşılabilmesi için, öncelikli olarak, Kırım'ın ilhakının detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü ilhak, Ukrayna'daki çatışmanın dönüm noktasını simgelemektedir. Bu nedenle, makalenin yazılma amacı, Rusya'nın Kırım'ı ilhak kararını neoklasik realist teori ile açıklayıp, Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmayı analiz etmek ve çatışma çözümü için potansiyel öneriler sunmaktır. Makale, neoklasik realizm ile çatışma çözümü çalışmalarını birbirine eklelemeyi hedeflemektedir. Buradan hareketle, bu çalışma "Geleneksel realist yaklaşımların aksine, neoklasik realist yaklaşım ile çatışma çözümünün eklemlenmesi mümkün müdür? Ve eğer mümkünse, birbirlerine hangi ölçüde ve nasıl katkı sağlayabilirler?" ve "Rusya'nın Kırım'ı ilhak kararında, hangi analiz düzeylerinden hangi faktörler veya değişkenler etkili olmuştur? Ve bu değişkenlerin oynadığı roller nelerdir?" sorularına cevap aramaktadır. Makale, Rusya'nın Kırım'ı ilhak kararında her üç analiz düzeyinden hem iç hem de dış değişkenlerin etkili olduğunu ve bu nedenle, neoklasik realist kuram,

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-5915-2338, aslisevalabdik@gmail.com

ilhak kararını analiz etmede daha açıklayıcı olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, neoklasik realizm ve çatışma çözümü literatürünün birbirine tamamlayıcı bir katkısı olabileceğini savlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Kırım'ın İlhakı, Neoklasik Realizm, Rus Dış Politikası, Çatışma Çözümü

Conflict Resolution and Neoclassical Realism: An Analysis of the Annexation of Crimea and the Russia-Ukraine Conflict

Abstract

In 2014, Crimea was annexed and joined Russia's territory, despite international law. However, the problems between Ukraine and Russia could not be resolved. This article argues that in order to understand the ongoing tension between these two countries today, the annexation of Crimea should be analysed in detail. Because the annexation symbolises a turning point of the conflict in Ukraine. Therefore, the purposes of writing this article are to explain Russia's decision to annex Crimea with neoclassical realist theory, to analyse the conflict between Russia and Ukraine and to offer potential suggestions for conflict resolution. The article also aims to link neoclassical realism with conflict resolution studies. From this point of view, this study aims to answer three main research questions: Is it possible to articulate the neoclassical realist approach and conflict resolution as opposed to traditional realist approaches? If possible, to what extent and how can they contribute to each other? Which factors or variables were effective in Russia's decision to annex Crimea? The article argues that both internal and external variables from all three levels of analysis were effective in Russia's decision to annex Crimea, and therefore, neoclassical realist theory is more explanatory in analysing the annexation decision. The article also argues that neoclassical realism and conflict resolution literature can make a complementary contribution to each other.

Keywords: Russia, The Annexation of Crimea, Neoclassical Realism, Russian Foreign Policy, Conflict Resolution

Giriş

Kırım'ın ilhakı ile İkinci Dünya Savaşından itibaren Avrupa kıtasında ilk defa bir toprak parçası ilhak edilmiştir, olayın öneminden ötürü, ilhak kararı Uluslararası İlişkiler (UI) literatüründe çokça tartışılmaktadır. Ayrıca ilhak, Rusya-Ukrayna ilişkilerini dönüşü olmayan bir evreye doğru sürüklemiştir ve iki devlet arasında zaman zaman tırmanan çatışma, bugün hâlâ çözülebilmüş değildir. Bu bağlamda bu

çalışma, konu ile alakalı bugüne kadar yapılmış çalışmalara eklenerek, mevcut literatürü genişletme amacındadır.

Uİ literatüründe, Kırım'ın ilhakını sistem, devlet ve birey düzeyinden analiz eden çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Tor Bukkvoll (2016), Kırım'ın ilhak kararında Putin'in kişiliğinin önemli bir etkisi olduğunu savunur. Bukkvoll'un birey düzeyindeki analizine göre, Putin'in Rus vatandaşları arasındaki onaylanma derecesini artırma isteği ve emperyalist karakteri önemli bir rol oynadı. Daniel Treisman'a (2016) göre ise iki önemli nedenden dolayı Rusya Kırım'ı ilhak etti. İlk neden, Kırım'daki Karadeniz filosunun konumu ve Rusya için stratejik önemi. İkinci neden ise, Treisman'a (2016, s. 47) göre ilhak, Sovyetler Birliği'nin eski topraklarını kademeli olarak yeniden ele geçirmek için bir Rus projesinin parçasıydı. Bu bakış açısından hareketle, Rus devletinin emperyal yayılcı motivasyonları Kırım'ın ilhakına yol açtığı savunulabilir. Son olarak, sistem seviyesinde analizler de mevcuttur. Örneğin John Mearsheimer, Rusya'nın ilhak etme nedeninin sorumluluğunu Batıda aramıştır. Mearsheimer'a (2014, ss. 1-2) göre Batı (ABD ve AB) Rusya'nın **arka bahçesine** müdahil olma girişimde bulundu ve böylece, Rusya'nın çıkarlarını ciddi bir şekilde tehdit etmiştir. Batı'nın bu provokasyonu, Rusya'yı ilhaka itmıştır.

Literatürdeki bu mevcut analizleri arttırmak mümkündür, fakat bütün bu açıklamalara ilaveten, Rusya-Ukrayna ilişkilerini analiz etmek için çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Çünkü sadece Putin'e veya sistemsel açıklamalara başvurmak, bugünkü sorunları çözmeye veya çözüm önerileri üretmeye yetmemektedir. Eklektik bir bakış açısı, daha faydalıdır çünkü hem Putin'in algıları, hem Rus devlet düzeyinden açıklamalar hem de sistemsel baskılar aynı anda etkilidir. Bu sebeple bu çalışmada mevcut analizlerden yola çıkarak hem iç hem de dış unsurları bir araya getiren **eklektik** bir yaklaşım tercih edilecektir. Bu noktada, Neoklasik Realizm bu üç analiz düzeyini bir araya getirmesi açısından, konu ile alakalı daha kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Becker vd. (2015) Rusya'nın Kırım'a askeri müdahalesini Neoklasik realist çerçeve üzerinden analiz etmiştir. Becker vd. (2015, s. 2) analiz için üç ara değişken kullanılmıştır: askeri olaylar, liderlik söylemi ve tarihi anlatılar. Mevcut çalışma ise, dört daha genel ara değişken kullanacak ve böylece daha kapsamlı ve kümülatif bir çalışma ortaya çıkacaktır.

Bu makale, neoklasik realist çerçeve ile çatışma çözümü çalışmalarını birbirine eklenmesinin mümkün olup olmadığını araştırmaktadır. Bugün Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışmayı analiz etmek ve çözüm önerileri sunmak

için, iki devlet arasındaki ilişkileri kökünden değiştiren, kritik bir dönüm noktası olan Kırım'ın 2014'teki ilhakını iyi analiz etmek gerekmektedir. Çünkü ilhaka rağmen, Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmanın ve sorunların sonlanmaması, Kırım'ın tanınmamasından kaynaklanmaktadır. Hakan Güneş'e (2021) göre, Rusya'nın Ukrayna ile sorunlarını tırmandırma sebebi, Kırım'ın uluslararası alanda tanınmasını sağlamak içindir. Buradan hareketle, makalenin iki amacı vardır, ilk olarak Kırım'ın ilhakını neoklasik realist perspektif üzerinden detaylıca analiz etmek ve ikinci olarak, bu analiz neticesinde, Ukrayna-Rusya çatışmasına çözüm önerileri sunmak. Bu amaçlarla paralel olarak, makale mevcut literatüre iki farklı katkı sunmayı hedeflemektedir: İlk olarak, çalışmanın metodolojisi, vakayı teoriyle analiz etmektir. Bu noktada, Kırım'ın ilhaki vakasını, neoklasik realist teorinin sunmuş olduğu perspektif ile analiz etmek ilk katkıdır. İkinci katkı, geleneksel realist yaklaşımların aksine, neoklasik realizmin çatışma çözümü çalışmalarına herhangi bir katkı sağlayıp sağlayamayacağı irdelenecektir.

Makale, giriş kısmı hariç, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, makalenin teorik çerçevesi olan neoklasik realist teori detaylıca açıklanacaktır. İkinci bölümde, Kırım'ın tarihi Rusya ile ilişkileri göz önünde bulundurularak kısaca bahsedilecektir. Üçüncü bölüm, teoriyi pratiğe uygulama bölümüdür. Neoklasik realist çerçevenin sunmuş olduğu perspektif üzerinden Rusya'nın Kırım'ı ilhaki analiz edilecektir. Çünkü ilhak kararı irdelenmeden, çatışma çözümü önerileri sunmak mümkün değildir. Dördüncü bölüm ise, çatışma çözümü çalışmalarına ilhaki yerleştirerek, Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışmanın çözümüne odaklanacaktır. Potansiyel çözüm önerileri, bu bölümde sunulacaktır. Son bölümde ise, makalenin bulguları ve sonuçları paylaşılacaktır.

1) Neoklasik Realist Teori

Uı'deki üç farklı realist akımdan birisi olan neoklasik realizmin, diğer iki realist akımdan (klasik realizm ve yapısal/neorealizm) ayrıldığı en temel nokta analiz düzeyleri veya neorealizmin öncüsü Kenneth N. Waltz'ın ifadesiyle **imgeler**dir. Birey, devlet ve sistem şeklinde üçe ayrılan analiz düzeylerinden klasik realistler birey düzeyi denilen insanların tabiatı ve davranışlarını, yapısal veya neorealitler ise sistem düzeyi olan uluslararası sistemin yapısını, Neoklasik realistler ise eklektik bir yol ile her üç düzeyin belli unsurlarını analize dâhil ederek devletlerarası ilişkileri analiz ederler.

İlk defa Gideon Rose tarafından, 1998'de yayınladığı "Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy" (**Değerlendirme: Neoklasik Realizm ve Dış Politika**)

Teorileri) isimli makalesi ile Uluslararası İlişkiler'e tanıtırılan **neoklasik realizm** kavramı, iç faktörler ve dış faktörler arasında bir köprü kurmayı hedeflemektedir. İnsan doğasının bencilliğinden ve kötülüğünden yola çıkan klasik realistlere karşın, uluslararası sistemin yapısına odaklanan ve düzenleyici ilkenin anarşi olduğunu varsayan neorealistler devletlerin iç dinamiklerini görece göz ardı etmişlerdir. Bir başka ifadeyle, kara kutu olarak gördükleri devletlerin içlerine bakmaya pek fazla gerek olmadığını belirtmişlerdir. Bu noktada, görece yeni bir akım olan Neoklasik realizm, tabir-i caizse, kara kutunun açılması gerektiğini ve devletlerin iç politikalarının da önemli olduğunu vurgulamaktadır. O halde, Brian Rathbun'ın (2008, s. 294) ifadesiyle, "...neoklasik gerçekçilik, neorealizmin mantıksal bir uzantısı ve onun ilerlemesinin gerekli bir parçasıdır...".

Fakat bu noktada, Rathbun'ın varsayımına bazı eleştiriler gelmiştir. Temel olarak bu eleştiriler iki ana sorunsalda yoğunlaşmıştır. İlk grup, Neoklasik realizmin görece yeni ve henüz gelişmekte olan bir teori olduğunu, bu nedenle yeni bir akım olarak kabul edilmemesi gerektiğini belirten eleştirilerdir (Kiraz, 2020, s. 680). İkinci olarak ise, Rathbun'ın (2008, s. 307) ifadesiyle "neoklasik realizmin, neorealizmin başlattığı yarım kalan resmi iç politika ile tamamlama" amacı eleştirilmiştir. Çünkü Neoklasik realizmin, neorealizmin devamı ve yalnızca onun eksik noktalarını dolduran bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir. Neoklasik realizmin, neorealist yaklaşımın devamından daha fazla olduğunu kanıtlamak adına teori ile ilgili Uİ literatüründe her geçen gün daha fazla çalışma ve araştırma yapılmaktadır. Buna ilaveten, bu eleştirilere en kapsamlı cevap, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell (2009) tarafından gelmiştir. Gideon Rose tarafından literatüre tanıtırılan Neoklasik realizmi birinci tip olarak kabul edip, 2009'da kendilerinin neorealizmin açıklarını kapatan ve ek olarak, devletlerin büyük stratejilerini ve dış politika tercihlerini de içeren ikinci tip Neoklasik realizmi sunmuşlardır. Son olarak, 2016 yılında Ripsman, Taliaferro ve Lobell "Neoclassical Realist Theory of International Politics" (**Uluslararası Politikanın Neoklasik Realist Teorisi**) isimli kitaplarını yayınlamışlardır ve üçüncü tip Neoklasik realist yaklaşımı ortaya koymuşlardır. Üçüncü tip yaklaşım hem operasyonel hem de metodolojik olarak daha kapsamlıdır. Yazarlar, kitabın giriş kısmında, bu yaklaşımı dış politikayı, genel stratejiyi, uluslararası sonuçları, kriz sürecinde karar alımı, uluslararası sistemdeki yapısal değişiklikleri açıklamak gibi konuları da kapsayacak şekilde genişlettiklerini göstermeyi umduklarını belirtmişlerdir (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 2). Ayrıca, Ripsman vd. (2016, s. 192), neoklasik

realizmi genel olarak dış politika analizi yaklaşımı, neoreazlimi ise, Waltz'ın da belirttiği gibi uluslararası politika teorisi olarak kabul eder ve böylece, iki akımı inceleme konuları bakımından birbirinden ayırır. Nitekim bu makale çalışmasında Ripsman vd.'nin üçüncü tip neoklasik realist analiz çerçevesi kullanılacaktır.

Literatürdeki eleştirilere ve karşı-eleştirilere rağmen, neoklasik realist yaklaşımın birikerek artan bir etkiye sahip, her iki realist akımdan da beslenen bir akım olduğu söylenebilir. Nitekim Rose'a (1998, s. 146) göre neoklasik realizm realisttir, çünkü diğer realist akımlarda olduğu gibi neoklasik realist teorinin savunucuları da bir devletin dış politikasının her şeyden önce o devletin uluslararası sistemdeki yeri ve göreceli güç yetenekleri tarafından yönlendirildiğini kabul ederler. Görüldüğü üzere, diğer realist teorisyenler gibi, neoklasik realist teorisyenler de güç kavramına çok fazla atıf yapmakta ve önem vermektedirler.

Konuyla alakalı, realizmin öncülerinden Hans J. Morgenthau (1948, s. 17) “[h]em iç hem de dış siyaset, güç için bir mücadeledir” diyerek gücün önemini vurgulamıştır. Bir başka örnek olarak, Waltz ise gücü ikincil, güvenliği ise birincil önemli unsur olarak görmüştür. Waltz'a (1979, s. 118) göre devletler, “asgari düzeyde hayatta kalmak ve azami düzeyde ise evrensel hâkimiyeti sağlamak isteyen üniter aktörlerdir”. Waltz (1979), her ne kadar gücün öneminin yadsınamaz olduğunu kabul etse de devletlerin ilk endişesi güç maksimizasyonu değil, sistemdeki konumlarını sürdürme olduğunu belirterek asıl önemli olanın hayatta kalma ve güvenlik olduğunu belirtmiştir. Bu varsayımdan hareketle, güç amaç değil, yegâne amaç, güvenliği sağlamada bir araçtır. Her şeye rağmen, yegâne amaç olan hayatta kalmayı sağlamak için gereken en önemli unsur güçtür. Bu öneme karşın, Waltz kitabında gücü tanımlamamaktadır. Bu ise bir ikilik ortaya çıkartmaktadır. Konu ile alakalı Rathbun (2008, s. 301), neoklasik realizmin hem devletlerin iç dinamiklerini hem de fikirleri kullanarak gücü detaylandırmayı amaçladığını belirtmiştir.

Kısacası Rose'a (1998, s. 146) göre, neoklasik realist teoride sistem ve o sistemdeki güç dağılımı devletlerin dış politika yapımında önemli olduğu için, Neoklasik realizm realisttir. Buna ilaveten yine Rose'a göre Neoklasik realizm **neoklasiktir** çünkü bahsedilen güç yeteneklerinin dış politikaya etkisini doğrudan analiz etmek zordur, çünkü bu etki karmaşık ve dolaylıdır. Bu noktada, ara değişkenler analize dâhil edilmelidir ki bağımlı değişken üzerindeki sistemsel baskıları hafifletsinler (Ripsman vd., 2016, s. 118). Bahsi geçen bağımlı değişken devletlerin dış politikaları, bağımsız değişken

ise üçüncü analiz düzeyi olan, uluslararası sistemdir. Ara değişkenler ise, neoklasik realist teorinin göstermiş olduğu gelişmeye paralel olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Rose (1998, ss. 157-161) makalesinde iki ara değişkenden bahsetmiştir: Karar alıcıların algıları ve devlet aygıtının gücü ile devlet-toplum ilişkisi. Neoklasik realist kuramın bir başka önemli temsilcisi Randall Schweller (2004, s. 169) ise makalesinde devletlerin tehditlere karşı politikalarında etkili olan dört ara değişkenden bahsetmiştir; i) elitleri arası fikir birliği, ii) rejimin veya hükümetin kırılma oluşu, iii) sosyal uyum ve iv) elit uyumu.

Hem Schweller (2004) hem Rose (1998) ile paralel ama daha kapsamlı olduğu için, bu makalede Ripsman, Taliaferro ve Lobell'nin (2016) teorik çerçevesi ve dört ara değişkeni tercih edilecektir. Dört ara değişkenden ilki, lider imgesi olarak adlandırılan karar alıcıların inançları ve algılarıdır. Bu değişkene göre, liderlerin kişilikleri, karakteristik özellikleri ve en önemlisi, tehdit algıları son derece önem arz etmektedir. Liderden kasıt, sadece devletin başındaki cumhurbaşkanı, başkan veya diktatör olmayabilir, dış politika karar alımında görevli olan ve etkiye sahip herkes dâhil olabilir: dışişleri, elitler, kabine üyeleri, danışmanlar ve bakanlar (Ripsman vd., 2016, s. 61). Fakat bu makale özelinde, Rus anayasasının da belirttiği üzere Rus dış politika kararlarını devlet başkanı aldığı için, Vladimir Putin'in tehdit algılarına bakılacaktır.

İkinci ara değişken, stratejik kültürdür. Bir devletin stratejik kültürü, o devletin liderlerinin, elitlerinin ve hatta vatandaşlarının stratejik algılarını şekillendirmeye yardımcı olur (Ripsman vd., 2016, s. 67). Bu noktada stratejik kültür, "...karar vericilerin faaliyet gösterdikleri uluslararası sistemin temel özelliklerini nasıl değerlendirip yorumladıklarına ve bu değerlendirmelerin güvenlik politikası ve özellikle askeri güç kullanımına ilişkin görüşlerini nasıl etkilediğine odaklanmaktadır" (Neumann ve Heikka, 2005, s. 6). Nitekim Rus stratejik kültürü, Kırım'ın ilhakı hususunda önemli bir rol oynamıştır, bu nedenle analize dâhil edilmesi elzemdir. Üçüncü ara değişken olan devlet-toplum ilişkisi, devletin dış politika kararlarına toplum desteğinin söz konusu olup olmadığı ile ilgilenir. Bu hususta yanıtlanması gereken önemli sorular şunlardır: Rus vatandaşları, Kırım'ın ilhakını desteklemiş midir, protesto mu etmiştir yoksa kayıtsız mı kalmıştır? Rus hükümeti, dış politika kararları alırken, vatandaşların hassasiyetlerini göz önünde bulundurmakta mıdır? Toplumun desteği, rejimin dış politika kararlarına meşruiyet imkânı sağlamakta mıdır yoksa rejim vatandaşlarından bağımsız mı hareket etmektedir?

Son ara değişken ise, devlet yapısı ve iç siyasi kurumlardır. Dış politika karar alımında kısıtlayıcı etkiye sahip kurumların mevcut olup olmadığı, bürokratik organlar, devletin diğer kurumları vb. etkili mi değil mi gibi sorular bu ara değişken için yanıtlanması önemli sorulardır. Buna ilaveten, devletin yapısı ve hangi rejim ile yönetildiği de bu ara değişkenin alt başlıklarındandır. Özellikle, rejimin demokratik mi otoriter mi olduğu, bu ara değişkenin etkisini ölçmede önemli bir araçtır. Örneğin, demokratik devletlerin demokratik norm ve değerlere sahip olduğu, karar alımın daha geniş bir çevrede gerçekleştiği, hızlı ve bireysel karar alımını kısıtlayan prosedürlere sahip olduğu söylenebilir. Buna karşın bu unsurların çoğu otoriter rejimlerde yoktur. Bu hususta, demokrasilerin de kendi aralarında farklılaştığını unutmamak önemlidir.

Sonuç olarak, neoklasik realist çerçeve, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını kapsamlı bir şekilde analiz etmeye yardımcı olacak bir teorik yaklaşımdır. Önceden belirtildiği gibi, Rusya ile Ukrayna arasında gerçekleşen anlaşmazlıkların en uç noktaya ulaştığı 2014 ilhakını detaylıca analiz etmek, bugün Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan çatışmayı da analiz etmeye yarayacaktır. Buna ilaveten, çatışma çözümünü önerileri sunmanın yolu da Kırım kararının altında yatan nedenleri irdelemekten geçmektedir. Bu noktada, neoklasik realist teori ve çatışma çözümünü literatüründeki farklılıkları ve benzerlikleri vurgulamak, bu makalenin araştırma sorusunu (Neoklasik realist teori çatışma çözümünü çalışmalarına bir katkı sağlayabilir mi?) yanıtlarken önem arz etmektedir.

2) Kırım'ın ilhakına giden yol

Sovyetler Birliği döneminde, tartışmalı 1954 yılındaki karara kadar Kırım, özerk bölge statüsündeydi. 1654 yılında imzalanan ve Ukrayna'yı Rus Çarlığına bağlayan Pereyeslav Antlaşmasınının 300. yıl dönümü nedeniyle, 1954 yılında Sovyet yönetimi Kırım'ı Ukrayna'ya verme kararı almıştır (Kenez, 2006, s. 229). Sovyetler Birliği'nin bu kararı, bugün bile hâlen tartışılmaktadır. Kırım'ın neden verildiğine dair sayısız araştırma yapılmıştır fakat asıl neden konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Öne çıkan cevaplardan bazılarına göre, dönemin Sovyet lideri Kruşçev, hem Pereyeslav antlaşmasınının 300. yıl dönümü münasebetiyle hem de Nazi işgali, iç savaş ve kıtlık nedeniyle toprak ve nüfus kaybeden Ukrayna'yı teselli etmek adına, Kırım'ı bir hediye olarak Ukrayna'ya vermiştir (Kelkitli, 2014). Bu cevaba katılmayanlar ise, örneğin Andrew Wilson (2014, s. 99), Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesinin "...Ukrayna'yı daha az Ukraynalılaştırmak için tasarlandığını..."

savunmuştur, çünkü böylece Kırım'daki yoğun Rus nüfusu Ukrayna'ya geçecek ve Ukrayna'nın demografisini Ruslar lehine çevirecekti.

Bu noktada, Kırım'ın bir hediye veya jest olduğunu savunmak gerçekçi gözükmemektedir. Veriliş tarihi olan 1954 yılındaki Sovyet iç dinamiklerine bakarak bu argümanın nedeni bulunabilir. 1953 yılında ölen Stalin'in ardından, Sovyet yönetimi kendisini bir **güç mücadelesi** içerisinde bulmuştur. Çünkü Stalin'in kült figürünün ve diktatörlüğünün yerine geçebilecek bir halef veya aday bulunmamaktaydı. Bu yüzden SSCB, üç isim (Georgii Malenkov, Nikita Kruşçev ve Viacheslav Molotov) arasında kolektif liderlik yoluna gitmiştir. Kruşçev'in bu yapı içerisinde gücünü arttırıp, mevcut **güç mücadelesini** kazanması, 1950'lerin sonunu bulmuştur (Ziegler, 2009, s. 96). Bu açıklamalardan hareketle, kararın Sovyet hükümetince alındığını, aslen Ukrayna doğumlu Kruşçev'in hediyesi olmadığı savunulabilir. Görüldüğü üzere, Sovyet liderliğinin Kırım'ı vermesinin altında yatan nedenlerle ilgili farklı görüşler mevcuttur, fakat buna rağmen 1954 yılından 2014'teki illegal ilhaka kadar, Kırım Ukrayna'nın bir parçası olarak kalmaya devam etmiştir.

Ukrayna'nın bağımsızlığından itibaren, Rusya'nın Sivastopol'deki stratejik olarak çok önemli bir konumda bulunan Karadeniz filosu nedeniyle, Ukrayna ve Rusya sık sık karşı karşıya gelmiştir. Bu durumun doruk noktası ise, 2014'teki ilhaktır. İlhak öncesinde, Ukraynalı liderler bir yanda Batı'ya entegre olma istekleri diğer yanda ise bunu engellemek ve Ukrayna'yı kendi ekseninde tutmaya çalışan Rusya ile iyi ilişkiler kurma politikası arasında kalmışlardır ve kritik bir denge siyaseti gütmeye çabalamışlardır. Yine ilhak öncesinde Ukrayna, zaten hassas olan iç dinamiklerini daha da sarsan iki devrim yaşamıştır.

İlki, eski Sovyet ülkelerinde gerçekleşen renkli devrimlere ithafen, Turuncu Devrim olarak adlandırılır; ikincisi ise Maidan devrimidir. Turuncu devrim, 2004 yılındaki başkanlık seçimleri nedeniyle gerçekleşmiştir. Görece Rus yanlısı Viktor Yanukoviç ve görece Batı yanlısı Viktor Yuşenko'nun yarıştığı seçimleri, Yanukoviç'in kazandığı ilan edilmiştir fakat çoğu Ukraynalı, seçimlerin hileli olduğunu iddia ederek, seçim sonuçlarını protesto etmeye başlamıştır. Tedricen bütün ülkeye yayılan bu protesto dalgası, ülkede Turuncu Devrim'in meydana gelmesine yol açmıştır. Devrim sonucunda, seçimler yenilenmiş ve Yuşenko seçimleri kazanarak Ukrayna'nın yeni başkanı olmuştur. Fakat Ukrayna'daki ekonomik, siyasi sorunlar ve yolsuzluk gibi problemler çözülememiştir. Turuncu devrimin akabinde, Kırım'ın ilhakına

giden süreçte, Ukrayna kendini yeni bir devrim dalgası ile karşı karşıya bulmuştur.

2013'teki bu ikinci devrim ise, Ukrayna'nın Maidan (**Bağımsızlık**) Meydanındaki gösteriler ile başlamıştır. Bu gösterilerin temel nedeni ise, dönemin Ukrayna başkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan Serbest Ticaret ve Ortaklık Antlaşmasını imzalamama kararıdır. Yanukoviç'in kararını protesto etmek isteyen ve Ukrayna'yı Batı'ya entegre olarak görmek isteyen Ukraynalılar, Maidan meydanında toplanmış ve protesto düzenlemişlerdir. Protesto esnasında onlarca Ukraynalı hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Ukrayna hükümeti, protesto gösterilerini bastırmayı başaramayınca, Başkan Yanukoviç 22 Şubat 2014'te ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (İmanbeyli, 2014, s. 1). 27 Şubat'ta ise, Rusya'nın yarımada özel kuvvetlerini çıkartması ile Ukrayna-içi bir kriz, bölgesel ve uluslararası bir probleme dönüşmüştür (İmanbeyli, 2014). 16 Mart'ta ise Kırım'da Rus özel kuvvetlerinin gözetiminde bir referandum gerçekleştirilmiştir. Referandum sonucunda Kırım'daki çoğunluğun Rusya'ya katılma lehine oyladığı ilan edilmiştir ve hemen akabinde, Kremlin, Kırım'ın Rusya'ya katıldığını ilan etmiştir.

Toparlamak gerekirse, referanduma rağmen, bugün devletlerin büyük bir çoğunluğu Kırım'ı Rusya'nın bir parçası olarak tanımamaktadır. AB ve ABD ise, Kırım'ı ilhaki nedeniyle Rusya'ya yaptırımlar uygulamaktadır. Fakat bütün bu hamleler, Rusya'yı kararından döndürmeye yetmemektedir. Bu nedenle, Rusya'nın ilhak kararının arkasında yatan nedenleri anlamak, bugün devam eden çatışmaları anlamak için önemli bir zemin oluşturmaktadır. Çünkü Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışma, Kırım ilhak edildiği halde, çözülmüş değildir. Makalenin bir sonraki kısmı, neoklasik realist teorinin sunmuş olduğu teorik çerçeveden faydalanarak, Rusya'nın ilhak kararını kapsamlı bir şekilde analiz edecektir.

3) Neoklasik Realist Perspektif Üzerinden Kırım'ın İlhakının Analizi

Neoklasik realizm **yapı** kavramını merkezde tutmakla birlikte, devletlerin dış politika tercihlerini açıklarken **yapanı** da analize dâhil etmektedir (Çakırca, 2021, s. 234). Bu bağlamda teorinin sunmuş olduğu çerçeve doğrultusunda, devletlerin dış politika kararlarının şekillenmesinde sistemsel baskıların etkili olduğu görüşü ile analize başlamaktadır. Yani bağımsız değişken, sistemsel uyarandır. Genel olarak Batı'nın, özel olarak ise NATO'nun ve AB'nin, Rusya'nın **etki alanı** olarak gördüğü eski Sovyet ülkelerine doğru uyguladığı yayılmacılık politikaları, sistemsel uyarandır. Çünkü Rusya

açısından Ukrayna'nın veya diğer eski Sovyet ülkelerinin Batı'ya entegre olması demek, ciddi bir güvenlik sorunu anlamına gelmektedir. Neoklasik realizm de dış politikayı öncelikli olarak güvenlik temelli ele aldığı için, Batı'nın yayılmacı politikaları, Rusya-Ukrayna ilişkilerini analiz etmek açısından bir sistemsel uyarı olarak ele alınabilir.

Kiraz'ın (2020, s. 67) da belirttiği gibi, "...dış politika davranışlarının esasında uluslararası sistem kaynaklı sinyallerin (bağımsız değişken) yerel dinamikler (ara değişkenler) aracılığıyla çıktıya (bağımlı değişken) dönüştürüldüğü bir süreç ortaya çıkmaktadır". İlk ara değişken olan lider imajında önemli olan, liderin tehdit algılarıdır. Çünkü, bu tehdit algılarına ve imajlarına bağlı olarak liderler, uluslararası zorluklara ve fırsatlara farklı tepkiler verirler (Ripsman vd., 2016, s. 61). Putin'in tehdit algılarını şekillendiren en önemli unsur, eski Sovyet ülkelerinde gerçekleşen renkli devrimlerdir. Çünkü ona göre Rusya, eski Sovyet ülkelerindeki etkisini ve kontrolünü sürdüremezse, büyük güç veya bölgesel bir güç olma ihtimali yoktur (Sergunin, 2016, s. 157).

Gürcistan'da 2003'te yaşanan Gül Devrimi, Ukrayna'daki 2004 Turuncu Devrim, Kırgızistan'da 2005'teki Lale Devrimi ve 2014'te Ukrayna'daki ikinci devrim dalgası, Maidan Devrimi, Rusya'nın endişelerini giderek arttırmıştır. Buna ilaveten, Putin'in başkanlıktaki üçüncü dönemi, büyük şehirlerdeki kitlesel gösteriler ile başlamıştır. Bu gösterilerin arkasındaki neden, parlamento seçimlerinin hileli olduğu iddiasıydı. Fakat Kremlin protestoların renkli devrime dönüşme ihtimalinden korkmuştur (Meister, 2019, s. 77). Çünkü Putin, bu gösterilerin dış etkiler nedeniyle gerçekleştiğine inanmaktaydı (Hill, 2016, s. 5). Putin'in algıları, ikinci ara değişken olan stratejik kültür ile doğrudan alakalıdır. Nitekim stratejik kültür veya "güvenlik politikası alışkanlıkları" çalışmalarının ana hedefi, devlet davranışlarının arkasında yatan motivasyonları ve nedenleri anlamaktır (Skak, 2016, s. 324). Bu noktada, her devletin stratejik kültürü farklı özelliklere sahip olabilir ve bunun neticesinde, algıları da farklılaşır.

Rus stratejik kültürü, Rusya'nın tarihinden, coğrafyasından, rejiminden, elit inançlarından ve daha birçok başka unsurdan beslenmektedir. Eitelhubert'e (2009) göre, Rus stratejik kültürünün kurucu unsurları şunlardır: i) tarihsel deneyimler ve tehdit algıları; ii) otoriter miras; iii) büyük güç olma isteği; iv) coğrafya. Rusya, tarih boyunca birçok kez ve birçok farklı güç tarafından işgale maruz kalmıştır. Savunulması güç coğrafi sınırları, bu işgalleri tetiklemiştir. Bu nedenle kendisini güvensiz ve korunmasız hissetmektedir. Tarihten ve coğrafyadan gelen bu durumun, Rus stratejik kültüründe

yarattığı karşılığı şudur: Ruslar kendilerini korumak için sınırlarını tampon devletlerle çevrelemek zorundadır (Sinovets, 2016, s. 422). Bu durum, Rusya'nın **yakın çevre** doktrininin öneminin altında yatan nedeni açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin, Rus etki alanı içerisinde kalmasını sağlamak, Rusya için hayati bir çıkar ve güvenliği için vazgeçilemez bir unsurdur.

Bu durum aynı zamanda, Rus rejiminin sahip olduğu özgün bir element ile de bağlantılıdır. Rusya otoriter bir rejimdir, fakat diğer otoriter rejimlerin aksine, Kremlin için kamuoyunun rejime karşı tutumu son derece önemlidir (Hale, 2010, s. 35). Özellikle 2012'deki protestolardan sonra, kamuoyunun rejime karşı güveni ve desteği azalmıştır ve Putin'e onay derecesi düşmüştür. Kremlin'in kamuoyu ve onay derecesi kaygısı, üçüncü ara değişken olan devlet-toplum ilişkisi ile bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu ara değişkene göre, özellikle vatandaşların dış politikaya dâhil olup olmadığı, mevcut hükümeti destekleyip desteklemediği ve/veya hükümetten memnun olup olmadıkları önemli unsurlardır. Çünkü özellikle meşru, liberal ve demokratik hükümetler, toplumdan bağımsız dış politika kararları veremezler. Bu noktada, demokratik olmayan bir rejim olan Rus rejimi, toplumdan bağımsız hareket etmesi beklenir fakat gerçekte olan, çoğunlukla, bu değildir. Putin, dış politika kararlarını alırken, halkın onayına ve desteğine ihtiyaç duymaktadır ve nitekim dış politika davranışlarını içerideki desteği artırmak için kullandığını söylemek yanlış olmaz.

Daha önce bahsedilen 2012 protestoları sonucunda Kremlin, Rus rejiminin aslında kırılabilir olduğunu ve bu nedenle Putin'in halk onayına ihtiyacı olduğunu fark etmiştir. Popülerliğini sürdürmek ve arttırmak için Putin'in beklediği fırsat, Kırım'ın ilhakı ile ayağına gelmiştir. Bu durumda, üçüncü ara değişken olan devlet-toplum ilişkisi, Kırım'ın ilhakında özellikle belirleyici olmuştur. Çünkü Putin'in onay derecesi ve popüleritesi ilhak öncesinde çok düşüktü. Halk onayına ihtiyaç duyan bir lider olarak, bu durum kabul edilemez bir gerçeklikti. 2011 yılında, Putin'e onay derecesi 67 iken, 2013 yılında bu sayı, Putin'in iktidara geldiğinden beri en düşük seviyeye, 61'e inmiştir (Levada Center, t.y.). İlhak sonrasında ise bu sayı 85'e çıkmıştır ve böylece Putin, istediği halk onayına sahip olmayı başarmıştır. Toparlamak gerekirse, Kırım'ın ilhakı uluslararası hukukun açık bir ihlali idi, fakat anket sonuçları göstermektedir ki, Putin'in veya rejiminin prestijini yükseltici bir etkide bulunmuştur.

Son ara değişken ise, devlet yapısı ve iç siyasi kurumlardır. Bu ara değişken ise, hem Rus stratejik

kültüründeki otoriter eğilimler hem de toplum ile ilişkiler ile paraleldir. Çünkü Rusya bir demokrasi olmadığı için, demokratik norm ve değerlere sahip değildir. O halde, demokratik devletler gibi toplum, hükümet, iç kurumlar, bürokrasi gibi unsurlarca sınırlandırılmazlar ve hesap verilebilirlikleri görece daha düşüktür.

Otoriter liderler, hükümet, danışmanlar, bakanlar vb. kurumlar tarafından sınırlandırılmazlar ve böylece, kendi algı ve kararlarına göre davranabilirler. Aslında, otoriter rejimleri toplum da sınırlandıramaz, fakat Rus toplumunun bu konuda bir istisna olduğunu bahsettim. Bu nedenle, toplumu saymazsak, iç kurumların Rus dış politikasını sınırlandırma veya engelleme gibi etkileri söz konusu değildir. Nitekim Rusya'da dış politika kararları devlet başkanı almaktadır ve bu karara dâhil olan kişiler azınlıktadır. Diğer bir ifadeyle, dış politika kararları ya başkan tarafından ya da dar bir grup tarafından alınmaktadır. Bu sebeple, iç kurumlar dış politika karar alımında devlet başkanını sınırlandırmamaktadır.

Kısacası, makalenin bu kısmında gösterildiği üzere, neoklasik realist teori, özellikle Rusya'nın Kırım'ı ilhak kararında son derece kapsamlı ve elverişli bir teorik çerçeve sunmaktadır. İlk olarak sistemsal baskılardan yola çıkan, daha sonra ise bahsedilen dört ara değişkenin etkisi ile şekillenen nihai karar olan Kırım'ın ilhakı bu noktada, analizin bağımlı değişkenidir, ayrıca ilhak bağımsız ve ara değişkenlere bir politika yanıtıdır. Bir sonraki bölüm, Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışmanın çözümüne ve çözüm önerilerine odaklanacaktır.

4) Ukrayna'daki Çatışmanın Çözümü

Ukrayna kelime anlamı olarak "sınır bölgesi" demektir ve Rus İmparatorluğunun sınırı olarak tanımlanabilir (Van Zon, 2001, s. 222). Tarih boyunca, Rus liderler Ukrayna'yı Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir ve bugün, çoğu Rus hâlen bu şekilde düşünmektedir (Van Zon, 2001, s. 222). Çünkü Rus tarihinin başladığı yer, Kiev ve çevresine denk gelmektedir. Bu sebeple, Rusya ve Ukrayna tarihi çoğunlukla iç içe geçmiş durumdadır.

Ukrayna ve Rusya'nın iç içe geçmiş köklü tarihlerinde, Kırım'ın kime ait olduğu her zaman için bir problem oluşturmuştur. Çünkü her iki taraf da yarımada üzerinde hâkimiyet iddia etmektedir. Ukrayna, diğer pek çok devlet gibi etnik azınlıklara sahiptir. Ruslar ise bu etnik azınlıklar arasındaki en kalabalık gruptur ve Ukrayna vatandaşlarının

(özellikle ülkenin doğusunda yaşayanların) önemli bir kısmı Rusça konuşmaktadır (Al Jazeera, 2014).

Kırım ise, bu konuda Rusya için avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Çünkü Kırım'ın nüfusunun büyük bir çoğunluğunu etnik Ruslar oluşturmaktadır, bu durum ise Rusya'nın elini güçlendirmektedir. Konu ile alakalı hem ilhakin hem de Ukrayna'da devam eden sorunların altında yatan en önemli nedenlerden birisi, Ukrayna'nın kimlik sorunlarıdır. Çoğu Ukraynalının benimseyebileceği bir ulusal kimlik inşa etmek ve bunu sağlamlaştırmak, çatışmanın çözümü için hayati bir öneme sahiptir (Metre, Gienger ve Kuehnast, 2015, s. 5). Ukrayna'nın milli kimliği, üç ana elementten oluşmaktadır: "ulusal devlet, Ukraynaca ve Ukraynalı halkların tarihi" (Van Zon, 2001, s. 225). Kimlik oluşumunda Ukrayna'nın ayırt edici özelliklerini vurgulamak ve Batı ile güçlü bağlar kurarak Rus etkisinden korunmak ve/veya kurtulmak önemli olarak görülmektedir.

Çatışma çözümü üzerinden bakacak olursak, öncelikle çatışmayı kısaca farklı grupların birbiriyle bağdaşmayan amaçların peşinde koşması olarak tanımlayabiliriz (Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, 2005, s. 27). Çatışmaları, devletlerarası çatışmalar ve devletlerarası olmayan çatışmalar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Devletlerarası olmayan çatışmalar kendi aralarında: Devrim/ideoloji; kimlik/ayrılma ve hibritçi çatışmalar olarak üçe ayrılır (Ramsbotham vd., 2005, s. 64). Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgelerinde devam eden çatışmaları, devletlerarası olmayan ayrılıkçı çatışma olarak tanımlamak mümkündür. Fakat Kırım'ın ilhaki, önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, önce Ukrayna-İçer bir çatışma olarak başlamış, Rusya'nın yarımadaya asker çıkarmasıyla devletlerarası bir boyuta ulaşmıştır.

Rusya, Kırım'da yaşayan etnik Rusları ve Rusça konuşan halkı korumak için Kırım'ı ilhak ettiğini belirtmiş ve böylelikle kararını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Çünkü Ukrayna'nın yaşadığı ve çözümleyemediği kimlik sorunları, Rusya'nın etnik Rusları ve Rusça konuşanları korumayı meşru taban olarak sunmasını mümkün kılmıştır. Fakat Kremlin'in bu argümanının uluslararası hukuk'ta meşru bir zemini bulunmamaktadır. Çünkü Ukrayna'da etnik Ruslara ve/veya Rusça konuşan halka karşı işlenen, kanıtlanmış insan hakları ihlali, şiddet, soykırım vb. yaşanmamıştır. O halde, yurtdışında yaşayan azınlıkların, Ukrayna gibi bir egemen devleti parçalamak için yasal bir araç olarak kullanılması, kabul edilemezdir (Pifer, 2016).

Rusya-Ukrayna sorununda çatışmadan çözüme ulaşabilmek için, neoklasik realizmin teorik çerçevesinden yararlanmak gerekmektedir; çünkü Waltz'ın üç imgesi bir arada

düşünülmeden çatışma çözüme ulaştırılmaz. Örneğin, bir çözüm önerisi olarak, uluslararası örgütlerin, AB'nin, ABD'nin, kısaca, uluslararası kamuoyunun sessiz kalmaması önerilebilir. Hem 2008 Gürcistan savaşında hem de 2014 Ukrayna krizinde, gereken tepki verilmemiştir. Yaptırımlar ve kınamalar, Rusya'yı caydırmaya yetmemektedir. Fakat bu durum, Rusya'yı daha saldırgan politikalara itmektedir. Bu sebeple hem iç hem dış dinamikler göz ardı edilirse, çatışma çözümsüzlüğünü koruyacaktır. Neoklasik realizme göre uluslararası sistem, devlet davranışlarını etkileyen esas unsur (bağımsız değişken) olarak kabul edilmektedir fakat dört ara değişkenin ve iç dinamiklerin süzgecinden geçtikten sonra dış politika çıktısı şeklini almaktadır (Çakırca, 2021, ss. 236-237). NATO'nun yayılcı politikaları, sistemsel uyarıcı olarak, çatışmanın çıkış noktası ve esas tetikleyici unsurdur. Bu nedenle, teoriyi göz ardı ederek sunulan çözüm önerilerinin geçerliliğinin olmayacağı söylenebilir.

Teorik çerçeveden devam edilecek olursa, çatışma çözümü için ara değişkenlerin de hesaba katılması gerekmektedir. İç siyasi kurumların Rus dış politikasını kısıtlayamıyor oluşu, otoriter Rus rejimi, lider imajı değişkeninde Putin'in Ukrayna'ya karşı tutumu ve söylemleri, Ukrayna'nın Rus stratejik kültürünün oluşumunda tarihsel ve kültürel bağlamda çok önemli ve kurucu bir yere sahip oluşu gibi içsel/ulusal dinamikler, önem arz etmektedir. Bu bağlamda, sistemsel uyarıcı olarak NATO yayılcılığının bir tehdit olarak görülmemesi için Rusya-Batı ilişkilerinin geliştirilmesi ve iş birliği alanlarının arttırılması gerekmektedir.

Lider imgesi ara değişkeni olarak Putin'in Ukrayna'yı egemen bir devlet olarak algılaması ise, elbette zaman alacaktır. Fakat burada, çatışmayı sözüme ulaştırmada, ara değişkenlerden Rus iç kurumları ve devlet-toplum ilişkisinin etkisi önemlidir. Otoriter Rus rejimi, halk desteği konusunda hassastır. O halde Rus halkının, devletin saldırgan dış politikasını desteklememesi, Rusya-Ukrayna çatışmasını çözüme ulaştırmada kilit bir rol oynayabilir. Ekonomik yaptırımlar ve diğer zorluklara rağmen, Ruslar devletlerini desteklemeye devam etmektedir. Bu iç dinamikler dönüştürülmeden, çatışmanın çözüme ulaşması mümkün gözükmemektedir.

Bu bağlamda, Levada Center'ın yapmış olduğu son anket çalışmasının sonuçları, bu durumun bir kanıtı niteliğindedir. Ukrayna'daki çatışmanın nasıl biteceği sorusuna Aralık 2020'de Rusların çoğunluğu Donbas ve Luhansk'ın, Transdinyester, Güney Osetya ve Abhazya gibi bağımsız devletler olması gerektiğini bildirmişlerdir. Mart 2021'de ise çoğunluk,

çatışmanın uzun yıllarca çözümsüz bir şekilde süreceğini söylemişlerdir. Aynı anket çalışmasının şubat ayındaki verilerinde Rusların sadece %9'u Donbas ve Luhansk'ın, Kırım gibi Rusya Federasyonu'nun bir parçası olacağını belirtmişken, Mart ayının sonunda aynı soru sorulduğunda, bu bölgelerin Rusya'nın bir parçası olacağını söyleyenlerin oranı %19'a yükselmiştir (Levada Center, 2021a). Bu veri göstermektedir ki Ruslar arasında Donbas'ın Rusya'ya dâhil olacağına dair inanç artmaktadır.

Bir başka anket çalışmasında ise Ukrayna'daki çatışmadan kimin sorumlu olduğuna dair bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya ise çoğunluk, %48 gibi yüksek bir oranla sorumlunun ABD ve NATO üyeleri olduğunu söylemiştir. Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı hareketleri kışkırtanın Rusya olduğunu düşünenlerin oranı sadece %4'tür (Levada Center, 2021b). Bu durumda iç dinamiklerin dönüştürülmesi, çatışmayı çözüme ulaştırma konusunda hayati bir öneme sahip olabilir. Çünkü eğer halk Rusya'nın Ukrayna'ya karşı uyguladığı sert güç politikalarını desteklemez ise, Kremlin'in politikaları değişebilir. Bir başka ifadeyle, çatışma çözümünü sadece dışarıdan değil, Rus iç dinamiklerini de dikkate alarak sağlamak gerekmektedir. Buna ilaveten, veriler esasen propagandanın önemini de göstermektedir. Çünkü bilindiği üzere yanlış haberler ve propaganda, Rusya'nın Kırım'ı ilhak ederken kullandığı yöntemler arasındaydı.

Bu verilerden yola çıkarak, propagandayı hem Ukrayna halkını hem de Rus halkını etkilemesini önlemek çatışma çözümüne bir katkı sağlayabilir. Batılı devletlerin Ukrayna içinde bağımsız medya yapan kuruluşları desteklemesi ve Ukrayna halkının doğru ve yansız bilgi almasını sağlaması gerekmektedir (Metre vd., 2015, s. 6). Böylece, Rus propagandasının önüne geçilebilir.

Sonuç

Bu makale, neoklasik realist teori, çatışma çözümü disiplinine bir katkı sağlayabilir mi sorusunu yanıtlamayı hedeflemiştir. Öncelikle, çatışma çözümünün, realistlerin algıladığı şekilde, her çatışmayı barışçıl şekilde çözmek gibi bir gayesi olmadığını belirtmek gerekir.

Çoğunlukla realistler, çatışma çözümünü gereksiz bulurlar, çünkü onlara göre küçük harflerle uluslararası ilişkiler, zaten bir çatışma alanıdır. Çatışmanın kaçınılmaz olduğunu varsayan realistler, güç kavramına odaklanırlar çünkü güç için mücadelenin, insan doğasında içgüdüsel bulunduğunu varsayarlar. Fakat göz ardı ettikleri nokta şudur, çatışma

çözümü, her çatışmayı çözmek yerine, çatışmaları yönetmek, barışçıl bir forma dönüştürmek ve/veya nihayetinde çözmek için çabalamaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmanın bulguları göstermektedir ki, bugün hâlen devam etmekte olan Ukrayna-Rusya arasındaki sorunlarda, ilhak edilmiş olmasına rağmen, Kırım'ın önemli bir rolü vardır.

Neoklasik realist çerçevenin sunduğu kapsamlı çerçeve, analize dâhil edilen ara değişkenler ve analize başlanılan sistemsel baskılar ile 2014'teki ilhakin ardındaki nedenleri iyi anlamak konusunda iyi bir rehber sunmuştur. İlhakı iyi anlamak, çatışma çözümü önerileri sunmak açısından elzem olduğu için, diğer realist akımların aksine, neoklasik realist paradigmanın çatışma çözümüne katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu makalenin savunduğu gibi, neoklasik realizmi çatışma çözümüne eklemek mümkündür ve faydalıdır.

Ukrayna'nın ortasından geçen Dinyeper nehri, ülkeyi adeta etnik olarak da ikiye bölmektedir. Çünkü etnik grupların yerleşim bölgelerine dağılımına bakıldığında, Ukrayna'nın doğusunda etnik Rus azınlığının sayıca fazla olduğu görülmektedir, batısı ise Ukraynalıdır. Yine aynı şekilde, Ukrayna'nın doğusunda Rus dilinin daha baskın olduğunu, Batısında ise Ukraynacanın kullanıldığı söylenebilir. Ülkede paralellik gösteren etno-dilsel bölünme, ileride Rus etkisinin artmasına yol açabilir. Fakat lider imajı, devlet-toplum ilişkisi, stratejik kültürü ve iç unsurlarının yanı sıra, Kırım'daki etnik Rus ve Rusça konuşanların ciddi bir çoğunluk oluşturması ve Rusya-Kırım arasındaki tarihsel bağlar, Ukrayna'nın doğusundaki kadar güçlü değildir. Yani, Kırım'daki Rus ilhaki için elverişli ortam, Ukrayna'nın doğusunda şimdilik yoktur. Bu durumda teorinin sunmuş olduğu çerçeve göz önünde bulundurularak, sistemsem uyarıları merkeze alıp, ara değişkenler ile harmanlayarak analiz etmek, çatışmayı çözüme ulaştırabilir.

Son olarak, bu çalışmadaki örnek olay incelemesi Kırım'ın 2014'teki ilhakıydı ve buradan hareketle, makalenin bulguları neoklasik realizmin çatışma çözümüne eklenebilir olduğunu göstermektedir. Lakin bu argümanın genellenebilir olması açısından, ilerideki çalışmalarda neoklasik realist çerçeve ile daha fazla çatışma analiz edilmeli ve çatışma çözümü literatürüne katkı sunma potansiyeli incelenmelidir.

Kaynakça

- Al Jazeera. (2014). Ülke profili: Ukrayna. Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-ukrayna>

- Becker, M. E., Cohen, M. S., Kushi, S. ve McManus, I. P. (2015). Reviving the Russian Empire: The Crimean intervention through a neoclassical realist lens. *European Security*, 25(1), 1-22. doi.org/10.1080/09662839.2015.1084290
- Bukkvoll, T. (2016). Why Putin went to war: Ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas. *Contemporary Politics*, 22(3), 267-282. doi.org/10.1080/13569775.2016.1201310
- Çakırca, B. (2021). Neoklasik realizmin “dış politikayı” açıklama gücü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 231-239.
- Eitelhuber, N. (2009). The Russian bear: Russian strategic culture and what it implies for the West. *Connections: The Quarterly Journal*, 9(1), 1-28. doi.org/10.11610/connections.09.1.01
- Güneş, H. (2021). ABD, Ukrayna üzerinden Avrupa’yı hizaya çekmek istiyor. *Evrensel*. Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/430379/doc-dr-hakan-gunes-abd-ukrayna-uzerinden-avrupayi-hizaya-cekme-istiyor>
- Hale, H. E. (2010). Eurasian polities as hybrid regimes: The case of Putin’s Russia. *Journal of Eurasian Studies*, 1(1), 33-41. doi.org/10.1016/j.euras.2009.11.001
- Hill, F. (2016). Putin: The one-man show the West doesn’t understand. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 72(3), 140-144. doi.org/10.1080/00963402.2016.1170361
- İmanbeyli, V. (2014). Ülke-içi krizden uluslararası soruna Ukrayna-Kırım meselesi. *SETA Perspektif*, 36, 1-8.
- Kenez, P. (2006). *A History of the Soviet Union from the beginning to the end*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Kiraz, S. (2020). Bir dış politika yaklaşımı olarak Neoklasik Realizmin incelenmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 665-686. doi.org/10.25287/ohuiibf.703693
- Levada Center (t.y.). Putin’s approval rating. Erişim: <https://www.levada.ru/indikatory/>
- Levada Center (2021a). Escalation in Southeast Ukraine. Erişim: <https://www.levada.ru/en/2021/05/19/escalation-in-southeast-ukraine/>
- Levada Center (2021b). Ukraine and Donbas. Erişim: <https://www.levada.ru/en/2021/04/16/ukraine-and-donbas/>
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West’s fault. *Foreign Affairs*, 93(5), 1-12.

- Meister, S. (2019). The domestic and foreign policy nexus: Politics, threat perception and Russian security strategy. R. E. Kanet (Ed.). Routledge Handbook of Russian Security. New York: Routledge, 75-85.
- Metre, L. V., Gienger, V. G. ve Kuehnast, K. (2015). The Ukraine-Russia conflict: Signals and scenarios for the broader region. United States Institute of Peace. Erişim: www.usip.org
- Morgenthau, H. J. (1948). Politics among nations: The struggle for power and peace. New York: Alfred A. Knopf.
- Neumann, I. B. ve Heikka, H. (2005). Grand strategy, strategic culture, practice: The social roots of Nordic defence. *Cooperation and Conflict*, 40(1), 5-23. doi.org/10.1177/0010836705049731
- Pifer, S. (2016). Mr. Lavrov, Russia, and the Budapest Memorandum. Brookings. Erişim: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2016/01/28/mr-lavrov->
- Ramsbotham, O., Woodhouse, T. ve Miall, H. (2005). Contemporary Conflict Resolution. Cambridge, UK: Polity Press.
- Rathbun, B. (2008). A rose by any other name: Neoclassical Realism as the logical and necessary extension of Structural Realism. *Security Studies*, 17(2), 294-321. doi.org/10.1080/09636410802098917
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. ve Lobell, S. E. (Ed.) (2009). Neoclassical Realism, the state, and foreign policy. New York, NY: Cambridge University Press.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. ve Lobell, S. E. (2016). Neoclassical Realist theory of international politics. New York, NY: Oxford University Press.
- Rose, G. (1998). Review: Neoclassical Realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1), 144-172.
- Schweller, R. L. (2004). Unanswered threats: A Neoclassical Realist theory of underbalancing. *International Security*, 29(2), 159-201.
- Sergunin, A. (2016). Explaining Russian foreign policy behaviour: Theory and practice. A. Umland (Ed.). *Soviet and Post-Soviet Politics and Society*. Stuttgart: Ibidem Verlag. ISBN-13: 978-3-8382-6782-1
- Sinovets, P. (2016). From Stalin to Putin: Russian strategic culture in the XXI century, its continuity, and change. *Philosophy Study*, 6(7), 417-423. doi.org/10.17265/2159-5313/2016.07.002
- Skak, M. (2016). Russian strategic culture: The role of today's Chekisty. *Contemporary Politics*, 22(3), 324-341. doi.org/10.1080/13569775.2016.1201317

- Treisman, D. (2016). Why Putin took Crimea. *Foreign Affairs*, 95, 47-54.
- Van Zon, H. (2001). Ethnic conflict and conflict resolution in Ukraine. *Perspectives on European Politics and Society*, 2(2), 221-240. doi.org/10.1080/1570585018458760
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Boston: Addison-Wesley Publishing.
- Wilson, A. (2014). *Ukraine crisis: What it means for the West*. New Haven: Yale University Press.
- Ziegler, C. E. (2009). *The history of Russia*. California: Greenwood Press.

Extended Abstract

The annexation of Crimea can be taken as a turning point in the Russia-Ukraine relations because the event has dragged the Russia-Ukraine relations to an irreversible stage. Even 7 years after the illegal annexation, the conflict between these two states is still not resolved today. This situation indicates that more analysis is needed on the issue.

The importance of this study emerges at this point. In order to understand Russia's Ukraine policies, it is necessary to look at them from a broader perspective. In the International Relations (IR) literature, there are studies that analyse the annexation from the individual, state and system levels. For example, Tor Bukkvol's (2016) individual level-of analysis argues that Putin's desire to increase the degree of approval among Russian citizens and his imperialist character played an important role. According to Daniel Treisman (2016), the importance of Russia's Black Sea Fleet, which is located in Crimea, was the reason. On the other hand, John Mearsheimer (2014) argued that Russia annexed because the Western states attempted to intervene in Russia's so-called **backyard**, which threatened Russia's interests and security.

Keeping the arguments in the literature in mind, an **eclectic** approach is preferred in this study, which brings both internal and external elements to the case. At this point, neoclassical realist theory offers a more comprehensive analysis of the subject as it brings three levels of analysis (individual-state-system) together.

Accordingly, this article explores whether it is possible to articulate the neoclassical realist framework with conflict resolution studies. The two main research questions of the study can be formulated as follows: "Is it possible to articulate the neoclassical realist approach and conflict resolution as opposed to traditional realist approaches? If possible, to what

extent and how can they contribute to each other?” and “Which factors or variables were effective in Russia’s decision to annex Crimea?”.

The article argues that neoclassical realism and conflict resolution literature can make a complementary contribution to each other. It also argues that both internal and external variables from all three levels of analysis were effective in Russia's decision to annex Crimea, and therefore, neoclassical realist theory is more explanatory in analysing the annexation decision. Neoclassical theory starts the analysis from the systemic explanations. Systemic stimuli are the independent variable. Here, the structure of the international system, whether it is hierarchy or anarchy, bipolar, multipolar, or unipolar, is important. Then, the dependent variable of the research is policy responses and outcomes, which means the policies of the states. The theory also provides four intervening variables and evaluate their effects on the dependent and independent variable. The intervening variables are leader images, strategic culture, state-society relations and domestic political institutions (Ripsman et al., 2016). Details about the conceptualisation of the theory and its variables will be explained in the first part of this study.

This study has three main purposes: i) to explain Russia’s decision to annex Crimea with neoclassical realist theory; ii) to analyse the conflict between Russia and Ukraine and iii) to offer potential suggestions for conflict resolution. The article also aims to link neoclassical realism with conflict resolution studies. Related to these aims, the article hopes to make two contributions to the existing literature.

First, methodologically, the study will test theory (neoclassical realism) on a new case (Crimea’s Annexation). Second, this study will examine whether neoclassical realism (contrary to traditional realist approaches) can make any contribution to conflict resolution studies. This is important because realists, in general, find conflict resolution unnecessary as they think that international relations in lowercase is already an area of conflict. Therefore, realists assume that conflict is inevitable. However, what realists ignore is that conflict resolution studies do not try to resolve every conflict. Rather, they strive to manage, transform, and ultimately resolve conflicts if it is possible.

This study consists of four chapters. The first chapter will explain the theoretical framework of the article in detail, which is neoclassical realism. The second chapter will explain the history of Crimea briefly, considering its relations with Russia. The third part is the application of theory to practice. Russia’s

annexation of Crimea will be analysed through the perspective presented by the neoclassical realist framework since it is not possible to present conflict resolution proposals without examining the annexation decision. The fourth chapter will focus on the resolution of the conflict between Ukraine and Russia. Potential solutions will be presented in this part. Lastly, the findings and results of the study will be shared.

¹ 01-04 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlenen 4. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulmuş olan "Çatışma Çözümü ve Neoklasik Realizm: Kırım'ın İlhakı ve Rusya-Ukrayna Çatışmasının Bir Analizi" başlıklı bildirinin makaleye dönüşmüş halidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

**MOLDOVA VE AB'NİN KOMŞULUK
POLİTİKASI: İNİŞLİ ÇIKIŞLI BİR ORTAKLIK**

Shideh GHANBARI *

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 10.01.2022
Düzeltilme Tarihi // Revised: 17.03.2022
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 06.04.2022

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber Avrupa Topluluğu (daha sonra Avrupa Birliği (AB)), yeni jeopolitik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu jeopolitik zorluklar, kıta Avrupa'nın güvenliği üzerinde etkiler yaratmıştır. Bunların en önemlisi, daha önce Sovyetler Birliğinin üyesi olan Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarındır. Bunlar göz önüne alındığında, Moldova, Avrupa Birliği ile dış dünya arasındaki doğu sınır komşusu olması, bu küçük ülkenin jeopolitik önemini artırmıştır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana Moldova, 2004 yılında Avrupa Birliği ile yeni Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) ve ayrıca 2009 yılında Doğu Ortaklığı Programı (DOP) kapsamında işbirliği yapmıştır. Bu işbirliklerinin amacı, AB ile Moldova arasındaki ilişkileri önemli ölçüde geliştirmek ve Moldova'daki reform sürecini desteklemek idi. Bu politikalar doğrultusunda Moldova, Avrupa standartlarına yaklaşmak amacıyla kurumsal yapısında büyük reformlar gerçekleştirmiştir. Bir yandan AKP, AB'nin Doğu Komşularında yakınlaşmayı teşvik eden en önemli araçlarından biri olarak bilinir. Öte yandan bu politika, üye ülkeleri Avrupa ile üyelik olmadan bütünleşmeye motive etmenin bir yolu olarak ifade edilebilir. Ayrıca bu çalışmada, Avrupalılaştırmanın etkisi ve sosyalleşme hareketinin uygulaması dikkate alınarak, Moldova'da AKP'nin ve özellikle DOP'nin uygulanmasının bu ülkenin siyasi gelişimini nasıl etkilediği ve AB'nin bu ortaklığı ne kadar başarılı bir şekilde sağladığı,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7046-9133, shidegh13@gmail.com

sorularına yanıt aranmaktadır. Yanıt olarak, **koşulluluk** ve **sosyalleşme** ilkeleri biçimindeki AKP'nin Moldova'da siyasi reformların uygulanması için baskılara yol açtığı, çalışmanın bir hipotezi olarak ileri sürülebilir. Ayrıca, bu politikaların Moldova üzerindeki etkisi de yüzeysel kalmıştır. Bu amaçla, bu makalenin hipotezini test etmek ve Moldova'nın iç reformlarını anlamak amacıyla Avrupalılaştırma yaklaşımından faydalanmıştır. Avrupalılaştırmanın ve **sosyalleşmenin** AB komşuluk politikasının bir ölçüsü olarak etkisi incelendiğinde, değişkenler arasındaki ilişki, AKP'nin **koşulluluk** ve **sosyalleşme** yoluyla hükümetin işleyişi, seçim süreci, yolsuzluk, sivil özgürlükler ve insan hakları üzerinde kayda değer bir etkisi olmadığı kanaatine varılmaktadır. Ayrıca **sosyalleşme** Avrupalılaştırma bağlamında incelendiğinde, henüz Moldova'nın sosyo-politik gelişimine yol açmadığı görülmekte ve kanıtların çoğu, Moldova'nın yasalarını AB normlarına ve standartlarına yaklaştırmada geride kaldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Komşuluk Politikası, Moldova, Avrupalılaştırma, Sosyalleşme, Doğu Ortaklığı Programı

Moldova on the Road to the European Union: Looking East or West?

Abstract

With the end of the Cold War, the European Community (later the European Union (EU)) faced new geopolitical challenges. These geopolitical challenges had implications for continental Europe's security. One of the most important challenges is the independence of the Eastern European countries that were previously members of the Soviet Union. Considering these factors, Moldova's geopolitical relevance has grown due to its position as the European Union's eastern border neighbour with the rest of the globe. Since gaining its independence in 1991, Moldova has collaborated with the European Union under the new European Neighborhood Policy (ENP) in 2004 and also in the Eastern Partnership Program (EaP) in 2009. The aim of these collaborations was to significantly improve relations between the EU and Moldova and to support the reform process in Moldova. In keeping with these principles, Moldova has undergone considerable institutional reforms to bring it closer to European norms. On the one hand, the ENP is widely regarded as one of the EU's most effective tools for forging reconciliation with its Eastern neighbours. On the other hand, this policy can be expressed as a way of motivating member states to integrate with Europe without membership. In this study, considering the effect of Europeanization and the implementation of the socialisation movement, it is sought to answer the questions of how the implementation of the ENP and especially the EaP in Moldova affected the political development of this country and how successfully the EU achieved this partnership. As a result, it may be stated as a hypothesis of the study that the ENP,

through the concepts of **conditionality** and **socialisation**, has put pressure on Moldova to conduct political changes. Furthermore, these measures had only a little influence on Moldova. For this purpose, it employed the Europeanization approach to test the article's hypothesis and get a better understanding of Moldova's internal changes. When the effect of Europeanization and **socialisation** as a measure of EU neighbourhood policy is examined, the relationship between the variables, it is concluded that through **conditionality** and **socialisation**, ENP and EaP have not any significant impact on the functioning of the Moldovan government, the electoral process, corruption, civil liberties, and human rights. Moreover, when **socialisation** is analysed in the context of Europeanization, it is seen that it has not yet led to Moldova's socio-political development, and most of the evidence shows that Moldova lags behind in approximating its laws to EU norms and standards.

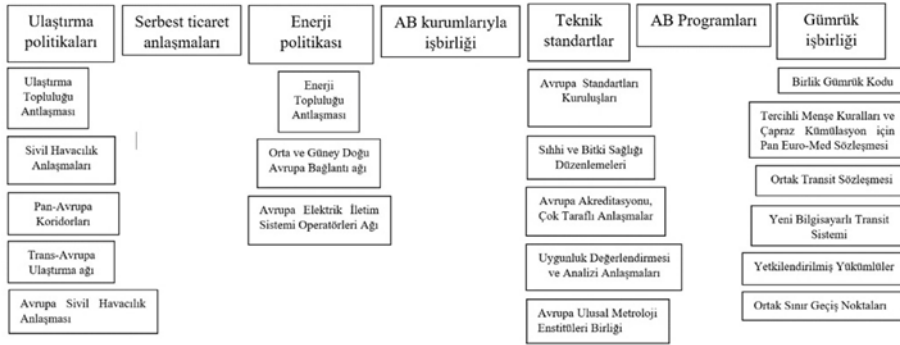
Keywords: European Union, European Neighborhood Policy, Moldova, Europeanization, Socialization, Eastern Partnership Program

Giriş

2004 yılında Doğu Avrupa'da eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan birçok yeni demokrasinin entegre bir bölgeye katılması, Avrupa Birliği (AB)'nin jeopolitik hedefi için bir dönüm noktası olmuştur. AB genişlemesinin sınırlamaları ve birkaç üçüncü ülke için üyelik hükümlerinin olmaması nedeniyle, AB'nin yönetim modeli bölgesel entegrasyon şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumda, AB'nin yeni dinamikleri; Avrupa değerlerinin, demokrasinin, Batılı liberal değerlerin, hukukun üstünlüğünün, kalkınmanın ve demokratik kurumların teşviki olarak da açıklanabilir. Bu bağlamda, AB'nin güney ve doğu komşularına yönelik bir program olan Avrupa Komşuluk Politikası (AKP), kalkınmayı, siyasi istikrarı ve demokrasiyi güçlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Özellikle Doğu Ortaklığı Programı (DOP), Avrupa ve Rusya etkisi arasındaki jeopolitik mücadelede bölgesel dış politikanın pragmatik bir yönelimi olarak ortaya çıkmıştır.

Lavenex ve Schimmelfennig'e (2009) göre, demokrasiyi teşvik etmenin ve AB değerlerini yaymanın bir aracı olarak hükümetler arasında işlevsel işbirliği için bir modeldir. Önemli olan nokta, AKP içinde bir ülkenin üyeliğinin masada olmaması, ne vaat edilmiş ne de ortadan kaldırılmış olmasıydı. Gawrich, Melnykovska ve Schweickert (2009, s. 7), Avrupalılaştırmanın üç boyutunu incelemişlerdir: i) üyelik ile Avrupalılaştırma (mevcut üyeler için), ii) genişleme yoluyla Avrupalılaştırma (perspektif üyeler için) ve iii) üyelik perspektifi olmayanlar için komşuluk

politikası vasıtasıyla Avrupalılaştırma. Ayrıca, Spruds'un (2016) bakış açısına göre, Avrupalılaştırma harekete geçiren gücü, eski Sovyet ülkeleri için bir modernleşme aynası olarak da tanımlanabilir. AKP süreci, AB'nin genişleme gündeminde yer almayan komşu ülkeler için hazırlanan bir Eylem Planı ile desteklenmektedir. Eylem Planı, AKP'nin politikalarını uygulamak için farklı ülkelerde belirli hedefler belirlemiştir. Bu anlamda Avrupalılaştırmanın farklı etkileri komşularda bulunabilir. Şekil 1'de AKP, ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1: AKP Tasarımı (Emerson, 2019, s. 10).

Bu makale, 2009 ve 2020 yılları arasında Moldova-AB ilişkilerinin gelişimini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Moldova hükümeti ile AB arasındaki işbirliğinin önündeki motivasyonları ve engelleri ve üstelik Moldova nüfusunun Avrupalılaştırmaya yönelik tutumunu analiz etmektedir. Nitekim bu makalenin amacı, Avrupalılaştırma yaklaşımının AKP ve DOP biçimindeki etkisini göz önüne alarak, Moldova'da Avrupalılaştırmanın iki temel ilkesi olan **koşulluluk** ve **sosyalleşme** ilkelerine göre siyasi reformların uygulanmasını incelemektir. Bununla beraber bu çalışmanın sorusu, Avrupa Birliği'nin Moldova'da Avrupalılaştırmanın etkilerini ne ölçüde yaratabildiğidir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte, bağımsızlığını kazanan Moldova, çok önemli bir jeopolitik konuma sahip olmuştur. (Danii ve Mascateanu, 2011, s. 100). Diğer bir deyişle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana Moldova, Batı'ya tutarlı bir şekilde yakınlaşmış, Rusya ile yakın işbirliği yapmış ve nihayet hem Batı hem de Rusya ile eşit mesafede ilişkiler kurarak, iki farklı ana dış politika sürdürmüştür (Bodishteanu, 2020, s. 3; Buşacaneanu, 2006). Bir yandan, AB'nin sınırlarının doğusunda ve güneyinde demokratik ülkeler ile bir komşuluk oluşturma kaygısının, öte yandan ise, AB ile Rusya arasında yer alan Moldova'nın jeopolitik durumunun

AB'nin bu ülkeye olan ilgisinin artmasında etkili olduğu da söylenebilir.

AB ile işbirliği düşüncesi, 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmasından bu yana, Moldova hükümeti tarafından desteklenmiş ve 1990'ların ikinci yarısında Moldova'nın AB entegrasyonuna katılma hedefleri olduğu ilan edilmiştir (Całus ve Kosienkowski, 2018, s. 2). Bununla beraber, 2000'li yılların çoğunda Moldova'yı yöneten komünistler tarafından Avrupa arzuları dile getirilmiştir. 2009 yılında iktidara gelen siyasi seçkinler, AB ile entegrasyonu birinci öncelik haline getirmişlerdir (Danii ve Mascauteanu, 2011, ss. 101-102; Cantır ve Kennedy, 2015, s. 397). Ancak Moldova, Avrupa eğilimlerine rağmen, Batı ile Doğu arasında bölünmüş **arada kalan** bir ülke olarak tanımlanabilir. Çünkü Moldova'nın bağımsızlık sonrası tarihi boyunca güç dengesizliği ve Rusya'dan gelen dış tehdit kalıcı olmuştur.

2003 yılında Avrupa Komisyonu, **Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkiler İçin Bir Çerçeve** başlıklı bildiri yayınlayarak Moldova ile AKP'nin temellerinin atılması ve Avrupa Birliği ile yakınlaşmasının içeriği ortaya koymuştur. Bu politika üyelik olasılığı sunmasa da, Moldova sonunda 2004 yılında AKP'ye katılmaya karar vermiştir (EC, 2004, s. 2). 2009 yılında DOP yaklaşımı AB tarafından oluşturulduğundan bu yana, Moldova Cumhuriyeti DOP'a katılmıştır. AB'nin amacı, Moldova'yı bu programın içinde Ukrayna gibi diğer Doğu Ortaklığı ülkeleri için olumlu bir örnek olabileceği hale getirmektir.

Ayrıca Tablo 1'e göre, 2009'dan 2014'ye kadar Moldova'nın bu başarıya ulaştığı da söylenebilir. 1. Ayrıca Tablo 2'ye göre, 2009'dan 2014'ye kadar Moldova'nın bu başarıya ulaştığı da söylenebilir (Rinnert, 2013, s. 1). AB'ye göre bu başarı, ülkenin iktidardaki Avrupa yanlısı koalisyonun Avrupa Entegrasyona yönelik reformları uygulama istekliliği, 2012 yılında başarılı bir cumhurbaşkanı seçimi ve son olarak Ortaklık Anlaşması müzakerelerinde önemli ilerlemeler olmak üzere üç temele dayanmıştır. Bu kaydedilen önemli ilerlemeler, diğer herhangi bir DOP ülkesinde olduğundan daha sorunsuz ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılmıştır (Gromadzki, 2015, s. 12; Solonenko, 2015).

(1= en iyi performans gösteren; 0=en kötü performans gösteren)						
	Gürcistan	Moldova	Ukrayna	Ermenistan	Azerbaycan	Belarus
Toplam yaklaşım puanı	0.69	0.70	0.60	0.61	0.42	0.32
Demokrasi	0.73	0.76	0.61	0.61	0.29	0.27
Bağımsız yargı	0.88	0.83	0.47	0.73	0.27	0.24
Mevzuatın Yaklaştırılması	0.72	0.72	0.57	0.22	0.38	0.03
Kurumsal Piyasa ekonomisi ve DSTA²	0.73	0.80	0.42	0.53	0.14	0.03
Özgürlük, güvenlik ve adalet	0.67	0.61	0.56	0.57	0.41	0.37
	0.90	0.99	0.86	0.64	0.60	0.42

Tablo 2: 2014 Yılı DOP Ülkelerinin AB Entegrasyon Endeksi (Bolkvadze ve Lebanidze, 2016, s. 85).

Bu bağlamda DOP, AB'nin genel amacının, siyasi ve ekonomik koşulları ve reform sürecini güçlendirmek, daha yakın ekonomik entegrasyonu geliştirmek, sürdürülebilir kalkınmayı, siyasi desteği ve yardımı teşvik etmek için ortak ülkelerle birlikte çalışmak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca AB, her ülkenin ortak değerler sergilediği somut ilerleme ve Avrupa hedefleri doğrultusunda siyasi, ekonomik ve kurumsal reformların etkin bir şekilde uygulanması karşılığında komşularına çok çeşitli fırsatlar sunmaktadır (EP, 2021).

Bununla birlikte, 2009'dan 2019'a kadar, AB ile Moldova arasındaki ilişkiler derinleşmiş ve genişlemiştir. AB güven artırıcı önlemler programı (2009 yılında), Moldova'daki demokratik reformlar için AB'nin verdiği destekler, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi (DCFTA¹)'nin akdedilmesi (2014 yılında) ve kısa süreli ikamet için vizesiz rejimin uygulanması (2014 yılında) başta olmak üzere AB ile Moldova arasındaki ilişkilerin dönüm noktaları olarak söylenebilir. Ayrıca, AB pazarının Moldova işletmelerine ve ürünlerine açılması, Avrupa Komisyonu tarafından Moldova'daki yatırımların teşvik edilmesi ve yapısal reformlar karşılığında Covid-19 krizinin toparlanmasını desteklemek için üç yıl içinde 600 milyon Avro'ya kadar mali desteklerin sağlanacağını belirtilmesi ile bu ilişkiler daha da güçlendirilmiştir (EC, 2016).

Ancak, Moldova'da yapılan reformlara rağmen Avrupalılaştırma kriterleri başarılı bir şekilde uygulanmamıştır. Bu göstergelerin sınırlı etkisinin birkaç nedeni vardır; en önemlileri Moldova siyasi rejiminin türü ve Moldova nüfusunun kabaca yarısının güçlü Rus yanlısı ve Avrupa şüpheli görüşleri gerekçeler olarak anılmalıdır (Vardanean, 2018, s. 24). Açıkçası, Rus değişkeni göz önüne alındığında, bu politikanın

ilerlemesine ciddi engeller eşlik eder. Elbette, bu makalede Rusya, sıfır değişken olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar, DOP ve AKP'nin kusurları olması nedeniyle açıkça başarısız olduğuna inanmaktadırlar (Dandashly ve Noutcheva, 2019, s. 105; Wiśniewski, 2013, s. 3; Silitski, 2009, s. 2). Ancak, bu eleştirilerin ötesinde DOP'sından beklenti düzeyinin belirlenmesi önemlidir.

Bu çalışma, **koşulluluk** ve **sosyalleşme** ilkeleri biçimindeki DOP ve AKP'nin Moldova'da ekonomik ve siyasi reformların uygulanması yönünde baskıya yol açtığı hipotezini test etmektedir; ancak bu politikaların geliştirilmesinin etkisi yüzeysel kalmış ve yaygın olmamıştır. Üstelik AB ile yerel kurumlar arasındaki uyumsuzluk, güçlü adaptasyon baskılarına dönüşmemektedir. Bunun bir nedeni, AB'nin ne komşu ülkeleri yerel kurumsal değişime zorlayabileceği ne de uyum maliyetlerini ödemek için yeterli teşvik sağlayamayacağıdır (Börzel ve Risse, 2012, s. 15). Öte yandan, Börzel ve Pamuk'a (2012, s. 79) göre, yüksek uyum maliyetleri, üyelik perspektifinin olmayışı ve düşük demokrasi seviyeleri ışığında, Avrupalılaşma beklentileri sınırlı görünmektedir. Yine de, AB ile Moldova arasında Doğu Ortaklığı İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasının, ekonomik alanda yakınlaşmanın kurumsal ve siyasi alana doğru genişlemesine ve ikili ilişkilerin derinleşmesine yol açtığı söylenebilir. Ancak, etkisinin derinliği açısından her iki tarafta hem iç hem de dış etkenlerle sınırlıdır. Son olarak bu çalışmada, bu hipotezi test etmek için Avrupalılaşma yaklaşımından faydalanmaktadır.

1) Avrupalılaşma Süreci

Avrupalılaşma kavramı, bazı analistler tarafından siyasi partiler, hükümetler veya sivil toplum kuruluşları gibi siyasi aktörlerin Avrupa entegrasyonuna uyum sağlama sürecini belirtmek için kullanılmıştır. Radaelli'ye (2000, s. 4) göre Avrupalılaşma, ilk olarak AB politika sürecinde tanımlanan ve konsolide edilen resmi ve gayri resmi kuralların, prosedürlerin, politika paradigmalarının, tarzların ve ortak inanç ve normların inşası, yayılması ve uygulanması süreçlerini içerir; ve daha sonra yerel söylemin, kimliklerin, siyasi yapıların ve kamu politikalarının mantığına dahil edilir.

Börzel ve Risse'nin (2016, s. 20) bakış açısına göre, Avrupalılaşma kurucu ve derinden yerleşik kurumlar ve kolektif kimlikler üzerinde ne kadar çok adaptasyon baskısı uygularsa, kurucu değişimi teşvik etmek için sosyalleşme/öğrenme yolu o kadar gereklidir. Exadaktylos, Graziano ve Vink'e (2020, s. 47) göre Avrupalılaşma süreci, politika öğrenme ve iç yayılımdan kaynaklanan değişimle ilgilidir. Genel olarak, çoğu

akademisyenin Avrupalılaşmayı, AB'nin (bağımsız bir değişken olarak) yasaları, politikaları ve uygulamaları yoluyla AB üye devletlerinin yerel alanlarını (bağımlı değişkenler) etkilediği bir süreç olarak gördüğü söylenebilir.

Schimmelfennig ve Sedelmeier (2005) Avrupalılaşma çözümlerinde Avrupalılaşma mekanizmalarını iki boyuta ayırmaktadırlar. Bir yandan, Avrupalılaşma AB güdümlü ya da yerel güdümlü olabilir. Öte yandan, “sonuçların mantığı” veya “uygunluk mantığı” olmak üzere kurumsal mantıklar tarafından yönlendirilebilir (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005, ss. 13-14). Sonuçların mantığına göre, Avrupalılaşma, hedef devletin maliyet-fayda hesaplamalarını değiştiren yaptırımlar ve teşvikler (dış teşvikler modeli) yoluyla AB tarafından yönlendirilebilir. Dış teşviklerin etkisi, net faydaların boyutu ve AB koşulluluğunun netliği ve güvenilirliği ile artar. Uygunluk mantığına göre Avrupalılaşma, sosyal öğrenme tarafından tetiklenebilir. Hedef devletler, bu kuralları meşru görürler ise ve AB ile özdeşleşirler ise AB kurallarını benimsemeye ikna edilirler. Bu mekanizmalar, hükümetler arası etkileşimler (pazarlık veya ikna) veya hedef devlet içindeki toplumsal aktörler aracılığıyla ulusötesi süreçler yoluyla uygulanabilir (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005). **Koşulluluk** politikası, koşulların kalıcı ve geçerli olduğu ve uyum maliyetlerinin düşük olduğu durumlarda kullanılan rasyonel bir pazarlık modeli olarak kabul edilebilir. **Koşulluluk** bağlamında, Avrupa Birliği, değişimlerin teşvik olarak kabul edildiği ülkelere koşullar dayatmaktadır (Schimmelfennig, 2012, s. 8). Börzel ve Risse (2016, s. 14) teorik analizlerinde, daha fazla Avrupalılaşmanın yeni fırsatlar ve kısıtlamalar sağladığını ve bu koşullarda aracı faktörlerin varlığının veya yokluğunun, Avrupalılaşmaya uyum sağlamanın beklenen derecesi için çok önemli olduğunu öne sürmektedir.

Ayrıca, Schimmelfennig'in (2012) bakış açısından, AKP, AB'nin üye, yarı-üye ve aday ülkeleri grubunun ötesinde Avrupalılaşma için en olası bağlam olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, komşuluk politikalarına ilişkin çalışmalar, ezici bir çoğunlukla, AKP'nin (hem müktesebat kurallarının genişletilmesi hem de **koşulluluğun** kullanılması bakımından) tutarsız olduğunu ve etkisiz olduğunu göstermektedir. Komşu ülkeler, ancak gelecekte tam üyelik için düşünülmeyi umuyorlarsa ve AB'nin ortak ülkeler ve Rusya gibi alternatif yönetim sağlayıcıları karşısında üstün pazarlık gücüne sahip olduğu ölçüde AB kurallarını benimsemeye istekli görünmekteledir (Schimmelfennig, 2012, s. 20). Ayrıca, **sosyalleşme** bağlamında AB, ilişkide olduğu ülkelerde Avrupa fikirlerini, değerlerini ve normlarını teşvik etmek istemektedir.

Schimmelfennig'in teorik modelinde **sosyalleşmenin** araçları taklit, tartışma ve sosyal etkidir (Schimmelfennig, 2005a, ss. 7-8). Schimmelfennig sosyalleşme yöntemleri Tablo 3'de açıklanmıştır.

İmitasyon	Normlar, aktörlerin sosyal durumları anlamalarına ve yorumlamalarına yardımcı olan şablonlardır.
Tartışma	Topluluk normlarının, uluslararası sosyalizasyon ajansları tarafından tartışmaya dayalı olarak gerekçelendirilen normatif geçerlilik iddiaları olduğunu varsaymaktadır.
Sosyal Etki	Topluluk normlarının benimsenmesini gerektirir.

Tablo 3: Schimmelfennig Sosyalleşme Yöntemleri (Schimmelfennig, 2005b, s. 832).

Buna göre AB, müzakere ortaklarını Avrupa normlarını kabul etmeye ikna etmekte ve komşuluk politikasında, ortaklarıyla iç kalkınmaları için işbirliği yapmaktadır (Schimmelfennig, 2005b, s. 832).

2) Moldova ve Avrupa Entegrasyonu Düşüncesi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AB, Moldova da dâhil olmak üzere yeni bağımsızlıklarını kazanmış devletlerle daha yakın ilişki kurmaya karar vermiştir. Ancak, Moldova 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan ve 1992'de Transdinyester'deki iç çatışmalardan sonra, AB Moldova ile uygun bir anlaşmaya varmak konusunda isteksiz davranmıştır (van Seeters, 2010 s. 10; Chirila, 2002, ss. 37-42; Cantir ve Kennedy, 2015, s. 401). Bu sebeple, Moldovalı yetkililer 1993-94 yılında müzakerelere başlamak için diplomatik çabalar göstermiştir.

Öte yandan Moldova'nın Rusya ile yakın ilişkileri, önde gelen Sovyet zihniyeti ve nostaljisi, Rusya'ya ekonomik bağımlılığı, Moldova nüfusunun %20-30'unu oluşturan Rusça konuşan azınlıklar ve Rus yanlısı bölücü Transdinyester bölgesinin varlığı, Moldova'nın Avrupalılaşma sürecini zorlaştırmıştır (Caşu ve Kosienkowski, 2018, s. 2).

Moldova ile AB arasındaki ilk yakınlaşmalar, 28 Kasım 1994'te Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın² ve 2 Ekim 1995'te Ticaret Anlaşması'nın imzalanması ile gerçekleşmiştir (Delegation of the European Union to the Republic of Moldova, 2021). Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması, sadece ekonomik ilişkileri bir üst düzeye çıkarmakla kalmayıp, aynı

zamanda AB ile Moldova arasındaki siyasi ilişkileri de ilk kez kurumsallaştırması açısından öneme haiz olmuştur. Üstelik demokratik değerlerin ve insan haklarının geliştirilmesini temel amaç olarak belirlemiştir (Bosse, 2010, s. 1296). 1999 yılında, Güney Doğu Avrupa İstikrar Pakti'nin başlatılmasından bu yana, Moldova bu yeni AB girişimine (daha geniş bir Avrupa'nın yaratılması) katılmak için çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte Moldova, kendi dış politikasının Doğu yönelimi ve Batı ile işbirliği yapma fikri arasında bir denge kurmak istemiştir (Gheorghiu, 2005, ss. 3-4).

Buna rağmen 2002-2003 döneminde AB, Moldova'ya yönelik yaklaşımında köklü bir değişiklik olduğunu duyurmuştur. Bunun yanında, 2004 yılında Moldova, yeni tasarlanan AKP'ye ve ayrıca 2009'da DOP çerçevesine dahil edilmiştir (Montesano, van der Togt ve Zweers, 2016, s. 7). Ayrıca, Caşus ve Kosienkowsk'un (2018) araştırmalarında belirttiği gibi, 2000 yılının ilk yarısında yapılan bir ankete göre, Moldovalıların %60'ı AB'ye karşı çok veya nispeten olumlu bir tutum sergilerken, %6'sı ise karşı çıkmıştır. Ancak, yalnızca üçte biri kendilerini **Avrupalı** olarak nitelendirmiş ve büyük çoğunluk Rusya ile iyi ilişkilerin önemini vurgulamıştır. Neticede, bu dönemde Moldova'nın Avrupa yönelimini teşvik etmek için elverişli iç koşulların olduğu da söylenebilmektedir (White, Light ve Lowenhardt, 2001, ss. 293-294). Diğer taraftan, Moldova'nın siyasi ve ekonomik açıdan istikrarsız, Transdinyester ihtilafından etkilenen ve Rusya'nın hâkim olduğu bir ülke olarak algılandığı değerlendirilmiştir. Böylece, Moldova'nın tutarsız dış ve iç politikaları, AB için caydırıcı bir unsur olarak tespit edilmiştir (Caşus ve Kosienkowsk, 2018, s. 4).

a) Doğu Ortaklığı programı ve Moldova

DOP, 2009 yılından bu yana Moldova Cumhuriyeti ile AB arasındaki işbirliğini düzenleyen çerçevedir ve AB üyeliği umudu vermese bile Moldova Cumhuriyeti ile AB ilişkilerinde önemli bir evrimi temsil eder (Morari, 2016, s. 413). Bu önem, DOP'un ana yönlerinin Avrupa sürecinin iç boyutuna yani Avrupa norm ve değerlerinin benimsenmesi yoluyla siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümlerin desteklenmesine dayanmasından kaynaklanmaktadır (EC, 2017, s. 1). Bu nedenle, DOP yararlanıcıları için getiren yeni unsurlar, aşağıdakileri içeren yeni ortaklık anlaşmalarıdır; i) DCFTA, ii) ortakların idari kapasitesini geliştirmek için AB tarafından finanse edilen kapsamlı programlar, iii) düzenleyici yaklaşıma ilişkin yasal olarak bağlayıcı taahhütler de dahil olmak üzere AB ekonomisine kademeli entegrasyon, iv) AB'ye daha kolay yasal

seyahate izin veren ve aynı zamanda yolsuzluk, organize suç ve yasadışı göçle mücadele çabalarını hızlandıran hareketlilik ve güvenlik anlaşmalarının imzalanması, v) çok taraflı politika platformunun oluşturulması. Ayrıca bu ortaklığın, iyi yönetim ve istikrar, ekonomik entegrasyon ve AB politikalarıyla yakınlaşma, enerji güvenliği olmak üzere, demokrasi üzerindeki etkileri de yaratmıştır (Martinaitis, 2018, ss.164-165).

1990'ların ikinci yarısından itibaren Moldova, AB'ye katılma arzusunun dile getirmiştir. Ancak, Moldova'nın önemli bir jeopolitik konuma sahip olması ve tartışmalı bir durumda yer alması nedeniyle, Batı ve Doğu arasında bölünmüş bir ülke olarak tanımlanabilir. Ayrıca, AB ile Moldova arasındaki kararlı etkileşim, Moldova'nın 1990'lardan bu yana, Rusya'nın aşırı etkisini dengelemesine olanak sağlamıştır. Ancak AB, Moldova'yı Rusya'ya doğru itme korkusu nedeniyle bu ülkenin komünist politikalarını aşırı eleştirmiş ve Rusya ile jeopolitik bir çatışma yaratmak istemediği için, Moldova'ya tam destek verememiştir. (Całus ve Kosienkowski, 2018, ss. 6-7).

3) Avrupalılaştırmanın *Koşulluluk* ve *Sosyalleşme* İlkeleri

AKP, AB'nin doğuya doğru genişlemesinin kurumsal ve prosedürel deneyimine göre modellenmiş ve bu nedenle amacı, aday olmayan ülkeler için *koşulluluk* olarak adlandırılan komşu ülkelerde yerel reform için alternatif bir teşvik yaratmaktır (Sasse, 2008, s. 295). Schimmelfennig ve Scholtz (2010), AB'nin komşu ülkelerinde demokrasi gelişimi, AB'nin koşullu teşviklerinin boyutu ve güvenilirliği ile arttığına inanmaktadır.

AB aynı zamanda bu hedef ülkeleri koşullarına uymaya teşvik etmek için mali yardım veya üyelik gibi ödülleri kullanır (Schimmelfennig ve Scholtz, 2010, ss. 445-448). Ayrıca, Lavenex ve Schimmelfennig (2009, s. 8), AB hukuku ve değerleri kapsamında "aktarmanın" doğasını dile getirmişlerdir. Buna göre, AB dış politikasının AB üyesi olmayan üyelere yönelik etkinliği, "Avrupa yasalarının üçüncü ülkelere ne ölçüde aktarıldığı" olarak tanımlanmıştır (Lavenex ve Schimmelfennig, 2009, s. 8). Başka bir deyişle, AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerini *koşulluluk* açısından analiz etmek için, işbirliği yoluyla *ortaklık* kavramına odaklanılmaktadır. Bunlar, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması olarak adlandırılmıştır. Anlaşma, 1994 yılında imzalanmış ve 2016 yılında sona ermiştir. Bu anlaşmanın başlangıcı komşuluk politikası şeklinde olmamakla birlikte, devamı bu süreçte anlam bulmuş ve yeniden ele alınmıştır. Yeni *ortaklık*, ortak değerlere bağlılık ve siyasi, ekonomik ve kurumsal reformların etkin bir şekilde

uygulanmasına dayanmıştır. Bu **tavizler** karşılığında Moldova, AB ile yoğun siyasi, güvenlik, ekonomik ve kültürel ilişkilere girmeye davet edilmiştir. Ayrıca, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nda, Transdinyester ihtilafının çözülmeye çalışılması, demokratik kurumların güçlendirilmesi, medya özgürlüğünün garanti altına alınması, hukuk sisteminin güçlendirilmesi, etkin sınır yönetimi ve Moldova'dan AB'ye göçün yönetilmesi olmak üzere öncelikler belirlenmiştir. Başka bir deyişle, bu anlaşma hukukun üstünlüğüne ve demokratikleşmeye dayalı yasaları içermiş ve AB, Moldova'nın öncelikle AB kural ve normlarına uymasını beklemiştir (Bosse, 2010, s. 1298-1299).

Schimmelfennig'e (2005a, s. 2) göre, **sosyalleşme**, koşullu uygulamanın yeniden güçlendirilmesi veya değerlerin kurumsal genişlemesi olarak tanımlanır. Ayrıca, Geleneksel mantığın aksine, bir organizasyon olarak AB'nin en önemli sosyalleşme kurumu olduğunu ve **sosyalleşmenin** amaçlarının kolektif kimlik ve Avrupa değerleri ile iç içe olduğunu savunur (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005). Bu yaklaşıma göre, aday veya AKP ülkesinin AB sınırları içinde daha yakın işbirliği yoluyla bir **sosyalleşme** sürecinden geçmesi gerekmektedir. AKP sürecine daha yakından bakmak, bu tek taraflı **sosyalleşme** anlayışının sınırlarını açıkça göstermektedir. AB'nin kendisi ve çeşitli alt aktör grupları, AKP ülkelerindeki aktörler ve kurumlar kadar **sosyalleşme** sürecinin bir parçasıdır. AB genişleme bağlamında geliştirilen "süreç olarak koşulluluk" argümanı, **sosyalleşmenin** bu farklı boyutlarını kolaylıkla bir araya getirebilir (Sasse, 2008, s. 304).

Buna ek olarak Popescu (2004), Moldova'da Avrupalılaşıma için bir mekanizma olarak **sosyalleşmenin**, çatışma çözme süreci üzerindeki etkisinin nispeten yetersiz kaldığını savunmuştur. Ayrıca, Moldovalı seçkinlerin sosyalleşmesini destekleyecek kurumların yoğunluğu tatmin edici değildir (Popescu, 2004, s. 9). Öte yandan, Kelley'e göre, AB, Moldova ile ilgili olarak diyalog yoluyla bir angajman politikası seçmiş ve demokrasi ve insan hakları konusunu gündemde tutarken, demokratik olmayan uygulamaları gerçekten cezalandırmamıştır (Kelly, 2006, s. 47).

Checkel'e (2005) göre Avrupalılaşıma, özünde **sosyalleşme** sürecinin özelliklerine sahiptir. Checkel (2005, s. 804) **sosyalleşmeyi** "aktörleri belirli bir topluluğun normlarına ve kurallarına ikna etme süreci" olarak açıklar. Dolayısıyla Avrupalılaşıma, nihayetinde içselleştirilen normların ve uygulamaların yeniden tanımlanmasına neden olan Avrupa değerlerine dâhil olmayı ima eden Avrupa **sosyalleşmesi** olarak anlaşılabilir. Checkel ayrıca norm temelli tartışma ve

iknanın daha derin bir içselleştirmeye yol açmasını daha olası kılan bir dizi izin verici koşul olduğunu öne sürmüştür. Örneğin, bu, **sosyalleşme** ajansının (AB) ders vermediği veya talep etmediği, ancak hedefin (Moldova), kurumun mesajıyla tutarsız olan birkaç kökleşmiş inanca sahip olduğu veya **sosyalleşme** aracı, hedefin ait olmak istediği bir topluluk olduğunda, ciddi tartışma ilkelerini uyguladığı zamandır (Checkel, 2005, s. 813).

4) Avrupa Yanlısı Koalisyonları ve Moldova'nın Siyasi Gelişimi

Avrupa yanlısı koalisyon hükümeti, Moldova'yı kesinlikle AB'ye daha da yaklaştırmış ve her iki tarafın da prosedürel katılımında önemli ilerlemeler ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Moldova'nın 2009'da başlayan iç istikrarsızlığı, ilişkileri bozmuş, müzakereleri durdurmuş ve hatta Moldova'nın Avrupa'ya olan gerçek bağlılığını sorgulatmıştır (Korosteleva, 2010, s. 1267). Moldova'nın en büyük başarıları arasında bir işbirliği anlaşmasının (DCFTA dâhil) imzalanması ve vize rejiminin serbestleştirilmesi yer almaktadır. Rusya'nın yoğun siyasi ve ekonomik baskısına rağmen, Moldova hükümeti AB yanlısı kalmıştır. AB, Moldova'ya önemli mali ve teknik yardımlar sağlamıştır. Ancak birçok reform yasal olarak kabul edilmesine rağmen hayata geçirilememiştir. Örneğin, yargı sistemi ve finans sektöründeki reformlar başarısız kalmıştır.

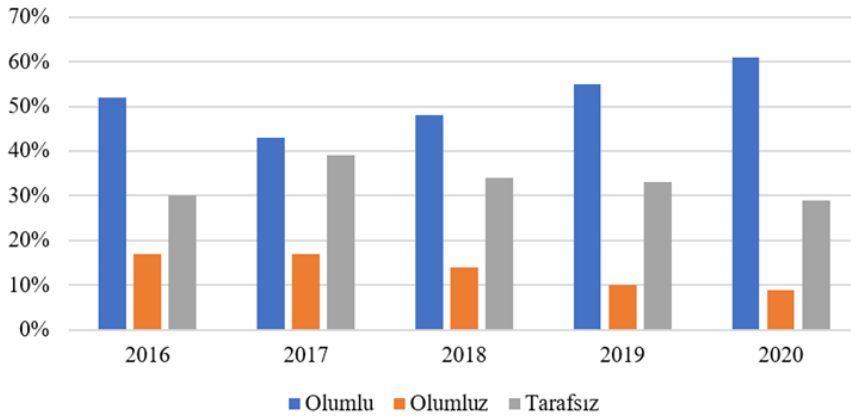
Öte yandan, Moldova'da Avrupa yanlısı koalisyonların olası devrilmesinin olumsuz sonuçlarına rağmen, AB'nin yakında gelecekte Moldova'yı üye olarak almak için herhangi bir ciddi çabadan kaçındığı iddia edilebilir (Caşu ve Kosienkowski, 2018, ss. 15-16). Kopenhag standardının siyasi ve ekonomik standartları açısından Moldova, DOP çerçevesinde Gürcistan'dan sonra ve Ukrayna'dan önce altı ülke arasında yer almakta ve demokrasi alanında Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalayan üç ülke arasında en düşük puana sahip olan ülkedir. Moldova'nın Freedom House tarafından yayınlanan siyasi gelişme göstergelerindeki konumu Tablo 4'te görülebilir.

Puan	2015	2016	2017	2018	2019
Demokrasi	3.14	3.11	3.07	3.07	3.11
Ulusal Demokratik Yönetim	2.50	2.25	2.25	2.25	2.50
Seçim Süreci	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Sivil Toplum	4.75	4.75	4.75	4.75	4.75
Bağımsız Medya	3.00	3.00	3.00	3.00	3.00
Yerel Demokratik Yönetim	2.25	2.50	2.50	2.50	2.50
Yargı Çerçevesi	3.25	3.25	3.00	3.00	2.75
Yolsuzluk	3.25	2.00	2.00	2.00	2.25

Tablo 4: Moldova Siyasi Kalkınma Göstergeleri, 2015-2019 (Freedom House, 2020).

Tablo 4'te, Freedom House tarafından 2015-2019 yılları arasında yayınlanan siyasi gelişme göstergelerinde Moldova'nın durumu görülebilmektedir. Bu gösterge, 7 en yüksek demokratik ilerleme seviyesi ve 1 en düşük seviyeyi temsil eden 1 ile 7 arasında bir derecelendirmeye dayanmaktadır. Böylece, AKP'nin **koşulluluk** ve **sosyalleşme** yoluyla Moldova'da, hükümetin işleyişi, seçim süreci, siyasi yolsuzlukları, sivil özgürlükleri ve insan hakları etkilemediği veya değiştirmedeği görülmektedir. Ayrıca Avrupa standartları bu durumu iyileştirememiştir.

Tablo 5'de gösterilen grafikte, Moldova'da 2016-2020 yılları arasında AB ile ilgili yapılan bir kamuoyu anketinin sonuçlarına göre, vatandaşların yarısı AB'yi desteklerken, diğer yarısı ise karşı çıkmaktadır. Bunlarla birlikte, Avrupa eğilimlerine rağmen Moldova, Batı ile Doğu arasında bölünmüş bir ülke olarak tanımlanabilir (Caşu ve Kosienkowski, 2018, s. 1).

Tablo 5: Moldova Cumhuriyeti'nde AB Kamuoyununun Algısı (EU Neighbours east, 2016; 2017; 2018; 2019; 2020).

Bu nedenle Avrupa Komşuluk Politikasının siyasi alanlarındaki **koşulluluk** zaman zaman kalkınma karşıtı bir boyut kazanmıştır. Çünkü Moldova hükümetinin uyguladığı politikaların verimsizliği ve AB'nin Moldova'nın birliğe üyeliğini kabul etmedeki katılığı, Moldova halkının bu kuruma olan güvenini yitirmesine sebep olmuştur (Morari, 2016, s. 421). Son olarak, AB her zaman çoğulculuğu teşvik eder ve bu durumda Moldova'nın puanı iyidir, ancak madalyonun diğer tarafında siyasi ve sosyal atmosferin kutuplaşması söz konusudur (Duffy, 2021).

Sonuç

AB, benzersiz özelliklere sahip uluslararası bir örgüt olarak tanımlanır. Ayrıca, AKP, normlar, standartlar ve değerler dâhil olmak üzere AB'nin siyasi sınırlarının ötesine genişletilmesine dayanmaktadır. Bu politika, insan hakları, demokratikleşme, refah ve iyi yönetişimin desteklenmesi olmak üzere çok çeşitli hedefleri kapsar. Aynı zamanda, AKP ve DOP, AB'nin kural aktarımına dayalı yönetişim yaklaşımının birçok unsurunu içerir.

Bu makalenin temel hipotezi, AB ile Moldova arasındaki işbirliği ve serbest ticaret anlaşması şeklindeki ilişkilerin iyileştirilmesinin, ekonomik alanda yakınlaşmanın siyasi ve kurumsal alana doğru genişlemesine ve iki taraf arasındaki ilişkilerin derinleşmesine yol açtığı gerçeğine dayandırılmıştır. Ancak AB'nin komşuluk politikalarının gelişiminin ve bunların (sınırlı) etkinliğinin son on yıldaki etkisi değerlendirildiğinde, bu politikaların yüzeysel kaldığı sonucuna varılabilir. Moldova ile AB arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir şekilde yoğunlaşmasına rağmen, önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri, Moldova hükümeti ve nüfusu ile AB'nin önceliklerinin örtüşmemesidir. Moldova hükümetinin temel amacı AB'ye katılım olmakla birlikte, AB tarafından üyelik için net bir perspektif sunulmamıştır.

Ayrıca, bu makalede hipotezi test etmek için, **koşulluluk** ve **sosyalleşme**, Avrupalılaşma yaklaşımının iki temel kavramı olarak kullanılmıştır. AB için en faydalı seçenek düşünüldüğünde hem olumlu hem de olumsuz teşviklerle kullandığı **koşulluluk** ve **sosyalleşme** mantığıdır. Bu bağlamda, Moldova'nın içsel değişimlerini ve gelişimini anlamak için Avrupalılaşma yaklaşımından faydalanmıştır. Moldova'da, Avrupalılaşma etkisi incelendiğinde, AB'nin **koşulluluk** ve **sosyalleşme** yolu ile hükümetin işleyişi, seçim süreci, siyasi yolsuzluk, sivil özgürlükler ve insan hakları üzerinde etkileri yetersiz kaldığı ifade edilebilir.

Bir yandan AB'nin Moldova'ya doğrudan desteği, hükümetin çıkarına olmuş, ancak reformlar, ilişkilerin daha da geliştirilmesi için AB tarafından bir koşul olarak talep edilmiştir. Öte yandan, AB'nin AKP veya DOP yoluyla sivil toplumu desteklemekle özellikle ilgilenmediği de söylenebilir. Diğer bir deyişle, Moldovalı sivil toplum kuruluşları, AB ile herhangi bir **ortaklık** biçiminde, bir karar alma pozisyonuna dâhil olduklarını hissetmemişlerdir. Ayrıca **sosyalleşmeyi** Avrupalılaşma bağlamında incelendiğinde, bu dalların henüz Moldova'nın sosyo-politik gelişimine yol açmadığı görülmekte ve kanıtların çoğu Moldova'nın yasalarını AB normlarına ve standartlarına yaklaştırmada geride kaldığını göstermektedir.

Çünkü bir yandan, aktif iç çatışmaların, Rus müdahalesinin, yüksek düzeyde yolsuzluğun, öte yandan ise ülkenin reformları kabul etme konusundaki isteksizliği gibi çok sayıda faktörün buna izin vermediği sonucuna varılabilir.

Kaynakça

- Bodishteanu, N. (2020). Republic of Moldova and its eurasian track of policy: The impact of internal&external factors on the foreign policy formation. SSRN Electronic Journal.
- Bolkvadze, K. ve Lebanidze, B. (2016). Building a security community in the EU's neighbourhood? Experiences from Georgia. P. Rieker (Ed.). External Governance as Security Community Building. Palgrave Macmillan, London.
- Bosse, G. (2010). The EU's relations with Moldova: Governance, partnership or ignorance?. *Europe-Asia Studies*, 62(8), 1291-1309.
- Börzel, T. A. ve Pamuk, Y. (2012). Pathologies of Europeanization fighting corruption in the Southern Caucasus. *West European Politics*, 35(1), 79-97.
- Börzel, T. A. ve Risse, T. (2012). From Europeanisation to diffusion: Introduction. *West European Politics*, 35(1), 1-19.
- Börzel, T. A. ve Risse, T. (2016). Conceptualising the domestic impact of Europe (2003). F. Bicchì, T. Börzel ve M. Pollack (Ed.). *Domestic Politics and Norm Diffusion in International Relations: Ideas do not Float Freely*. Routledge, 150-171.
- Buşacaneanu, S. (2006). How far is the European Neighbourhood Policy a substantial offer for Moldova?. *Political Analyses and Commentaries*. Erişim: <http://pdc.ceu.hu/archive/00005503/01/enp-moldova.pdf>
- Całus, K. ve Kosienkowski, M. (2018). Relations between Moldova and the European Union. M. Mannin ve P. Flenley. *The European Union and Its Eastern Neighbourhood*. Manchester University Press, 99-113.
- Cantir, C. ve Kennedy, R. (2015). Balancing on the shoulders of giants: Moldova's foreign policy toward Russia and the European Union. *Foreign Policy Analysis*, 11(4), 397-416.
- Checkel, J. T. (2005). International institutions and socialisation in Europe: Introduction and framework. *International Organization*, 59(4), 801-826.

- Chirila, V. (2002). The relations between the Republic of Moldova and the European Union. A. Barbăroşie ve V. Gheorghiu (Ed.). The Republic of Moldova and the European Integration. Chişinău: Cartier, 37-67.
- Dandashly, A. ve Noutcheva, G. (2019). Unintended consequences of EU democracy support in the European neighbourhood. *International Spectator*, 54(1), 105-120.
- Danii, O. ve Mascauteanu, M. (2011). Moldova under the European Neighbourhood Policy: 'Falling between stools'. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1), 99-119.
- Delegation of the European Union to the Republic of Moldova. (2021). The Republic of Moldova and the EU. Erişim: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova_en/1538/The%20Republic%20of%20Moldova%20and%20the%20EU
- Duffy, M. (2021). Moldova and the Transnistria conflict: Still a regional cold war?. *E-International Relations*. Erişim: <https://www.e-ir.info/2021/08/03/moldova-and-the-transnistria-conflict-still-a-regional-cold-war/>
- Emerson, M. (2019). Scenarios for a wider Europe. *Policy Insights*. No 2019/02, 1-19.
- EU Neighbours east. (2016). Perception of the European Union public opinion in the Republic of Moldova. Erişim: <https://euneighbourseast.eu/news-and-stories/opinion-polls/eu-neighbours-east-annual-survey-report-republic-of-moldova-spring-2016/>
- EU Neighbours east. (2017). Annual survey report: Republic of Moldova. Erişim: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2017/10/euneighbourseast_annualsurvey2017report_moldova.pdf
- EU Neighbours east. (2018). Perception of the European Union public opinion in the Republic of Moldova. Erişim: <https://euneighbourseast.eu/news-and-stories/opinion-polls/opinion-survey-2018-republic-of-moldova/>
- EU Neighbours east. (2019). Perception of the European Union public opinion in the Republic of Moldova. Erişim: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/publications/opinion-survey-2019-republic-moldova>
- EU Neighbours east. (2020). Annual survey report: Regional overview. Erişim: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/publications/opinion-survey-2020-regional-overview>
- European Commission – EC. (2004). Communication from the Commission European Neighbourhood Policy: Strategy

- paper. Com (2004). Brussels. Erişim: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/en/txt/pdf/?uri=celex:52004dc0373&from=de>
- European Commission – EC. (2016). EU Neighbours – Moldova. Erişim: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/countries-region/moldova/en>
- European Commission - EC. (2017). Myths about the Eastern partnership. 5th Eastern Partnership (EaP) Summit in Brussels. Erişim: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2017-11/eng.myth_busting_factsheet_eap_o.pdf.
- European Parliament – EP. (2021). The European Neighbourhood Policy. Erişim: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/170/the-european-neighbourhood-policy/>
- Exadaktylos, T., Graziano, P. R. ve Vink, P. M. (2020). Europeanization: Concept, theory, and methods. S. Bulmer ve C. Lesquene (Ed.). *The Member States of the European Union. Third Edition.* Oxford: Oxford University Press, 47-71.
- Freedom House. (2020). Freedom in the World. Erişim: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>.
- Gawrich, A., Melnykovska, I. ve Schweickert, R. (2009). Neighbourhood Europeanisation through ENP. The case of Ukraine. KFG Working Paper Series. Erişim: https://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/wp/wp3/WP_03_August_Melnykovska_Gawrich_Schweickert.pdf
- Gheorghiu, V. (2005). Moldova on the way to the European Union: Distance covered and next steps to be done. Chiřinău: Institute for Public Policy. Eriřim: https://core.ac.uk/display/11870114?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1.
- Gromadzki, G. (2015). The eastern partnership after five years: Time for deep rethinking. EPRS: European Parliamentary Research Service.
- Kelly, J. (2006). New wine in old wineskins: Promoting political reforms through the new European Neighbourhood Policy. *Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.
- Korosteleva, E. (2010). Moldova's European Choice: 'Between Two Stools'?. *Europe-Asia Studies*, 62(8), 1267-1289.
- Lavenex, S. ve Schimmelfennig, F. (2009). EU rules beyond EU borders: Theorising external governance in European

- politics. *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791-812.
- Martinaitis, Ž. (2018). European promises: Policy options of Eastern partnership policy. *Baltic Journal of European Studies*, 8(2), 164-181.
- Montesano, F., van der Togt, S. T. ve Zweers, W. (2016). The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the right track?. Clingendael Report. Erişim: <http://www.clingendael.nl/>
- Morari, C. (2016). EU Role in the Republic of Moldova European integration within eastern partnership. Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, CES Working Papers, 8(3), 410-425.
- Popescu, N. (2004). Europeanization and conflict resolution: A view from Moldova. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 5(1), 1-17.
- Radaelli, C. M. (2000). Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change. *European Integration Online Papers*, 4(8), 1-25.
- Rinnert, D. (2013). The Republic of Moldova in the eastern partnership: From “poster child” to “problem child.” Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Sasse, G. (2008). The European Neighbourhood Policy: Conditionality revisited for the EU's eastern neighbours. *Europe-Asia Studies*, 60(2), 295-316.
- Schimmelfennig, F. (2005a). The international promotion of political norms in Eastern Europe: A qualitative comparative analysis. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 5(61).
- Schimmelfennig, F. (2005b). Strategic calculation and international socialisation: Membership incentives, party constellations, and sustained compliance in Central and Eastern Europe. *International Organization*. 59(4), 827-860.
- Schimmelfennig, F. (2012). Europeanization beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*. 7(1), 1-31.
- Schimmelfennig, F. ve Scholtz, H. (2010). Legacies and Leverage: EU political conditionality and democracy promotion in historical perspective. *Europe-Asia Studies*, 62(3), 443-460.
- Schimmelfennig, F. ve Sedelmeier, U. (2005). Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe. F. Schimmelfennig ve U. Sedelmeier (Ed.). *Science and Public Policy*, Vol. 37. Cornell University Press, 646-664.
- Silitski, V. (2009). The EU's eastern partnership why it may help democracy promotion and how the United States

- can help move it forward. Ponars Eurasia Policy Memo, 70, 1-5.
- Solonenko, I. (2015). Eastern partnership countries: Democracy in limbo. Euobserver. Erişim: <https://euobserver.com/opinion/127032>.
- Spruds, A. (2016) Introductory Remarks. A. Austers, I. Bruge ve A. Spruds (Ed.). Dilemmas of Europeanisation: Political Choices and Economic Transformations in the Eastern Partnership Countries. Letónia: Latvian Institute of International Affairs and Friedrich-Ebert-Stiftung, 9-12.
- van Seeters, M. (2010). European Influences in Moldova: The Role of the European Union on Nation-building in Moldova. Radboud University, Nijmegen.
- Vardanean, E. (2018). Moldova between Russia and the West: Internal divisions behind the commitment to European integration. *Russie.NEI.Visions*, No: 110.
- White, S., Light, M. ve Lowenhardt, J. (2001). Belarus, Moldova and Ukraine: Looking east or looking west?. *Perspectives on European Politics and Society*, 2(2), 289-304.
- Wińniewski, P. D. (2013). The eastern partnership it is high time to start a real partnership. *Carnegie Endowment for International Peace*, 31.

Extended Abstract

With the end of the Cold War, the European Union (EU) (the European Community at that time) faced new geopolitical challenges when the former member states of the Soviet Union in Eastern Europe gained their independence. However, the declaration of the independence of the country of Moldova as the Republic of Moldova in 1991 brought this complexity to different dimensions. In addition, the fact that Moldova is the eastern border neighbour between the European Union and the outside world and this situation has increased the geopolitical importance of this small country. After Romania's accession to the EU in 2004, the Republic of Moldova entered the European Union's Neighborhood Policy together with its five other neighbouring countries and then followed the Eastern Partnership process.

With these policies of the European Union, convergence in its eastern neighbourhoods has been achieved seriously. It is also one of the most important tools used by the Neighborhood Policy to achieve this convergence. In addition, it is possible to say that Moldova has used its potential in the best way in this policy. Thus, in the process of integration between the EU and Moldova, it has led to the passage of the Deep and Comprehensive Free Trade Agreements and the visa

liberalisation system for the Republic of Moldova. In 2009, with the cooperation between the EU and Moldova, the country started to comply with EU standards. As the fruit of their rapprochement and cooperation with Moldova and the EU, a cooperation agreement was signed within the scope of the European Neighborhood Policy (ENP) and the Eastern Partnership Initiative (EaP). In addition, in line with these policies, major reforms were carried out in the institutional structure of the Republic of Moldova in order to align with European standards. As it is known, the normative power of the EU is not only one of the most important tools promoting rapprochement in its eastern neighbourhoods but also the main reason for the European Neighborhood Policy to create a new integration model without development.

The Republic of Moldova has not completely moved away from the East after the collapse of the Soviet Union, and there is still a political dilemma within the country. Some elite groups of the country are pro-European, while the other groups lean towards Russia. Since 2009, the European Integration Coalition led by Vlad Filat has increased Moldova's orientation towards the West. However, despite the pro-European reforms in Moldova, the European Neighborhood Policy indicators have not been successfully implemented. There are several reasons for the limited impact of these indicators, most notably the type of Moldovan political regime and the strong pro-Russian and Eurosceptic views of roughly half of Moldova's population. However, given the Russian variant, the progress of this policy is accompanied by serious obstacles. Moreover, the mismatch between the EU and local institutions does not translate into strong adaptation pressures. One reason is that the EU can neither force neighbouring countries to change local institutions nor provide sufficient incentives to pay for compliance costs.

Taking into account these facts, the implementation of the EU's Neighborhood Policy and especially the Eastern Partnership Policy, the question arises of how relations between Moldova and the EU have developed over the past decade. Moreover, how the implementation of the European Neighborhood Policy and the Eastern Partnership Project will have an impact on the relations and convergence process between the EU and Moldova, and finally, to what extent the EU can implement these policies. In response, the free trade and cooperation agreement with Moldova, the EU's border assistance mission to Moldova, and the visa-free regime can be assumed to accelerate the expansion of relations between the two sides. In other words, the EU-Moldova relations have led to the expansion of bilateral relations as well as convergence from

the economic field to the political and institutional sphere. But on the other hand, the EU's Neighborhood Policy, in the form of the **conditionality** and the **socialisation** principles, has led to pressures for political reform and regional tensions in Moldova.

As a result, when the effect of Europeanization and **socialisation** as a measure of EU Neighborhood Policy is examined, it is shown that the relationship between the variables, the European Neighborhood Policy through **conditionality** and **socialisation**, does not have any effect on the functioning of the government, the election process, political corruption, civil liberties and human rights. In addition, when **socialisation** is examined in the context of Europeanization, it is seen that these branches have not yet led to the socio-political development of Moldova, and it is proven that Moldova is not yet ready to move toward the European society. Moreover, the hypotheses discussed and surveys used in this study are based on descriptive evidence and second-hand data collected from various sources, primarily scientific research, official websites and reports. In addition, in this research, Europeanization theory has been used as it is compatible with the theoretical modelling method. Finally, in this study, the qualitative method was used in order to gain a more satisfactory and comprehensive understanding of the research topic.

¹ DCFTA, sırasıyla AB ile Gürcistan, Moldova ve Ukrayna arasında oluşan üç serbest ticaret bölgesidir.

² Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (**Partnership and Cooperation Agreement**), AB ile üçüncü ülkeler arasında yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmadır. Ayrıca, uluslararası anlaşmaların üç özel türünden biri olarak bilinir. AB, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması yoluyla bir ülkenin demokratik ve ekonomik kalkınmasını desteklemek için çalışır.

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

**ROBOTLARIN YÜKSELİŞİ:
YAPAY ZEKÂ VE İŞSİZ BİR GELECEK
TEHLİKESİ**
Martin Ford

(Çev. Cem Duran)

(Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future)
Kronik Kitap, 2018

Sena Nadide KAYA*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 07.03.2022

Düzeltilme Tarihi // Revised: 19.04.2022

Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 26.04.2022

Dünyanın önde gelen fütürist yazarlarından biri olan Martin Ford; *New York Times* dergisinde çok satanlar listesine giren yazarlardan biri olmasının yanı sıra; yapay zekâ ve robotik gelişim üzerine ekonomik ve toplumsal inceleme çalışmaları da yapmaktadır. İncelemekte olduğumuz kitabı ile de **2015 Financial Times** ve **McKinsey En İyi İş Kitabı** ödülünü kazanmıştır. Yazar ve araştırmacı kimliğinin yanı sıra girişimci kimliğiyle işin mutfağında da yer almaktadır.

Robotların Yükselişi: Yapay Zekâ ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi eserine baktığımızda, Ford'un anlatımında daha önceki araştırmalarının izleri kolayca fark edilmektedir. Eserin genel yapısına bakıldığında, Ford yeniden alevlenen yapay zekâ konusundaki karmaşayı yalın ve anlaşılır bir üslupla ele almakta ve ekonomik alan ile ilgili bağlarını da örneklerle güçlendirmektedir. Mühendislik ve fen bilimleri dışında

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-5505-1444, senanadidekaya@gmail.com

multidisipliner araştırmacılara veya konuya ilgi duyan temel seviyedeki okuyuculara da bir çerçeve oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. **Robotların Yükselişi: Yapay Zekâ ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi** on bölüm olarak kurgulanmıştır. Ford bu kitabında;

- Geleceğin meslekleri nedir?
- Geleceğin iş gücü ne kadar olacaktır ve bu iş gücünü kimler karşılayacaktır?
- Gelecek sonsuz refah mı yoksa vahşi bir eşitsizlik ve ekonomik güvensizlik mi getirecektir?

sorularına yanıtlar aramaktadır.

Giriş bölümünde, teknolojinin, insanoğlunun tarihsel kırılma noktasına sebep olduğu ve bu devrimde ilerlediği anlatılmaktadır. Sanayileşme devrimi ve otomasyon ivmesi, üretim sektöründe insan gücünün yerini makinenin almasına neden olmuştur. Ford insanoğlunun gelişmesinde doğal bir süreç olarak nitelendirdiği ekonomik buhranları; sancılı geçiş olarak ifade etmekte ve bunun da yok olmak yerine katlanarak artacağını vurgulamaktadır. Ford, yapay zekâ sayesinde hayatı kolaylaştıran teknolojinin günümüzde her alana sirayet ediyor olmasına ve robotlar hakkında geliştirilen komplo teorilerinin gerçeğe dönüşme endişesine vurgu yapmaktadır. Ayrıca yazar, insan gücünün yerini makinelerin tamamen almasıyla beraber tüm çalışanların bu durumdan etkileneceğini belirterek, söz konusu endişesinde haklılık payının olabileceğini söylemektedir.

Ford'un çalışmasının ilk bölümü; **Otomasyon Dalgası**dır. Çalışmanın bu bölümde altı ayrı alt başlıkla sektörlerin robotlaşması analiz edilmektedir. Analiz çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri temelinde fast food şirketlerini temel alan Ford, ilk başta yarı zamanlı iş imkânı olarak görülen şirketlerin zaman içerisinde artan işsizliğe bağlı olarak tam zamanlı iş alanına dönüştüğünü ancak otomasyon üzerine yapılan çalışmaların öncelikli olarak bu şirketlerde uygulanması ile birlikte on yıldan daha kısa bir sürede tamamen insan gücünün yerini alacağı sonucuna ulaşmıştır. Ford, otomasyonun işverenin kârını arttırırken, işçi açığının büyümesine neden olarak kendi içerisinde bir paradoks yarattığı vurgusunda bulunmakta ve kısa sürede daha fazla üretimin olmasına rağmen karşılığında bunu arz edecek bir ekonomik gücün yok olmasının hangi yararı sırtladığı bilinmezinin altını çizmektedir.

Bu Sefer İşler Farklı Mı? başlığıyla ikinci bölümde Ford, İkinci Dünya Savaşı sonrası ile bugünün ekonomisi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından teknoloji, insan hakları ve silahlanma devrimlerini tek

bir çatıda birleştiren **Üçlü Devrim Raporunun**, savaş sonrası ekonomik endişenin en tepe noktasının bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Raporun dikkat çeken bir özelliği ise 1929 Ekonomik Buhranının ardından gün yüzüne çıkan gelir eşitsizliğinin yanına yeni ekonomi terimleri üretmesine neden olacak herhangi bir işaretin ortada olmamasıdır. Ford yedi ekonomik eğilimi, emek gücünün tükenmesi karşılığında işveren gücünün giderek kazanması olarak özetlenmektedir.

Üçüncü bölümde; Ford, **Moore Yasası** ile bilgi teknolojisinin yıkıcı gücüne değinmektedir. **Moore Yasası** bilgisayar biliminde temel kural olmasının yanı sıra geliştirilen her yeniliğin bir sonraki aşamada katlanarak ilerleyeceğini de ifade etmektedir. Ford, **Moore Yasası** ile birlikte çalışmanın giriş bölümünde de değindiği üzere köle insanlar teorisinin diri tutularak sermaye sahiplerinin kazançlarını arttırırken, gelir eşitsizliğinin git gide artacağını okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Ford çözüm yolu olarak karşılaştırmalı üstünlük teorisini bir başka ifadeyle, yetenekli olduğumuz konularda yetkinliklerimizi arttırarak iş olanağı yaratılmasını öne sürmektedir.

Çalışmanın önceki bölümlerinden farklı olarak dördüncü bölümde, Ford beyaz yakalı olarak nitelendirilen iş gücünün de tehdit altında olduğunu vurgulamaktadır. Ford kalifiyeli ya da kalifeyesiz her sektörün gelişen bilgi teknolojisi karşısında farklı olmadığını; otomasyon sonucu ile beden gücü ve zihin gücü arasındaki ayrımı da robot makinelerde tek bir çatı altında toplandığına dikkat çekmektedir. Ford, büyük veri ve makine öğrenmesinin gelişimiyle yaratıcılık, hayal gücü ve zekâ gibi insanı bir adım öne çıkaran özelliklerin de zamanla robotlar karşısında anlamsızlaşacağı gerçeğini okurlarına anlatmaktadır. Bilgi teknolojisinin gelişiminin en iyi örneklerinden birinin **DeepBlue** olduğundan bahseden yazar, **Deepblue**'nun, Dünya Satranç Şampiyonu Kasparov'u satranç müsabakasında yenmesiyle aslında insan zihninin sınırlı olduğunun kanıtlandığını belirterek insanların yerini robotlar alabilir mi? sorusuna delil olarak sunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümüne kadar devlet ve özel sektör üzerindeki iş gücü tehdidine odaklanan Ford, beşinci bölümde eğitim alanını ele almaktadır. Özellikle yükseköğretimde hissedilen tehdidin çıkış noktasını internet üzerinden yapılan ücretsiz dersler oluşturmaktadır. Küresel ölçekli üniversitelerden pilot çalışma olarak yapay zekâ aracılığıyla yapılan deneme dersleri, tüm dünyanın dikkatini çekmiş ve rekor sayıda katılım gerçekleşmiştir. Ford, bu heyecanın çok uzun vadeli olmadığını ve kısa sürede katılımlarda düşüş yaşandığını belirtmektedir. Ford, bu kısa süreli yaşanan

heyecanın aslında insanların eğitim tekelinde bile olsa tamamen teknoloji temelli eğitime açık olmadığını kanıtlandığını ince bir detay olarak belirtmektedir. Bu gelişme kısa süreli bir heyecan yaratsa da küresel ve yerel üniversitelerde korku iklimini yaratmıştır. Ford, sınırlı olmak koşuluyla eğitimde teknolojiden yararlanmaya sıcak bakan akademinin tamamen kendisini teknolojiye teslim etmekte istekli olmayacağını belirtmektedir. Her ne kadar herkese eşit eğitim hakkı düşüncesi ütopyik olmaktan çıkıyor olsa da bu beraberinde akademik çalışmalarda düşüşe, gelir eşitsizliğine bağlı olarak eşit eğitim hayaline mesafe yaratmaktadır.

Çalışmanın altıncı bölümünde sağlık sektörüne değinen Ford, önceki bölümlerde karamsar bir tablo çizerken; sağlık sektöründe yaşanan otomasyon sürecini daha aydınlık olarak nitelendirmektedir. Bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmelerin sağlık sektörüne en büyük katkısının, daha az test ve ekipman kullanılarak daha hızlı sonuçlar alındığını belirten Ford, uzayan yaşam süresine paralel olarak özellikle yaşlı bakımında yaşanan istihdam açığını robotlarla kapatmaya çalışmaya başlayan gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, ilerleyen yıllarda tüm dünya üzerindeki hastanelerin giderlerinin katlanarak yük yaratıyor olmasının da gözden kaçırılmaması gereken bir detay olduğunu altını çizmektedir.

Ford çalışmasının son kısımlarına doğru, otomasyonun günümüzdeki örneklerini ele alarak insanoğlunun tepkisini analiz etmeye çalışmaktadır. Sürücüsüz araçlar üzerinde denemeler yapılması, üç boyutlu yazıcılarla sadece nitelikli materyallerin üretilmediğini aynı zamanda insan organı üretilmesine yönelik de çalışmaların olduğunu belirten Ford; teknolojinin nereye varacağı konusunda heyecanlı olan insanoğlunun, tamamen kendini teslim etmekte istekli olmayacağını, en basitinden insanların araba kullanma zevkinden vazgeçmesinin çok mümkün olmadığı sonucuna vardığını belirtmektedir. Ayrıca tüm endüstriyel ürün ve araçlarda yaşanan gelişmelerin kamudaki adaptasyonu için bir süre gerektiği ve kanun koyucuların yerel veya küresel ölçekte atacakları adımların neler olacağı konusundaki belirsizliğin büyük olduğunu da vurgulamaktadır.

Ford, gelişen bilgi teknolojisi karşısında üretim ve hizmet aşamasının risk olup olmadığını da ele almaktadır. Üretim veya hizmet bandında yer alan her bir iş gücü aynı zamanda ekonomi çarkının odak noktası olan tüketiciyi ifade etmektedir. Otomasyonun sonucu olarak işsizlikte yaşanacak derinleşmenin, talebe ket vuracağını ve bu nedenle üretimin duracağını belirten Ford, kazananı olmayan bir ikilem yaratılacağını ifade etmektedir. Ford, bu ikilemden kurtulmak

için çözüm arayışına şimdiden başlanmış olmasına rağmen, ekonominin devamlılığı üzerine yapılan tartışmaların sonuca ulaşmaktan uzak olduğunu belirtmektedir.

Ford, dokuzuncu bölümde güncel ve yakın gelecekte bir adım daha öteye geçerek, okuyucusunu yapay zekânın ilerisini irdelemeye davet etmektedir. İnsan zekâsıyla tamamen eş değer bir yapay zekânın mevcut olan teknoloji ile mümkün olmadığını belirten Ford, bu durumun gerçekleşmesinin uzak olduğunu altını çizmektedir. Çalışmanın önceki bölümlerindeki **Moore Yasası**ndan yola çıkarak, yapay zekânın gelişmesiyle insan zekâsının üstüne çıkılmasının imkânsız olmamasına da dikkat çeken Ford, hayal edilmesi güç olan bir gerçekliğin bilim insanlarının hayal dünyasında doğmayı beklediğini iddia etmektedir.

Ford, önceki bölümlerde ifade ettiği üzere, bilgi teknolojisinin gelişmesiyle meydana gelecek işsizlik sorunlarına sunduğu çözüm önerilerini son bölümde ele almaktadır. Teknoloji gelişimi, yeni iş olanakları sağlamasına rağmen, bunun pastada küçük bir dilime karşılık gelmesinin bir çözüm olmasına imkân vermediğini itiraf etmektedir. Bir başka çözüm olarak otomasyonda yaşanan gelişmenin kısıtlanmasını dile getiren Ford, bunun kesin bir çözüm olmadığını kabul etmektedir. Yazar son çözüm önerisi olarak temel gelir garantisini öne sürmektedir. Temel gelir garantisi, tüm insanların, asgari olmak kaydıyla temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ücret almasıdır. Ford temel gelir garantisi çözüm önerisini açıklarken, sakıncalı olduğunu da saklamamaktadır. Ford, 2018 yılında okuyucunun beğenisine sunduğu Robotların Yükselişi: Yapay Zekâ ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi kitabıyla, bilgi teknolojilerinin yarattığı mevcut ve muhtemel sorunları ve çözüm önerilerini aktarmış ve böylece teknoloji ve ekonominin bulunduğu literatüre önemli bir referans kazandırmıştır.

2022 YILI EN İYİ DOKTORA TEZİ ÖDÜLÜ

KTÜ - Uluslararası İlişkiler Bölümü en iyi "Doktora Tezlerini" ödüllendiriyor.

Eğer doktora tezinizi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında Türkiye Cumhuriyeti Üniversiteleri'nde Türkçe veya İngilizce dillerinde yazmış ve **01 Haziran 2021** ile **30 Haziran 2022** tarihleri arasında başarıyla savunmuşsanız bu ödül sizin olabilir.

Aday gösterilme için son başvuru tarihi: **15 Temmuz 2022**

www.ircongress.org

**5. SİYASET BİLİMİ
VE
ULUSLARARASI
İLİŞKİLER
KONGRESİ**

14-16 Eylül 2022
14-16 Sept. 2022

www.ircongress.org

**5th POLITICS
&
INTERNATIONAL
RELATIONS
CONGRESS**

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri
Research Articles

Understanding Us Foreign Policy: A Theoretical Analysis

Amerikan Dış Politikasını Anlamak: Teorik Bir Analiz

Ahmet Ateş

İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı

Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention
and Responsibility to Protect Approaches

Selma Yakut

Çatışma Çözümü ve Neoklasik Realizm: Kırım'ın İlhakı ve Rusya-Ukrayna Çatışmasının Bir Analizi

Conflict Resolution and Neoclassical Realism: An
Analysis of the Annexation of Crimea and the Russia-
Ukraine Conflict

Ash Şevval Abdik

Moldova ve AB'nin Komşuluk Politikası: İnişli Çıkışlı Bir Ortaklık

Moldova on the Road to the European Union:
Looking East or West?

Shideh Ghanbari

Kitap İncelemesi
Book Review

Martin Ford

(Çev. Cem Duran)

Robotların Yükselişi:

Yapay Zekâ Ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi

Sena Nadide Kaya